

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Iva Vávrová

Role tlumočníka v komunikační situaci a její explicitní projevy

The Interpreter's Role in Communication and Its Explicit Manifestations

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucímu této práce, PhDr. Davidu Mračkovi, Ph.D. za jeho trpělivost a laskavost. Mé díky také patří vedení festivalu Jeden svět z organizace Člověk v tísni o.p.s. za to, že mi nahrávání umožnilo, a Andree Svobodové za laskavé zprostředkování informací i za ochotu k osobnímu rozhovoru. Kromě toho děkuji i všem tlumočnicím a tlumočnickům, kteří mi dali souhlas s nahráváním a věnovali mi svůj čas, a také Kristýně Chvojkové za korekturu a Tereze Sloupové za pomoc s přepisem nahrávek. V neposlední řadě patří také dík mému partnerovi za nezlomnou podporu při psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Iva Vávrová

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na explicitní projevy role tlumočníka v konsekutivně tlumočených debatách po filmech na filmovém festivalu Jeden svět. Konsekutivní tlumočení dialogů před publikem představuje zajímavý typ tlumočení, který je v České republice relativně rozšířený, ale přesto poměrně málo prozkoumaný. Obzvláště v případě tlumočení mezi češtinou a angličtinou pak má tento typ tlumočnické práce řadu specifíků, protože tlumočník se ocitá v situaci, kdy velká část publika rozumí oběma jazykům. Festival Jeden svět je pak navíc často jednou z prvních pracovních zkušeností pro mladé tlumočnické studenty a čerstvé absolventy Ústavu translatologie FF UK.

Teoretická část poskytuje přehled o dosavadním výzkumu v oblasti dialogického tlumočení a tlumočení na filmových festivalech, a především prezentuje teoretický rámec, který práce využívá pro analýzu projevů role tlumočníka v reálné interakci. Tento rámec rozčleňuje explicitní projevy role v interakci na několik úrovní – role jako činnost práce s tváří a orientace na normy v jazykovém managementu. Dále práce využívá i nástrojů a terminologie z oblasti konverzační analýzy.

V empirické části se pak práce skládá z třech případových studií, v nichž jsou analyzovány vybrané ukázky ze třech nahraných tlumočených debat po filmu na Jednom světě. Ukázky se zaměřují na konkrétní projevy jednotlivých rolí/činností, práce s tváří a norem, na které se tlumočnice orientují. Tyto jevy jsou ilustrovány především na příkladech oprav, střídání replik a překryvů, jazykového managementu a tvář ohrožujících aktů, s nimiž se tlumočnice musí vyrovnávat. Každá případová studie je zároveň doplněna navazujícím osobním rozhovorem, v němž tlumočnice měly možnost vyjádřit svůj názor na prostředí festivalu celkově i svůj pocit z konkrétní projekce a osvětlit některá rozhodnutí, která v průběhu tlumočení činily.

Klíčová slova: Dialogické tlumočení, filmové festivaly, role tlumočníka, práce s tváří, jazykový management, normy v tlumočení

Abstract

This master's thesis studies explicit manifestations of the interpreter's role in consecutive interpreting – specifically in interpreted debates after films at the One World film festival. Consecutive dialogue interpreting in front of an audience is an interesting genre of interpreting, which is fairly common in the Czech Republic, but rather underrepresented in interpreting research. Its unique features are especially salient in case of interpreting between English and Czech, as this means a large part of the audience is then likely to have some level of comprehension in both of these languages. The One World festival also often employs young interpreters – students or graduates of Translation Studies at Charles University – and serves as one of their first work experiences.

The theoretical part of the thesis provides an overview of existing research in the field of dialogue interpreting and film festival interpreting. It also presents the theoretical framework used to analyse the manifestations of the interpreter's role in authentic interactions. The framework divides these manifestations into several layers of analysis – role as an activity, facework, and norm orientation in language management. It also employs the tools and terminology used by conversation analysis.

The empirical part is then divided into three case studies, which consist of selected examples from three recorded interpreted debates at the festival. These examples are analysed with an emphasis on explicit manifestations of roles as activities, facework and norm orientation. The analysis mostly focuses on examples of corrections, turn-taking and overlaps, language management and face threatening acts that the interpreters must deal with. Each case study also contains a summary of a follow-up interview, which gave the interpreters an opportunity to express their opinion on the festival as a whole and their impressions from the debate and to explain some of their interpreting decisions.

Key words: Dialogue interpreting, film festivals, the interpreter's role, facework, language management, norms in interpreting

Obsah

1. Úvod	8
2. Zasazení práce a současný stav výzkumu.....	10
2.1 Dialogické tlumočení	10
2.2 Tlumočení na filmových festivalech.....	13
3. Teoretický aparát	15
3.1 Role v tlumočení	15
3.1.1 Role z hlediska viditelnosti	17
3.1.2 Role jako činnost.....	18
3.2 Práce s tváří.....	21
3.3 Jazykový management	24
3.3.1 Orientace na normy a očekávání	25
3.4 Konverzační analýza	28
4. Metodologie a povaha výzkumu.....	31
4.1 Předmět a cíl výzkumu.....	31
4.2 Zasazení výzkumu.....	31
4.3 Hypotézy	34
4.3.1 Hypotézy a předpoklady týkající se role	34
4.3.2 Hypotézy a předpoklady týkající se tváře	36
4.3.3 Hypotézy a předpoklady týkající se norem	37
4.4 Metodologie	39
4.4.1 Průběh nahrávání a výběr nahrávek	39
4.4.2 Výběr tlumočnic	40
4.4.3 Rozhovory po tlumočení	41
4.4.4 Přepis a anonymizace	42
5. Případové studie.....	45
5.1 Případová studie 1	45
5.1.1 Vybrané ukázky z tlumočené interakce.....	47
5.1.2 Následný rozhovor s tlumočnicí.....	58
5.2 Případová studie 2	61
5.2.1 Vybrané ukázky z tlumočené interakce.....	62
5.2.2 Následný rozhovor s tlumočnicí.....	73
5.3 Případová studie 3	75
5.3.1 Vybrané ukázky z tlumočené interakce.....	76
5.3.2 Následný rozhovor s tlumočnicí.....	85

6. Diskuze	87
6.1 Analýza jazykového managementu a práce s normami a očekáváními	87
6.2 Analýza práce s tváří	90
6.3 Analýza projevů rolí	94
6.4 Obecné závěry	95
7. Závěr	103
Použité zdroje	105
Seznam příloh	113

1. Úvod

Role tlumočníka v komunikační interakci je otázkou, o kterou se translatologický výzkum zajímá už dlouhá léta. Zároveň se ale jedná o otázku, která se značně liší podle oboru a typu tlumočení. Zatímco výzkumu v oblasti komunitního a soudního tlumočení najdeme velké množství jak v zahraničí (Angelelli 2003, Pöchhacker 2012), tak v tuzemsku (Holkupová 2010, Švábová 2013), oblastí rolí v tlumočení před publikem se zabývá výrazně méně prací (nejvíce pravděpodobně Císlarová 2011).

Tato práce se bude zabývat interakcemi probíhajícími v rámci konsekutivního tlumočení rozhovorů před publikem. Konkrétně se pak zaměří na konsekutivní tlumočení interakcí v rámci besed na filmovém festivalu dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět. Tyto interakce bude práce analyzovat z pohledu toho, jakou roli zde tlumočnice zaujímá a jakými způsoby se tato role explicitně projevuje. Metody využívané v analýze budou především založené na konverzační analýze a analýze pragmatické. Práce zároveň bude analyzovat i způsob, kterým tlumočnice navazuje interakci s klienty před tlumočenou interakcí a jak interakci a její podmínky sama hodnotí.

V teoretické části se práce zaměří na shrnutí teoretických východisek a dosavadního výzkumu v oblasti. Nabídne pak zjednodušený, lineární teoretický model, který umožňuje postupovat v analýze z makroúrovně interakce, na níž se nachází otázky role, až k jednotlivým projevům na mikroúrovni. Práce se tedy kromě analýzy rolí zaměří ještě na práci s tváří tlumočnic a ostatních účastníků interakce a na to, na jaké normy se tlumočnice orientuje v rámci komunikačního a jazykového managementu. Vedle toho bude práce využívat také formátu přepisu a terminologie z oblasti konverzační analýzy. Pro přehlednost je pak teoretická část dělena na dvě hlavní části. Tou první je popis zasazení práce a současného stavu výzkumu, ve které prezentují dosavadní výzkum v oblasti dialogického tlumočení a tlumočení na filmových festivalech – a tudíž představují žánr tlumočení, který bude v práci zkoumán. Druhá část pak popisuje teoretický rámec, který bude využíván pro analýzu konkrétních interakcí.

Konkrétní hypotézy týkající se jednotlivých rolí a norem, které budou v analyzovaných rozhovorech přítomny, pak nabízí až kapitola zaměřená na metodologii. V té je také obsažen podrobnější popis kontextu výzkumu – tedy tlumočnického prostředí na festivalu Jeden svět. Tento popis čerpá nejen z teoretických prací a obecně dostupných informací, ale také z osobních zkušeností autorky, z rozhovoru se zadavatelkou tlumočení, z instrukcí zasílaných

tlumočnickům pracujícím na Jednom světě i z osobních rozhovorů s nahrávanými tlumočnicemi – a právě proto je zařazen až do kapitoly týkající se metodologie.

V empirické části jsou pak zpracovány tři případové studie, a to pomocí kvalitativní analýzy přepisů nahrávek tlumočených besed. Empirická část bude zjišťovat, v jaké frekvenci v daném žánru dochází k explicitním projevům role tlumočníka a zaměří se především na opravy, reakce publika na přítomnost tlumočníka, práci s tvář, orientaci na normy a koordinaci střídání replik. Nahrávky samotných besed pak jsou doplněny následným rozhovorem, ve kterém tlumočnice dostaly možnost se k proběhlému tlumočení vyjádřit, sdělit svůj názor na některé situace a upřesnit nejasnosti. Kompletní přepisy jednotlivých nahrávek jsou obsaženy v přílohách k práci a pro ochranu jednotlivých účastníků byly anonymizovány. Vzhledem k tomu, že Jeden svět má program veřejně dostupný na internetu a že případové studie stále obsahují řadu informací o tématu filmu, by pravděpodobně bylo možné se identity jednotlivých účastníků a možná i tlumočnic dopátrat. Cílem případových studií však není v žádné formě hodnotit kvalitu práce tlumočnic – formát přepisu zde vynechává řadu důležitých kontextových informací, které celkový výkon tlumočnice dotvářely (jako je mimika, gestika, podrobnější intonace atd.), a analyzované ukázky prezentují jen malou výseč debaty jako celku.

Přínosem práce je pak popis kontextu tlumočení před publikem a jeho specifik, stejně jako rolí, které v tomto kontextu tlumočník zaujímá. Dostupná literatura se tímto tématem zabývá spíše okrajově, a to často v kontextech, které se od situací běžných v tuzemsku výrazně odlišují. Dodatečným přínosem práce by pak mohl být i popis pracovní situace, ve které se ocitá i řada studentů či čerstvých absolventů ÚTRL, a jejich vlastností a možných nástrah.

2. Zasazení práce a současný stav výzkumu

2.1 Dialogické tlumočení

Z hlediska zasazení práce je stěžejní především určit typ tlumočení, který zde bude analyzován. Tlumočení na filmových festivalech má samozřejmě řadu specifíků, která budou popsána ve zvláštní kapitole, a ještě specifičtější je pak kontext konkrétně festivalu Jeden svět. Pro obecné zasazení do kontextu tlumočnického výzkumu je však vhodné říci, že i přes svá specifika spadají situace analyzované v práci nesporně do žánru dialogického tlumočení.

Dialogickému tlumočení jako takovému se věnuje řada publikací, především z posledních dvou desetiletí. Za přelomovou práci z oboru můžeme považovat monografii Cecilie Wadensjö *Interpreting as Interaction* (1998). Wadensjö ve své publikaci reaguje na doposud převládající monologický pohled na tlumočení, zastoupený např. vlivným proudem kolem Danici Seleskovitchové, a upozorňuje na jeho nedostatky pro interpretaci tlumočení. Jako alternativu navrhuje tzv. dialogický model komunikace, ve kterém za hlavního tvůrce významu není považován pouze mluvčí, ale spoluvytváří ho všichni účastníci dané komunikační situace.

Wadensjö se tedy soustředí na skutečné tlumočené interakce a jejich sociální strukturu a normy, tedy co považují konkrétní účastníci za adekvátní (Wadensjö 1998: 5). Tlumočenou komunikaci pak rozděluje na její obsah, text, a na činnost, aktivitu (ibid.: 21–47). Tímto rozdělením také ilustruje roli tlumočnicka, který jak převádí sdělení, tak i koordinuje interakci tím, že aktivně moderuje střídání replik a předávání slova (ibid.: 105). Tuto koordinaci pak Wadensjö dělí na textově orientovanou (žádosti o vysvětlení, žádosti o čas, přerušování řečníka, připomínky týkající se přetlumočení) a interakčně orientovanou (poznámky reflektující pořádek střídání, výzvy k započetí nebo ukončení promluvy).

Wadensjö zde také uvádí, že ke koordinaci může docházet jak pomocí uskutečněných překladů (*renditions*) tak pomocí jiných typů interakce, které nejsou překladové (*non-renditions*) (ibid.: 145–150). V souvislosti s tímto pak Wadensjö dále dělí koordinaci na implicitní a explicitní formy (ibid.: 108–110). K implicitní koordinaci podle ní dochází samotnou tlumočnickou činností, která automaticky přiděluje repliku mluvčímu jednoho jazyka, zatímco explicitní koordinace označuje činnost aktivně orientovanou na organizační aspekty tlumočeného rozhovoru.

Publikace Wadensjö je pro tuto práci velice užitečná především z hlediska terminologického a z pohledu teoretického základu. Především její zohlednění role překladů i nepřekladových činností a implicitní i explicitní koordinace je pro materiál práce velice relevantní. Zároveň

však většina jejích ukázek pochází z kontextu komunitního tlumočení v lékařském či právním prostředí (viz např. *ibid*: 48–60), což znamená, že některé její poznatky nejsou plně aplikovatelné na kontext tlumočení před publikem.

Další zásadní prací, která se zabývá otázkami dialogu a tlumočení, je sborník Baraldiho a Gavioli *Coordinating Participation in Dialogue Interpreting* (2012), zaměřený na dialog v řadě různých kontextů – nejen v onom nejobvyklejším komunitním, ale i například v kontextu televizních debat. Sborník také kromě několika článků, které jsou pro kontext této práce velice relevantní (zejména Straniero Sergio 2012 a Pöchhacker 2012) a budou zmíněny dále, obsahuje i obecnější úvod, v němž autoři navazují na Wadensjö a představují termín *reflexní koordinace*. Reflexní koordinaci autoři vydělují od koordinace základní (*basic coordination*), což je základní interakční proces, který v interakci zajišťuje střídání replik prostě tím, že na sebe mluvčí v hovoru přirozeně navazují. Reflexní koordinace oproti tomu popisuje situace, kdy z nějakého důvodu základní koordinace nestačí a mluvčí přechází na úroveň metakomunikační aktivity a komunikuje o tom, jakým způsobem se bude komunikovat (Baraldi a Gavioli, 2012: 5). Baraldi a Gavioli tímto konceptem posouvají dělení Wadensjö na explicitní a implicitní koordinaci.

Popisu dialogického tlumočení se věnuje i Franz Pöchhacker, například ve svém článku ve výše zmíněném sborníku Baraldiho a Gavioli (Pöchhacker 2012). Zde uvádí, že dialogické tlumočení je buď možno vnímat jako třetí mód tlumočení vedle tlumočení konsektivního a simultánního, nebo že jej lze považovat za jistý protiklad konferenčního tlumočení (interakce *one-to-many*) (*ibid.*: 46). Zároveň také upozorňuje, že i v případě dialogického tlumočení interakce nemusí být pouze jeden na jednoho, ale účastníků v dialogické interakci může být i víc (*ibid.*: 46).

Jak je tedy vidno, největší objem prací o dialogickém tlumočení se zaměřuje na kontext komunitního či soudního tlumočení, což je vzhledem k rozšířenosti těchto typů tlumočení pochopitelné. Interakce dialogického charakteru se ale neomezuje na komunitní tlumočení, ačkoliv v jiných situacích je charakter dialogu často do nějaké míry pozměněn. Takovým případem je například tlumočení v médiích, které je svou blízkostí k zaměření této práce velice relevantní.

Na tlumočení dialogů v televizi se zaměřuje například Straniero Sergio, který v řadě prací analyzuje tlumočení v italských televizních talk show (Straniero Sergio 1999, 2012). Ve svých analýzách simultánně i konsektivně tlumočených debat pak jako specifikum televizního kontextu popisuje, že účastníci komunikace zároveň mluví spolu, ale mluví i k publiku, které

v situaci není přímo přítomné a nemůže poskytovat zpětnou vazbu (Straniero Sergio 1999: 305-305). Zmiňuje také, že specifikem dialogu v médiích je, že ne vždy dochází k logickému rozvíjení obsahu, ale témata se velmi často rychle mění a posouvají v závislosti na tom, jak moderátor posouvá debatu, protože hlavním cílem je udržet publikum u obrazovek (Straniero Sergio 1999: 307). Dále také rozvíjí pohled na koordinaci; mimo jiné uvádí kategorii koordinace kvantitativní, ve které dochází k moderování toho, kolik prostoru dostává který účastník debaty (Straniero Sergio 2012: 72). Charakter dialogu v televizních talk show a v debatách na filmovém festivalu se samozřejmě v některých aspektech odlišuje – především je potřeba zohlednit, že u filmových festivalů jsou diváci debatám přímo přítomni, a nejen že tak poskytují řečníkům zpětnou vazbu, ale do interakce i sami vstupují.

Nejrelevantnější pohled na dialogické tlumočení pak poskytuje Eva Císlerová ve své dizertační práci zaměřené na tlumočení na filmových festivalech obecně. Ta se odkazuje především na Wadensjö a její pojetí tlumočené interakce jako tance ve třech. Upozorňuje však, že v případě debat na filmovém festivalu mívá aktivní roli i obecenstvo, že hostů a dalších účastníků na jevišti může být také více a že všichni tito účastníci do interakce přináší své vlastní předpoklady a očekávání. (Císlerová 2011: 28). Autorka proto odkazuje na Hrubcův pojem polylog, tedy interakce, do které se zapojuje několik stran najednou (Hrubec 2008: 16, cit. dle Císlerová 2011: 29). Termín polylog se dá aplikovat i na kontext mé práce, ale jak podotýká i Císlerová (ibid.: 29), jedná se o termín známý pouze omezenému okruhu odborníků, zatímco běžné užití slova dialog předpokládá, že se interakce nemusí účastnit striktně jen dva mluvčí. I já proto ve své práci budu popisované interakce označovat za dialog.

Stejně tak Císlerová poukazuje i na další specifika dialogu v debatách na filmových festivalech – konkrétně například na to, že na rozdíl od „dialogu v komunitním tlumočení, kde jsou všichni účastníci interakce v blízkém až intimním kontaktu a tlumočnick má možnost vyjednávat o významu a ptát se na nejasnosti,“ (ibid.: 29) v tlumočení na filmových festivalech mezi jednotlivými aktéry rozhovoru panuje výrazně větší vzdálenost. Poukazuje na strukturu dialogu v debatách, která se skládá primárně z odpovědí a otázek. Tazatelé zde mohou být jednotliví diváci, sám host vůči divákům a omezeně i tlumočnick a moderátor. Všichni tito účastníci zároveň mohou poskytovat nějakou formu odpovědi či zpětné vazby (ibid.: 37–38). Ideální struktura dialogu by se pak dala shrnout jako „otázka – tlumočená otázka – odpověď – tlumočená odpověď“ (ibid.: 33), ale v realitě k takovýmto interakcím spíše nedochází a je časté, že odpověď je tlumočena po částech či že dojde k přeskočení tlumočnicka mezi otázkou a odpovědí.

2.2 Tlumočení na filmových festivalech

Tlumočení na filmových festivalech je oblast, která je obzvláště v ČR poměrně rozšířená a rozmanitá a zároveň nepříliš podrobně prozkoumaná. Základním teoretickým východiskem pro mě proto bude dizertace Evy Císlarové a dále se budu také odkazovat jak na své praktické pracovní zkušenosti z festivalu Jeden svět i Mezinárodního festivalu dokumentárních filmů Ji.hlava, tak na oficiální instrukce pro tlumočníky Jednoho světa, které poskytuje agentura AZ Translations koordinující tlumočení na festivalu, a na rozhovor s Andreou Svobodovou, koordinátorkou jazykových služeb za AZ Translations, který jsem pořídila 17. 6. 2019.

Výše zmíněná dizertační práce Evy Císlarové *Tlumočené interakce na filmových festivalech v České republice aneb biograf a tlumočení* (2011) poskytuje široký přehled všech tuzemských filmových festivalů využívajících tlumočení a ukázky problematických situací, se kterými se na nich tlumočník setkává. Císlarová pak v roce 2011 poskytla i shrnutí jiných teoretických prací zabývajících se tlumočením na filmových festivalech a shledala, že je jich jen velice málo a řada z nich má spíše podobu blogů, které navíc obvykle bývají psané v jiných jazycích než angličtině (Elias 2011, cit. dle Císlarová 2011: 24).

Od doby, kdy Císlarová svou dizertaci napsala, však už uplynulo osm let, a je proto pochopitelné, že počet tlumočnických prací věnujících se oblasti filmových festivalů se o něco zvýšil – ač jde stále o téma, které je výrazně méně prozkoumané než řada dalších odvětví tlumočení. Za možná nejpopsanější můžeme považovat oblast simultánního tlumočení filmů na filmových festivalech (Razlogova 2015, Russo 1997, Jüngst 2012), o kterém nově existuje i práce z českého prostředí (Solilová 2018).

Tlumočením dialogických interakcí na filmových festivalech se pak i dnes zabývá o poznání méně prací. Relevantní je rozhodně například článek Raffaely Merlini (2017) který analyzuje tlumočené dialogy z předávání cen a tiskových konferencí na filmových festivalech. Merlini ve svém článku poukazuje na to, že filmové festivaly nabízí přehrášl možných témat a situací, se kterými se tlumočník musí vyrovnávat, což klade nároky na jeho flexibilitu nejen, co se týče různých módů a stylů tlumočení, ale i co se týče participačních rolí (Merlini 2017: 138). Tutéž variabilitu zmiňuje i Císlarová, která tlumočení festivalových úvodů a debat pojmenovává *tlumočení ad hoc*, „protože tlumočníci sice zpravidla používají klasické konsekutivní tlumočení (definice viz Pöchlhacker 2004: 19), ale nevědí, o čem se bude diskutovat a tlumočená interakce nese rysy improvizace.” (Císlarová 2011: 36)

V tuzemském kontextu pak nejlepší přehled tlumočených filmových festivalů bezesporu předkládá již výše zmíněná Císlerová. Ta se ve své dizertaci věnuje řadě módů tlumočení, se kterými české filmové festivaly pracují, ale zabývá se především otázkou tlumočeného dialogu v promítacím sále (Císlerová 2011: 36). Císlerová tedy popisuje, že se interakce účastní tvůrce, moderátor a tlumočník, kteří stojí na jevišti před obecnstvem, a pak i samotné publikum. Tvůrců pak může být přítomno více a zároveň se do debaty z publika zapojují konkrétní tazatelé, kteří pro danou situaci zaujímají jistým způsobem vyčleněnou roli (ibid.: 28). Dalším specifikem debat je, že tlumočení často slouží primárně pro diváky, u nichž se předpokládá, že část nehovoří česky a část anglicky – moderátor samotný tedy často tlumočení nepotřebuje. V některých případech se proto může uchýlovat k opravám či jiným reakcím na tlumočení (ibid.: 73). Dalším relevantním prvkem, který Císlerová zmiňuje, je, že pro popis tlumočení na filmových festivalech je relevantní také hovořit o jevišti (viz Goffmanovo *stage*, 1981), které na rozdíl od komunitního tlumočení na filmových festivalech skutečně prostorově přítomno je, a je proto relevantní pro analýzu.

Práce se pak bude věnovat tématu konsektivně tlumočených debat po filmu. Jak uvádí Císlerová (2011) a jak platí i v mém případě, většina festivalů používá strukturu úvod – promítání – debata (ibid.: 32). Debaty obecně na festivalech trvají v průměru 20 minut (ibid.: 18) a právě proto bývají tlumočeny konsektivně – instalace tlumočnické techniky se v takovýchto případech nevyplácí. Simultánní tlumočení převažuje pouze na festivalech, kde jsou simultánně tlumočeny filmy, a tak tlumočnická technika v sálech zůstává i na následné debaty – jako například na Mezinárodním festivalu dokumentárních filmů Ji.hlava.

Konkrétně se práce zaměří na konsektivní tlumočení debat, které probíhají na festivalech dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět. Ten dosud nebyl předmětem žádného samostatného výzkumu, ačkoliv zmínky o něm a analýzu některých tlumočených interakcí najdeme u Císlerové (2011). Specifikem festivalu je, že takřka každá projekce s debatou na Jednom světě bývá tlumočena a strukturou, se kterou se tak obvykle lze setkat, je úvod – promítání – beseda (ibid.: 32), kde tlumočení nejvýrazněji probíhá až na besedách. Tlumočení v tomto kontextu Císlerová označuje za *tlumočení ad hoc*, ve kterém se využívá klasická technika konsektivního tlumočení, ale zároveň je interakce do značné míry improvizovaná (ibid.: 33).

3. Teoretický aparát

V následující části se zaměřím na popis samotného teoretického aparátu, který v práci využívám pro analýzu tlumočených interakcí, a představím také výzkumné otázky, na které empirická část práce bude odpovídat. Cílem této části je definovat jak výzkumné otázky samotné, tak i terminologický a konceptuální rámec, se kterým bude možné v analýze získaných nahrávek a prepisů pracovat. Tento rámec pak v této části i v následné definici výzkumných otázek a v analýze samotných nahrávek budu dělit na tři základní úrovně popisu – úroveň rolí, úroveň práce s tváří a úroveň jazykového managementu a práce s normami. Kromě těchto tří základních pilířů svého teoretického aparátu se budu věnovat i otázce konverzační analýzy, která sice pro práci netvoří jeden z hlavních výzkumných cílů, ale nabízí nástroje, díky kterým bude těchto cílů možné dosáhnout.

3.1 Role v tlumočení

Základním teoretickým východiskem pro koncept role v tlumočení – a do velké míry i v sociolingvistice celkově – bývá obvykle sociolog jazyka Erving Goffman a jeho práce *The Presentation of Self in Everyday Life* (1975) a především *Forms of Talk* (1981) z doby po jeho tzv. lingvistickém obratu. Goffmanova teorie hraní rolí v komunikaci slouží jako základ pro řadu publikací orientovaných přímo na tlumočení. Goffman rozkládá roli mluvčího na tři části – *animator*, *author* a *principal* (animátor, autor a představitel) (Goffman 1981: 145), a představuje řadu konceptů, které jsou později přebírány ve výzkumu tlumočení. Mezi zásadní koncepty kromě samotné role patří také *rolová distance*, kterou Goffman popisuje využití ironie, omluv či vysvětlování, aby se mluvčí vyrovnal s rozporem mezi normativním pojetím své role a svým vlastním výkonem v roli (Goffman 1961: 85-152).

Goffman, stejně jako mnoho jiných sociolingvistů bez zkušenosti z oblasti tlumočení, však sám o sobě neposkytuje velmi dobrý rozbor role tlumočnicka. Pro přehled je vhodné uvést, že podle Goffmana může tlumočnick v komunikaci být pouze animátorem či autorem; není však možné, aby byl představitelem (1981).

Tento náhled na tlumočení pak najdeme i u dalších sociolingvistů, kteří na Goffmana navazují, jako je například Edmonson (1986). Ten tlumočnicka považuje dokonce za aktéra nezahrnutého v komunikačním procesu. Dle Edmonsona role účastníka v komunikaci musí nutně zahrnovat tvorbu významu, které se tlumočnick podle něj neúčastní. Na Edmonsona později reaguje Dressler (1994), který rozděluje role tlumočnicka v konsektivním a v simultánním tlumočení.

I Dressler, který role v komunikaci dělí na *mluvčího*, *přímého adresáta*, *vedlejší účastníky* (oficiální publikum) a *náhodné diváky* (*bystanders*, nezamýšlené publikum), však vychází z předpokladu, že tlumočnick primárně tlumočí slova, nepracuje s významem sdělení, a tudíž patří mezi pouhé vedlejší účastníky komunikace.

Toto pojetí později vyvrací Pöchhacker (2012), který poukazuje na to, že nelze jasně rozdělit, kdy tlumočnick pouze chápe sdělení a kdy už pracuje s významem. Pöchhacker tlumočnickovi přisuzuje v komunikační situaci (u Pöchhackera *communication event*, komunikační událost, 1992) aktivní roli a ukazuje, že tlumočnick v komunikaci provádí řadu různých činností na mikroúrovni střídání jednotlivých replik (Pöchhacker 2012: 49).

Právě na základě Goffmanovy teorie rolí v komunikaci (Goffman 1981) pak Wadensjö (1998) definovala dialogické zasazení tlumočení. Wadensjö přejímá Goffmanovo dělení *já* mluvčího v produkci na animátora, autora a představitele a přidává k němu také pro tlumočení relevantnější rozdělení formátů recepce. Ty dělí na aspekt reportéra (*reporter*), u nějž je cílem poslechu schopnost doslova zopakovat, co bylo řečeno, rekapitulátora (*recapitulator*), jehož cílem je schopnost promluvu shrnout, a respondenta (*responder*), u nějž je cílem recepce dokázat na promluvu samostatně navázat (viz např. Wadensjö 2017: 122). S tímto dělením formátů produkce pak při analýze dat z reálné tlumočené situace pracují například Merlini a Favaron, kteří na příkladu tlumočení ve zdravotnictví ilustrují, že kromě časté role rekapitulátora tlumočnicki také pracují s rolí vypravěče (*narrator*), ve které klientům ve třetí osobě shrnují přímou řeč druhého mluvčího (2003: 225).

Rolí tlumočnicka se zabývá také Bistra Alexieva, například ve své typologii tlumočených událostí (1997). Ta připomíná, že role se vždy prolíná se statutem tlumočnicka jako účastníka konverzace, jeho mocí, která vychází z faktorů, jako je věk, vzdělání či gender. (Alexieva 1997: 162) Dalším faktorem, který tento status určuje, je i to, do jaké míry ostatní mluvčí ovládají oba jazyky komunikace, protože to jim dává více moci nad tlumočnickem, kterého mohou kontrolovat, i nad ostatními účastníky komunikace, kteří oba jazyky neovládají. (ibid.: 161) Otázku role v tlumočené interakci pak vnímá jako obzvláště zajímavou, když neodpovídá sociálnímu statusu účastníků mimo tlumočení, což může vést ke zvýšenému napětí a potenciálně i ke konfliktům. (ibid.: 162) Alexieva zde také navazuje na Andersona (1976) a podotýká, že největší část moci tlumočnicka plyne z toho, že má monopol na komunikační prostředky. Tento monopol však v některých situacích neplatí – například v situaci, kdy jeden či více tlumočených mluvčích ovládá oba jazyky, což může pro tlumočnicka znamenat hrozbu. (Alexieva 1997: 163).

Rozebíráme-li koncept role tlumočníka, je však také nutné zmínit, že někteří autoři upozorňují i na jeho problematičnost. Roberts (1997) zmiňuje, že role komunitního tlumočníka je přehnaně široká a nedostatečně definovaná. Pöchhacker (2000: 51) zase uvádí, že pojmenování, která se používají k označení dílčích rolí tlumočníka (jako např. kulturní mediátor či prostředník) často neposkytují dostatečně jasný popis toho, co tlumočník skutečně *dělá*. Na studiích, které se snaží zkoumat roli tlumočníka v reálných interakcích, pak vidíme, že se často spoléhají na reflexi samotných tlumočnicků či jiných účastníků komunikace (Angelelli 2003, Pöchhacker 2000, v tuzemském kontextu např. i Holcupová 2010) nebo že jejich autoři ke zkoumání role používají spíše jazyk orientovaný na normy, práci s tváří či jiné metody z rejstříku konverzační analýzy a jazykového managementu (např. Straniero Sergio 2012, Wadensjö 2008, Pöllabauer 2004). Samotná analýza role v interakci a toho, jakým způsobem tlumočník svou roli „dělá“, se tedy často musí opírat o dodatečný teoretický aparát, který umožňuje práci na mikrointerakční úrovni jednotlivých replik.

3.1.1 Role z hlediska viditelnosti

Zásadním konceptem v kontextu role tlumočníka je také *viditelnost*, respektive neviditelnost. Podrobnější dekonstrukci mýtu neviditelnosti najdeme už u Knapp-Potthoff a Knappa (1986), kteří poskytují širší přehled rolí, v rámci kterého tlumočníka vidí jako aktivní třetí stranu v interakci. Tématem se na základě Goffmana zabývá také Wadensjö (1998), která problematizuje roli tlumočníka coby neviditelného, který není ani aktivním účastníkem komunikace, ani členem publika. Tato role je velice silnou normou na úrovni tlumočnické teorie, ale jak Wadensjö, tak i jiné výzkumy (Angelelli 2003) ji označují za nedostatečnou pro reálný výkon role tlumočníka. Wadensjö na problémy s mýtem neviditelnosti poukazuje především v kontextu komunitního tlumočení, ale v pozdějších studiích se totéž ukazuje i v řadě dalších oborů.

Zásadním mezioborovým dílem je pak také kvantitativní studie Angelelli (2003) zaměřená na vztah mezi sociální pozicí tlumočníka a jeho viditelností. Autorka v rámci studie provedla rozsáhlé dotazníkové šetření mezi profesionálními konferenčními, soudními, komunitními a dalšími tlumočníky, ve kterém se zaměřila na to, jak tlumočníci své povolání a svou roli sami umísťují na škále viditelnost – neviditelnost. Pro svůj výzkum a jeho kvantitativní účely pak projevy role do jisté míry identifikuje s projevy viditelnosti, které rozkládá na jednotlivé dílčí složky – činnosti.

S konceptem škály pracuje také Pöchhacker, který kritizuje binární vnímání viditelnosti a participace a upozorňuje, že viditelnost tlumočnicka záleží mj. na oboru, profesionální situaci a kontextu (Pöchhacker 2012: 45). Pöllabauer zase ve své studii tlumočení v azylových řízeních neviditelnost označuje za koncept idealizovaný v běžných kódech etiky, který však nenachází oporu v datech z praxe (2004: 154).

Přímo s kontextem tlumočení na jevišti či před publikem pak pracuje Straniero Sergio, který upozorňuje, že v těchto situacích o neviditelnosti tlumočnicka nelze mluvit vůbec (Straniero Sergio 2012: 71). Tlumočnick je na jevišti jasně vnímán publikem jako součást představení a v případě televizních talk show se sám často stává předmětem vtipů a jiných interakcí, které na něj přímo reagují. (ibid.: 72) Pro diváky u televizních obrazovek je pak svou fyzickou přítomností také jasně zviditelněn jako aktér celé show, který své projevy plně „vlastní“ – Katan a Straniero Sergio (2003) zmiňují např. i situace, kdy se z některých televizních tlumočnicků stávají celebrity či se z jejich výkonů vytváří zábavné sestřihy.

K podobným závěrům pak dochází i Císlarová přímo pro prostředí filmových festivalů a v závěru své práce velmi jasně říká, že „tlumočnick v biografu nikdy není neviditelný“. (Císlarová 2011: 138) Připomíná Goffmanův pojem jeviště (*stage*), který Wadensjö ze svého modelu spíše vynechává, ale který je přesto relevantní pro kontext filmových festivalů. Tam se tlumočnick nachází na skutečném jevišti, které z něj činí střed pozornosti a zvyšuje tak jeho viditelnost. V debatě na filmovém festivalu se pak tlumočnick dle Císlarové stává účastníkem, který kulturně specifickým způsobem vyslovuje vše řečené a stává se tak „viditelným a slyšitelným účastníkem interakce.“ (ibid.: 7)

3.1.2 Role jako činnost

Co se týče samotných typů rolí, se kterými pracuje tlumočnick, existuje samozřejmě celá řada modelů, které se pohybují na škále od úplné absence zapojení až po roli aktivního agenta (který může interakci dokonce i narušovat). (Pöllabauer 2015: 356) Velmi častým pojítkem mezi modely, které se pojí přímo s analýzami reálných interakcí, pak je koncept *role jako činnosti*, tedy definice toho, co tlumočnick *je*, pomocí toho, co *dělá* (Pöchhacker 2012: 46).

Wadensjö (1998: 105) například původně pracuje se dvěma základními rolemi/činnostmi tlumočnicka, kterými je jazykový převod, zaměřený na obsah komunikace, tedy text, a koordinace komunikace, která se soustředí na komunikaci z pohledu aktivity účastníků. Činnost tlumočnicka se tak podle ní neomezuje na pouhý jazykový převod, ale může obsahovat

i ovlivňování průběhu a obsahu komunikace, regulaci komunikace a střídání replik či kulturní sbližování. Obě činnosti se navzájem nevylučují a v dialogickém tlumočení bývají přítomny obě zároveň. Tlumočník zároveň svou přítomností v konverzaci nese i roli třetí – tedy roli recipienta a respondenta (viz např. Wadensjö 1998, Baraldi a Gavioli 2007).

S rolí aktivního koordinátora pracuje i Angelelli (2003), jejíž studie interpersonální role tlumočníka byla zmíněna už v předchozí podkapitole. Jak již bylo řečeno, Angelelli roli tlumočníka silně svazuje s otázkou viditelnosti. Viditelnost pak v rámci svého šetření rozdělila na několik složek, které odpovídají specifickým okruhům činností:

- *přidávání se na jednu ze stran*
- *navození vzájemné důvěry mezi účastníky a napomáhání vzájemnému respektu*
- *převádění emocionální složky sdělení*
- *vysvětlování kulturních rozdílů*
- *nastolování pravidel komunikace v jejím průběhu* (Angelelli 2003: 17, překlad Holcupová 2010: 18)

S činnostmi determinujícími role tlumočníka pracuje i Pöchhacker, u nějž je možná zmínit například výzkum z roku 1996, který se zaměřoval na vnímání role tlumočníka v rakouském zdravotnictví. V rámci výzkumu se tlumočníků i klientů ptal, zda podle nich mezi úkoly tlumočníka patří i různé dodatečné činnosti (například zjednodušování technické terminologie či vyplňování dotazníků s klienty). Tyto velmi konkrétní příklady aktivit pak řadí do pěti zastřešujících složek, které podle něj charakterizují roli tlumočníka, což je: *zajišťování srozumitelnosti, úprava promluv v zájmu efektivity, vysvětlování kulturních rozdílů, koordinace komunikace a samostatná netlumočnická činnost*. Pöchhacker mezi těmito rolíovými složkami úmyslně neuvádí samotný neutrální jazykový převod, který považuje za základní normativní roli, která do rámce jeho výzkumu nepatřila (Pöchhacker 2000: 52-53).

V prostředí českého komunitního tlumočení pak s konceptem rolí/činností tlumočníka pracuje např. Jiřina Holcupová ve své diplomové práci *Role komunitního tlumočníka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace* (2010). Holcupová ve své práci pomocí dotazníkového šetření zjišťovala, jaká očekávání na roli tlumočníka mají organizace pracující s migranty, které využívají služeb tlumočnicků, a tlumočníci samotní. K tomu využívá vlastní typologii rolí, v níž je dělí na: *neutrální komunikační kanál, koordinaci komunikace, zvyšování*

efektivitu komunikace, vysvětlování kulturních specifík, funkci odborníka na dané téma, a hájení zájmů jedné ze stran (Holkupová 2010: 44-45).

Modely Holcupové a Pöchhackerera jsou bezesporu cennými nástroji pro popis interakčního tlumočení. Tyto modely jsou pak pochopitelně přizpůsobeny konkrétním cílům obou výzkumů – tedy dotazníkových šetření v komunitním tlumočení. Vzhledem k jedinečné povaze tlumočení na filmových festivalech mám tedy za to, že je nutné pracovat s modelem vlastním, který bude z Holcupové i Pöchhackerera vycházet a kterému se budu podrobněji věnovat v části metodologické.

3.2 Práce s tváří

Jak zmiňuje i předcházející kapitola, koncept role samotný, ač je ve výzkumu tlumočení velice rozšířený, studuje jevy, které se nachází spíše na výrazně suprasegmentální, obecné úrovni konverzace, a sám o sobě až tak snadno neumožňuje přímou analýzu jednotlivých interakčních projevů na mikroúrovni konkrétních komunikačních událostí a aktů. Pro takovou analýzu proto v rámci této práce vnímám jako nezbytné si zvolit další prvky teoretického aparátu, které mi pomohou rozebrat konkrétní explicitní projevy role tlumočnicka.

Velice důležitým pragmatickým konceptem, který práce bude využívat, je proto koncept tváře. Původně jej najdeme již u Goffmana, podle kterého je tvář „pozitivní sociální hodnota, již si pro sebe mluvčí nárokuje v průběhu sociální interakce“ (Goffman 1981: 128; překlad Čmejková a Kaderka 2013: 115). Goffman vysvětluje, že v průběhu interakce se mluvčí snaží zachovat vlastní tvář i tvář ostatních a v případě ohrožení se uchylují k práci s tváří.

Koncept tváře pak výrazně rozvíjí Penelope Brown a Stephen C. Levinson ve své publikaci *Politeness* (1987). Brown a Levinson tvář popisují jako „veřejný obraz“ sebe sama, který si všichni mluvčí chtějí zachovat (ibid.: 61). Tvář potom dělí na dva základní aspekty, které jsou do velké míry propojeny: tvář negativní, která klade důraz na svobodu mluvčího a jeho právo nebýt omezován, a tvář pozitivní, jejímž základním prvkem je touha po ocenění a po pozitivním zasazení do společnosti. (ibid.: 61-62) Některé mluvní akty potom tvář některého účastníka automaticky ohrožují: například rozkaz může ohrožovat negativní tvář příjemce, zatímco kritika či urážka ohrožuje jeho tvář pozitivní (ibid.: 66) a podobné mechanismy najdeme i v případě mluvčího. Dle Brown a Levinsona mluvčí v konverzaci takřka neustále naráží na možná ohrožení vlastní či cizí tváře a musí proto volit kompenzační strategie (ibid.: 101).

Obecně si mluvčí podle autorů vždy vybírají, zda akt ohrožující tvář (*face threatening act*, dále jen FTA) provádí transparentně (*on record*), kdy je všem účastníkům jasné, jaký je řečníkův záměr – například když jasně řekne: „Slibuji, že tohle udělám.“ Alternativou je netransparentní (*off record*) provedení FTA, kdy si mluvčí ponechává více možných interpretací svého výroku – například pomocí ironie či náznaků, jako v případě věty: „Ach jo, došly mi peníze, zapomněl jsem si vybrat.“ (ibid.: 68-69). Stejně tak je daný akt možné provést zcela bez kompenzace, tedy přímo a co nejstručněji („Udělej tohle!“), či s nějakou formou kompenzace, která se snaží potenciální ohrožení tváře vzniklé příslušným mluvním aktem nějak vynahradit. Tato kompenzace se pak dále může soustředit buďto na tvář pozitivní (například pomocí vyjádření respektu či přátelství) nebo na tvář negativní (např. pomocí omluv či nabídnutí možností úniku). (ibid.: 69–70)

Model Brown a Levinsona je pochopitelně modelem velmi vlivným a v mnohém průlomovým, ale přesto se setkává s kritikou, například ze strany francouzské lingvistky Catherine Kerbrat-Orecchioni. Ta poukazuje na to, že Brown a Levinson vnímají práci s tváří zcela negativně a spoléhají se pouze na koncept ohrožování tváře, čímž ze společenských interakcí dělají pouhou sérii potenciálních hrozeb, kterým se mluvčí musí vyhýbat jako na minovém poli. (1992: 176). Kerbrat-Orecchioni proto nabízí alternativní interpretaci zdvořilosti jako souboru procesů, které mluvčí využívají k tomu, aby posilovali či alespoň nepoškozovali obraz účastníků interakce. K modelu Brown a Levinsona tak přidává aktivní pozitivní stránku v podobě aktů posilujících tvář (*face flattering acts*, dále jen FFA). Komunikace je tak podle ní rozložitelná na akty ohrožující tvář, akty posilující tvář a akty, které jsou kombinací obojího. (Kerbrat-Orecchioni 2005: 31).

Práce s tváří je pak oblíbeným tématem i ve výzkumu tlumočení, kde ji nejčastěji najdeme v tlumočení komunitním či soudním. Wadensjö tlumočnickovu práci s tváří rozkládá na tři základní oblasti, kdy tlumočnick s tváří pracuje za jednoho ze svých klientů, nebo za sebe v identitě tlumočnicka jako profesionála, nebo za sebe v identitě sociální a lidské (Wadensjö 1992: 178). Při pohledu na studie věnující se práci s tváří v tlumočení pak lze říci, že možná nejčastěji zkoumanou oblastí bývá ta, kdy tlumočnick pracuje s tváří klienta a až druhotně se pak práce zaměřuje na to, jak tlumočnick zachází se svou tváří v identitě profesionála. Zaměření na projevy práce s tváří tlumočnicka v identitě sociální pak bývá spíše okrajovější.

Příkladem studie zaměřené spíše na tvář ostatních účastníků interakce může být například výzkum Bente Jacobsen (2010), která analyzuje práci s tváří v dánském soudním tlumočení. I Jacobsen však okrajově zmiňuje, že tlumočnick v interakci musí chránit svou tvář kompetentního profesionála a že ostatní účastníci interakce někdy ve snaze ochránit vlastní tvář ohrožují tvář tlumočnicka (například náznaky, že za problém může špatné přetlumočení) (Jacobsen 2010: 203). Důraz na tvář tlumočnicka coby nestranného profesionála a koordinátora komunikace klade samozřejmě i Wadensjö samotná (1998: 77–179), podle které si tlumočnick v interakci chrání primárně právě tuto tvář. K podobným závěrům ve svém výzkumu tlumočení v azylových řízeních dochází i Pöllabauer (2007), která podotýká, že ostatní účastníci interakce mohou ohrožovat tento aspekt tlumočnickovy tváře například tím, že vyjadřují pochybnosti o jeho schopnosti tlumočit či o jeho nestrannosti (ibid.: 42).

Z pohledu pozitivní zdvořilosti se pak na práci s tváří v tlumočených interakcích zaměřuje například Raffaella Merlini (2013) ve své studii o tlumočení ve zdravotnictví. Ta se na samotnou práci s tváří tlumočnicka zaměřuje o něco více a uvádí například, že to, jak moc se tlumočnick

v interakci zaměřuje na svou vlastní tvář, bývá určeno i jeho profesionálním postavením v interakci. V situacích, kdy je toto postavení dostatečně silné (například protože má tlumočnické vysoké společenské postavení, dlouholeté zkušenosti, či protože se s účastníky dobře zná), se tlumočnick na vlastní tvář zaměřovat nemusí a může pracovat primárně s tvářemi ostatních účastníků. V případě, že se ale tlumočnick v interakci nachází v oslabeném postavení (například protože není zkušený či je na dané pozici nový), ochrana jeho profesionální tváře se stává jedním z jeho hlavních zájmů. (Merlini 2013: 281)

3.3 Jazykový management

Teorie jazykového managementu (*Language Management Theory*) byla v 70. a 80. letech rozvinuta Jiřím V. Neustupným a Björnem H. Jernuddem. Je založena na rozlišování mezi dvěma základními procesy v jazyce: samotným produkováním a přijímáním komunikace a činnostmi, které jsou na produkování a přijímání komunikace zaměřeny. Tyto činnosti se nazývají metajazykové aktivity a vytváří proces jazykového managementu (Nekvapil 2006: 95). Jinými slovy lze říci, že jazykový management se zabývá chováním zaměřeným na jazyk, a to především chováním orientovaným na změnu struktury a užití jazyka. (Nekvapil a Sherman 2015: 1)

Jazykový management se pak obvykle dělí na dva základní typy. Prvním je jazyková činnost, ve které se konkrétní mluvčí zaměřuje na svou konkrétní promluvu v probíhající interakci – tedy tzv. jednoduchý management. Příkladem může být například situace, kdy moderátorka v televizi použije pro nominativ plurálu u životného maskulina nespisovnou variantu „který“ a opraví se na „kteří“. Naproti tomu management organizovaný jde nad úroveň konkrétních promluv a probíhá na systematické úrovni a ve výrazně komplexnějších sociálních sítích. Příkladem může být například státní rozhodnutí zavést povinnou výuku angličtiny na školách nebo změna kodifikace jazyka (Nekvapil 2006: 96). Vhodné je také doplnit, že teorie jazykového managementu vznikla bok po boku tzv. teorie jazykového plánování, ale svým zaměřením na úroveň konkrétních interakcí a předpokladem, že organizovaný management vždy vychází z managementu jednoduchého, se od ní postupně odchýlila (Neustupný 1994: 50).

Základem zkoumání jazykověmanagementového procesu je zaměření na to, jak mluvčí pracují s odchylkami od norem či méně normativních očekávání. Jazykový management se proto velmi podrobně zabývá otázkou oprav a rozkládá práci s odchylkami na jednotlivé fáze: mluvčí si nejprve *povšimne* toho, že se jeho promluva odchýlila od normy, tuto odchylku *ohodnotí* (negativně, pozitivně či neutrálně), na základě hodnocení si *naplánuje úpravu* daného jevu a případně ji *realizuje* (Lanstyák 2014). Tyto čtyři fáze (*povšimnutí, hodnocení, plán úpravy, realizace*) pak nemusí nutně proběhnout všechny – naopak, proces jazykového managementu se může zastavit po každé z nich. Mluvčí si tedy například může povšimnout odchylky, ale vyhodnotit, že ji opravovat nechce, či si naplánovat úpravu, ale již se nedostat k realizaci (Nekvapil 2006: 97).

Při popisu jazykového managementu je nutné poznamenat, že vznikl s relativně silným zaměřením na oblast jazykových problémů, tedy odchylek od normy, které jsou hodnoceny negativně. V posledních letech se však pozornost obrací na tzv. gratifikace, tedy odchylky,

kteřé bývají hodnoceny pozitivně (ibid.). Jazykový management se také nezabývá výhradně odchylkami na úrovni čistě jazykové a strukturní – tedy jevy, které se týkají jazykové kompetence. Do sféry jeho zájmu patří i jevy komunikační a plně sociokulturní (ibid.: 98). Neustupný a Nekvapil (2003: 186) navíc připomínají, že důležitou proměnnou v systémech jazykového managementu je také schopnost jednotlivých účastníků realizovat své zájmy, tedy jejich moc (*power*).

Otázka norem, odchylek od nich a práce s odchylkami je pro výzkum tlumočení nepochybně relevantní. Model jazykového managementu dle Neustupného je však, zdá se, v tlumočnickém výzkumu věcí spíše neznámou a mnoho prací, které by na něj explicitně odkazovaly, nenajdeme. V oblasti organizovaného managementu, potažmo jazykového plánování, najdeme ojedinělé výjimky, které ale samy uvádí, že prací spojujících teorii jazykového managementu/plánování a oblast tlumočení a překladu je nedostatek (Meylaerts a du Plessis 2016).

Zaměříme-li se širěji na studie, které aktivně pracují s opravami a využívají některé z nástrojů, které najdeme i v teorii jazykového managementu, je vzhledem k zaměření práce nepochybně nutné zmínit článek Straniera Sergia, který zkoumá opravy v tlumočených televizních talk show. Pracuje především s opravami, které mají nějaký vliv na tvář účastníků (viz výše), jako jsou opravy provedené či započaté ostatními (*other-correction* a *other-initiation*). Věnuje se také analýze konkurenčního přerušení (*competitive interruption*), tedy situaci, kdy některý z účastníků naruší pořadí replik a tlumočnicka přeruší, za účelem posílení vlastní role a oslabení role tlumočnicka (Straniero Sergio 2012: 72).

3.3.1 Orientace na normy a očekávání

Otázka norem je ve výzkumu tlumočení poměrně rozšířeným tématem. Už Wadensjö (1993: 107) mluví o normativní roli jako o tom, co si tlumočnicka myslí, že by měl dělat, aby odváděl dobrou práci. Nejčastěji využívanou definici norem pak najdeme pravděpodobně u Touryho (1980: 51), který je označuje za internalizovaná pravidla, která odrážejí sdílené hodnoty sociální či kulturní skupiny a ovlivňují chování jejích členů.

Gile (1998) taktéž zmiňuje, že normy jsou důležitou otázkou, na kterou by se výzkum tlumočení měl více zaměřovat, a že tlumočnické strategie jsou do jisté míry založeny právě na nich. Ve své základní didaktické práci (Gile 2009: 211-213) uvádí několik pravidel, která jsou formulována jako „zákony“, podle kterých k výběru strategií dochází. Těmi jsou: maximální předání informací, maximální účinek, nejmenší úsilí, ochrana sebe sama a tzv. „bezpečná

cesta“. Z těch potom vyvozuje dvě základní skupiny norem – normy cílové, mezi které patří maximální předání informací a maximální účinek, a normy optimalizační. U normy maximálního účinku však uvádí, že její interpretace může výrazně záležet na kontextu – v případě, že mezi posluchači je mnoho nerodilých mluvčích, může například znamenat „využívej co nejneutrálnější jazyk“, zatímco v případě televizního tlumočení to může být „co nejrychleji své tlumočení dokonči“. Dle Gila jsou tedy normy otázkou, která musí (alespoň do jisté míry) být definována na základě komunikačního kontextu tlumočení (Gile 1998: 99-100).

Významu norem pro kvalitu tlumočení se pak věnuje Garzone (2002), který je definuje jako „internalizovaná pravidla chování, která ovlivňují rozhodování tlumočnicků v závislosti na různých kontextech, v nichž pracují.“ (ibid.: 110) Na to, že význam širších norem (jako je například „věrnost“) je různý v různých kontextech, upozorňuje například i Marzocchi (2005) ve své přehledové studii různých pohledů na normy v tlumočnickém výzkumu.

Tomuto tématu se věnuje i Katan (2011), který pomocí dotazníkového šetření zjišťoval názor tlumočnicků na normy a očekávání týkající se jejich aktivního zapojení do konverzace. Jeho závěrem je, že udržování a vytváření tlumočnických norem je do velké míry dílem tlumočnicků samotných (ibid.: 29). Přesto však zmiňuje, že tlumočníci pocítují tlak normativních očekávání, která jim předepisují například neviditelnost, a že právě kvůli těmto normám pro ně například může být obtížné se aktivně zapojit do interakčních komunikačních situací, ve kterých hraje výraznou roli například otázka tváře (ibid.: 7).

V tlumočení pro média pak vzhledem k jeho výrazným odlišnostem nezbytně panují jiné normy než v tlumočení konferenčním či komunitním (Mack 2002: 204). O jejich definici se pak ve svém deskriptivním výzkumu pokusil například Straniero Sergio (2007) a ukázal mimo jiné, že v médiích je často jako důležitější vnímána forma oproti obsahu. Kromě toho rozdělil formy na iniciální (jako je například příjemný vzhled a hlas) a operační, u nichž výrazně převládá přijatelnost pro publikum, a to často i na úkor věrnosti. Mezi další výrazné normy patří i srozumitelnost pro publikum (která vede až k přidávání informací) a zábavnost.

Pro jazykový management jsou potom normy a méně formalizovaná očekávání jedním z centrálních konceptů, na kterém se zakládá „ustálenost a pocit jistoty v komunikaci“ (Nekvapil 2006: 97). Zároveň však teorie jazykového managementu normy i očekávání pokládá za velice dynamický koncept. Existenci norem bezpochyby přiznává, ale zároveň uvádí, že různí účastníci mohou pracovat s různými normami a že normy jsou flexibilní a neustále

dochází k jejich úpravám (Nekvapil a Neustupný 2003: 185). Neustupný potom podotýká, že variabilní a dynamické jsou i normy gramatické a že „[j]aké normy v určité situaci existují a jak se tyto normy od situace k situaci vyvíjejí, je empirická otázka, kterou nelze řešit dohady.” (Neustupný 2002: 436) Obzvláště v případě mimogramatických částí komunikace navíc očekává, že k definici norem bude docházet na úrovni jednotlivých výzkumů.

Vzhledem k tomu, že s normami bude tato práce zacházet právě v rámci teorie jazykového managementu, bude jejich definice probíhat na základě situačního kontextu a dat získaných z rozhovorů s tlumočnicemi a zadavatelkou (viz dále). Výše uvedené normy v tlumočnickém výzkumu ale přesto zůstávají relevantní pro kontext a nastavení základních předpokladů a také pro srovnání a popis specifik tlumočení na filmovém festivalu Jeden svět.

3.4 Konverzační analýza

Konverzační analýza je odvětví entometodologie, které vzniklo v 60. a 70. letech 20. století a jehož průkopníkem byl americký sociolog Harvey Sacks (Hutchby a Wooffitt 1998: 1). Zabývá se otázkou, jak mluvčí produkují a interpretují běžné rozhovory a jakým způsobem vytváří svou jazykovou činností sociální struktury. Konverzace v konverzační analýze potom neznačí jakýkoliv každodenní rozhovor ale „mluvení jako interakci“ (*talk-in-interaction*, Schegloff 1987). Studuje strukturní problémy, které v konverzaci nastávají, a metody, kterými je mluvčí řeší. (Nekvapil 2000: 80)

Jednou z hlavních otázek konverzační analýzy je, jakým způsobem si jednotliví mluvčí zvládají dávat prostor a zajistit systematické fungování konverzace. Pro toto fungování je hlavní, aby najednou mluvil ideálně jen jeden mluvčí – tedy aby docházelo k funkčnímu střídání replik. Konverzační analýza tento systém fungování nazývá sekvenční strukturou (*sequential order*) a pracuje s předpokladem, že repliky v rozhovoru nejsou jen tak naskládány za sebe, ale že tvoří sekvence, které na sebe popsatelem způsobem navazují. (Hutchby a Wooffitt 1998: 39) Nejjednodušším typem takových sekvencí jsou tzv. sekvence párové (*adjacency pairs*), tedy sekvence výroků, které automaticky vyžadují doplnění druhým výrokem. Typickým příkladem mohou být sekvence „otázka a odpověď“ či „pozdrav a odpověď na pozdrav“. U párových sekvencí není nezbytné, aby na sebe přímo navazovaly, a není ani nezbytné, aby se v konverzaci realizovaly obě části páru, ale přítomnost jedné části páru automaticky znamená, že se doplnění druhou částí páru očekává. (ibid.: 40)

V rámci výzkumu sekvenční struktury se konverzační analýza také zabývá tím, jak konkrétně samotné střídání replik probíhá. Pro tento účel operuje s pojmem místo relevantní z hlediska střídání mluvčích (*transition relevant place*, dále jen TRP, překlad Nekvapil 2000). TRP značí místo v rozhovoru, na kterém může být vhodné, aby došlo ke střídání mluvčích, protože je možné, že předchozí mluvčí už domluvil. Nejedná se tedy o místa, kde je střídání nutné, pouze o místa, ve kterých může být jednou z „legitimních následujících činností“ (Liddicoat 2007: 61). V jiných situacích pak dle konverzační analýzy vystřídání mluvčích legitimní činností není a může tak v konverzaci být problematické. U TRP pak může k výběru dalšího mluvčího docházet pomocí několika různých mechanismů – například může dosavadní mluvčí nového explicitně označit, nový mluvčí se může vybrat sám tím, že začne mluvit okamžitě poté, co předchozí mluvčí domluví, po krátké pauze, kterou si vyloží, jako že „patří jemu“, nebo dokonce s drobnou anticipací, která vede k překryvu. Konverzační analýza však také zároveň uvádí, že ne každý překryv, ke kterému dojde, musí nutně značit TRP nebo střídání replik

obecně – různé souhlasné zvuky jako „mhm, ano“ a tak dále (tzv. *backchannels*) mohou naopak značit, že jejich mluvčí podporuje hlavního mluvčího v jeho replice a přiřazuje mu na ni více času (Liddicoat 2007: 51-105).

Vzhledem ke svému specifickému zaměření pracuje konverzační analýza také s vlastním typem transkripčních systémů, které se zaměřují především na zachycení výše zmíněných prvků utvářejících strukturu konverzace a její sekvenční uspořádání. Jak uvádí Jiří Nekvapil (2000: 85), jeden z hlavních českých proponentů konverzační analýzy: „Transkript v k. a. je kompromisem mezi standardním pravopisem a fonetickou transkripcí.“ Konverzační analýza také k transkripci přistupuje s důrazem na to, že každý rozhovor je jedinečný a každý jeho transkript je jedinečnou subjektivní interpretací ze strany přepisovatele – transkript proto neodráží objektivní skutečnost a není pravdivým zrcadlem reálné konverzace. Výzkumník si naopak sám vybírá, na jaké jevy z rozhovoru se zaměří a zahrne je a jaké naopak vynechá. Obecně se však dá říci, že přepis v konverzační analýze obvykle vychází ze systému, který vyvinula sociolingvistka Gail Jefferson (1985). Transkripty se tedy obvykle zaměřují především na zachycení překryvů a pauz, druhotně pak do nějaké míry zachycují intonaci vět a prozodii. Přepis obvykle bývá spíše ortografický a k fonetickému přepisu se uchyluje pouze v situacích, kdy je na fonetickou stránku hovoru potřeba upozornit, protože je nějak příznaková a má vliv na jiné prvky rozhovoru či je nějak tematizována (Liddicoat 2007: 13-51).

Konverzační analýza se tradičně zaměřuje spíše na monolingvní interakce, ale v posledních několika desítkách let začala být využívána i pro dialogické tlumočení (Wadensjö 1998, Roy 2000, Davitti 2012). Nejčastěji zkoumaným jevem bývá bezesporu mechanismus střídání replik v tlumočeném rozhovoru, který najdeme například už v klíčové publikaci Wadensjö (1998), která ukazuje, že tlumočníci v systému střídání replik konstruují význam tím, že svůj překlad orientují na interakci a řídí se kontextem, který plyne i ze sekvenčního uspořádání konverzace. Tlumočníci podle ní také střídání replik sami řídí buďto tím, že vybírají jazyk promluvy, nebo explicitně například tím, že požádají jednoho z účastníků o čas na přetlumočení. Davidson (2002) zase pomocí výzkumu střídání replik na příkladu tlumočení ve zdravotnictví ukázal, že tlumočníci jsou aktivními účastníky rozhovoru, kteří se stejně jako všichni ostatní účastníci účastní výstavby významu v konverzaci.

Konverzační analýzu v kombinaci s analýzou diskurzu také bohatě využívá Roy, která už v roce 1996 publikovala výzkum střídání replik v tlumočeném rozhovoru mezi studentem a vyučujícím, kde poukazuje na to, že tlumočení tento základní konverzační mechanismus výrazně mění, protože hlavní mluvčí si repliku vždy střídají s tlumočníkem (Roy 1996: 46). Ve

své publikaci *Interpreting as a Discourse Process* potom zdůrazňuje, že střídání replik je v tlumočeném rozhovoru projevem vědomých zájmů všech zúčastněných. (Roy 2000: 39). Kromě střídání replik se zaměřuje také na otázku překryvů a zmiňuje, že mezi „hlavními mluvčími“ (klienty tlumočení) v tlumočené situaci k překryvům dochází méně než v situacích netlumočených. Ukazuje tak, že klienti si v tlumočené situaci uvědomují, že se jedná o nezvyklý typ interakce, a přizpůsobují tomu své chování v konverzaci. Jsou si tak často nejistí, zda replika patří jim a zda mohou začít mluvit (Roy 2000: 84).

Střídání replik samotné může samozřejmě sloužit jako jedna ze složek analýzy rolí, ale samo o sobě o rolích tlumočnicka neposkytuje komplexní přehled. Tato práce se proto nebude konverzační analýze věnovat jako hlavnímu teoretickému východisku. Její metody, systém přepisu, terminologii, a především přístup k rozhovorům jako jedinečným interakcím však využije jako základní stavební blok, na kterém postaví analýzu dalších, strukturně komplexnějších projevů rolí.

4. Metodologie a povaha výzkumu

4.1 Předmět a cíl výzkumu

Obecným záměrem práce je metodou etnometodologického kvalitativního výzkumu popsat specifika dialogického tlumočení před publikem, konkrétně v kontextu konsekutivně tlumočených debat na filmových festivalech. V teoretické části práce jsem ukázala, že téma filmových festivalů je stále relativně neprozkoumané, ačkoliv je velmi pravděpodobné, že tlumočnické role a normy se v tomto prostředí do nějaké míry budou lišit od jiných situací. Zvolila jsem si proto jeden z českých filmových festivalů, na kterém konsekutivní tlumočení dialogu najdeme velice často, a který je navíc specifický jak mírou interakce a svou relativní vzdáleností od prozkoumaného kontextu tlumočení v médiích (pouze minimum debat je nahráváno a tlumočení tedy obvykle probíhá skutečně jen pro diváky přítomné přímo v sále), tak i tím, že relativně často zaměstnává začínající tlumočníky a studenty a absolventy ÚTRL.

Cílem empirické části práce je proto na několika případových studiích poskytnout přehled nejrelevantnějších interakcí explicitně zdůrazňujících roli tlumočníka a analyzovat je z pohledu práce s tváří a jazykového managementu. V kombinaci s rozhovory s nahrávanými tlumočnicemi by pak práce měla poskytnout přehled o tom, jakým způsobem účastníci interakce vnímají a utváří roli tlumočníka, jak řeší problémy a situace ohrožující jejich tvář vzniklé v průběhu tlumočení, a jak na takové problémy sami nahlíží. Druhotným cílem pak je poskytnout základní deskriptivní analýzu norem a očekávání, která jejich chování řídí.

4.2 Zasazení výzkumu

Výzkum se zaměřuje na tlumočení na filmovém festivalu Jeden svět. Festival Jeden svět je mezinárodní festival dokumentárních filmů o lidských právech organizovaný společností Člověk v tísni. V březnu roku 2019 proběhl již jeho 20. ročník. (Člověk v tísni o.p.s. 2019) Propagační materiály festivalu pak upozorňují i na to, že jeho záměrem není divákům jen nabízet výběr zajímavých filmů, ale že má i jistý přesah: „Jeden svět je místem pro výměnu názorů a zkušeností, kde mají diváci možnost diskutovat o tématech filmů nejen s filmovými tvůrci, ale i s odborníky na danou problematiku.“ a „Cílem aktivit festivalu je povzbuzovat ve svých divácích a diváčkách pocit spoluzodpovědnosti za chod společnosti a podporovat v nich občanský aktivismus.“ (Festival Jeden svět 2019)

Jeden svět proto divákům kromě filmů samotných u řady projekcí nabízí i účast na moderovaných debatách s hosty, kteří pochází z celé řady zemí, ale na debatách nejčastěji mluví anglicky. U všech debat se proto zároveň poskytuje konsekutivní tlumočení do češtiny. Od roku

2018 pak jsou také všechny české debaty konsekutivně tlumočeny do angličtiny (AZ Translations 2018).

Úvod před filmem má vždy poměrně jasně kodifikovanou strukturu, která je tlumočnickům i moderátorům jasně zadána. Moderátor zde vítá publikum na projekci, v některých případech vítá i hosta, který může mít velmi krátký vlastní projev, obvykle shrnuje základní praktické informace o diváckých cenách a jiných otázkách a obvykle také rovnou zve diváky na debatu po filmu. Tlumočnické všechny projevy moderátora tlumočí do angličtiny nahlas do sálu a v případě, že je již před projekcí přítomen i host, tlumočí jeho projev obvykle do češtiny také nahlas do sálu.

Ve své práci jsem se rozhodla tlumočení úvodů před filmem z analýzy vynechat, právě pro jeho stručnost a relativně stabilní, předepsanou podobu, od které se i z mé vlastní zkušenosti účastníci odchyľují jen extrémně výjimečně. V úvodech také v interakci nemívá žádnou roli publikum a z osobní zkušenosti jsem usoudila, že zde obvykle také nedochází k téměř žádným explicitním projevům role tlumočnicka, které jsou tématem této práce. Ve své analýze jsem se proto soustředila pouze na debaty.

Debaty se vždy účastní alespoň tři aktéři a publikum. Jedním z účastníků je vždy moderátor, který je najímán týmem Jednoho světa také na doporučení. Často se jedná o osobu z řad odborné veřejnosti (novinář, odborník na dané téma), která má s moderováním jen omezené, či dokonce zcela nulové zkušenosti, ačkoliv v některých případech bývají moderátoři přímo členové festivalového týmu s bohatými zkušenostmi. Moderátoři za sebou vždy mají krátké cca hodinové školení od organizačního týmu, ve kterém se jim i zmiňuje existence tlumočení na debatách, ale nijak více na situaci připravování nebývají.

Dalším účastníkem debaty vždy bývá host či hosté – obvykle se jedná o protagonisty či autory filmu nebo o odborníky na dané téma. Hosté nejčastěji bývají nerodilí mluvčí angličtiny z takřka celého světa, ale najdou se mezi nimi i rodilí mluvčí angličtiny či mluvčí češtiny (obvykle rodilí). Na přítomnost tlumočení i na to, že debata v angličtině vyžaduje jistou úroveň jazykových dovedností, bývají hosté vždy připravováni guest servicem, ale osobní zkušenost má, tlumočnické účastnících se výzkumu i koordinátorky jazykových služeb na festivalu ukazuje, že přesto občas dochází k situacím, kdy se až na projekci ukáže, že pro hosta je komunikace v angličtině obtížná až nezvladatelná (Svobodová 2019).

Posledním účastníkem přítomným na jevišti pak bývá tlumočnick. Na festivalu Jeden svět v současnosti tlumočení zajišťuje agentura AZ Translations. Koordinátorkou jazykových

služeb za AZ Translations je Andrea Svobodová, která mi laskavě poskytla dodatečné informace o tlumočení na Jednom světě v osobním rozhovoru. V něm mi také sdělila, že agentura pro tlumočení na Jednom světě zaměstnává tlumočníky především na doporučení – v současnosti primárně na doporučení pedagogů z Ústavu translatologie FF UK či svých dlouhodobých spolupracovníků, z nichž většina jsou absolventi ÚTRL. Na základě doporučení pedagogů se tak na Jeden svět mají šanci dostat i studenti druhého ročníku magisterského studia Tlumočnictví na ÚTRL, u kterých může často jít o jedno z prvních tlumočení na veřejnosti a před publikem.

Tlumočníci pak před každým ročníkem festivalu obdrží instrukce od agentury a festivalu, které se obvykle zabývají především praktickými aspekty tlumočení (kdy přijít, komu se hlásit)¹, ale do jisté míry nastavují i základní pravidla interakce a očekávání týkající se role tlumočníka (viz dále). Andrea Svobodová kromě toho sama uvádí, že s většinou nových tlumočníků mívá snahu se před jejich prvním promítáním osobně sejit. Cílem setkání podle ní bývá tlumočníka především osobně poznat a odhadnout, „jaký je typ“, podle čehož mívá ve výsledku snahu mu přidělovat projekce (uvedla, že v úvahu bere například velikost kinosálu atd.). Zároveň však osobní setkání pochopitelně tlumočnickům umožňuje pokládat dotazy na jakékoliv nejasnosti.

Důležitým účastníkem, který na jevišti přítomen nebývá, ale přesto je v debatě takřka rovnocenným aktérem, je potom divák, respektive publikum jako takové. Specifikem Jednoho světa potom je, že (i díky svému aktivnímu zacílení, viz výše) do velké míry přitahuje obzvláště na projekcích s debatami publikum z řad odborné veřejnosti či alespoň zástupce aktivní občanské společnosti. Na projekcích, které bývají svým tematickým zaměřením skutečně velice různorodé a které také často nabízí velmi hloubkový a detailní obraz situace v dané zemi či oblasti, se proto schází nadprůměrný počet lidí, kteří mají o tématu výrazně hlubší přehled než běžná veřejnost. Zároveň také ne všichni diváci, kteří přichází na projekci, zůstávají i na debatu (a pochopitelně ne všichni, kteří jsou přítomni na debatě, se aktivně ptají), což znamená, že jedinci, kteří aktivně vstupují do interakce, bývají obvykle těmi nejzapálenějšími členy dané divácké skupiny.

Cílem moderátora na debatě je pak vždy alespoň do nějaké míry diváky motivovat k pokládání otázek mířených buď na téma obecně nebo na proces natáčení a další techničtější filmařské aspekty. V okamžiku položení otázky se pak z masy obecnstva v kinosále vyděluje jeden

¹ „Prosím nástup 15 min před začátkem projekce, zkontaktujte se s vedoucím kina, s moderátorem a s hosty. Věnujte se prosím hostům.“ (AZ Translations 2019)

individuální divák, který se tak stává konkrétním a aktivním účastníkem v interakci (viz také Císlarová 2011: 37). Kromě toho se ale v některých situacích dá říci, že se do interakce zapojuje i publikum jako celek, a tím se stává aktérem, který má v konverzaci vlastní prostor a vlastní repliky. Nejtypičtějším příkladem, který se vyskytuje snad na každé projekci, je situace, kdy obecenstvo tleská, ale v některých situacích může jako celek vstupovat do konverzace smíchem, ruchem či poznámkami, které najednou přes sebe vyslovuje hned několik diváků.

Právě specifická povaha interakce s publikem na Jednom světě, kdy relativně často dochází k nadprůměrnému zapojení diváků, z festivalu dle mého názoru tvoří ideální situaci pro analýzu toho, jaký efekt má přítomnost tlumočnicka na konverzaci. Zároveň se jedná o velmi častou a zajímavou pracovní příležitost pro studenty či čerstvé absolventy tlumočnictví, a podrobnější analýza typů situací, se kterými se zde tlumočnick může setkat, a strategií, se kterými k nim lze přistupovat, podle mě může do jisté míry sloužit i studentům. Ti se s formátem tlumočení na filmovém festivalu mohou v omezené míře setkat v hodinách tlumočení² ale přesto se jedná o typ tlumočení, na jehož specifika nemusí být zcela připraveni (viz i Merlini 2017), a dodatečné materiály jim mohou umožnit lépe nastavit svá očekávání.

4.3 Hypotézy

Jak uvádím už v teoretické části, tlumočení na festivalu Jeden svět má řadu specifíků, což znamená, že na něj není v plném rozsahu možné aplikovat teoretické závěry z jiných oblastí. Zároveň je záměrem práce především etnometodologický popis a cíle analýzy jsou proto deskriptivní. Podobu jednotlivých jevů budu tedy nejprve předpokládat v hypotézách, které následně ověří samotná analýza. Na základě toho následně dojdou ke konkrétním otázkám, na jejichž zodpovězení budu ve výzkumu cílit.

Při formulaci hypotéz se kromě teorie, kterou jsem shrnula v předchozí části, budu opírat i o celkové zasazení festivalu a také o konkrétní instrukce, které tlumočníci dostávají, a explicitně formulovaná očekávání, která na ně má zadavatelka z agentury AZ Translations.

4.3.1 Hypotézy a předpoklady týkající se role

Na úrovni tlumočnickovy role budu využívat především koncept „role jako činnosti“. Pro definici jednotlivých činností budu pracovat především s modely Pöchhacker (2000) a Holkové (2010) viz výše. Jsem však toho názoru, že ani jeden model nejde pro účely této práce převzít bezvýhradně. V případě Pöchhacker je problémem jeho rozhodnutí vynechávat

² Z osobní zkušenosti například vím, že jedna hodina předmětu Konsektivní tlumočení na oboru Tlumočnictví angličtina – čeština byla v době před festivalem Jeden svět věnována právě modelové situaci tlumočení debaty.

složku *neutrálního jazykového převodu*, (2000: 52) která je pro popis interakce důležitá – v interakci lze totiž očekávat řadu situací, u nichž bude nutno popsat, jak tlumočnický přechází mezi touto činností a činnostmi viditelnějšími. U Holkové zase pro kontext práce chybí kategorie *samostatné tlumočnické činnosti*, která je v situaci, kdy tlumočnický stojí na jevišti sám za sebe, do jisté míry relevantní. Za zbytečnou pak lze považovat funkci *hájení zájmů jedné ze stran* (Holková 2010: 45), protože účastníci komunikace na jevišti do velké míry nevystupují sami za sebe, ale v nějaké dočasné roli (moderátor, protagonista, expert), zatímco diváci se interakce účastní jen ve velmi krátkých úsecích. Zájmy účastníků tudíž (obzvláště oproti komunitnímu tlumočení) nejsou silně vydefinované ani prosazované a netvoří těžiště komunikace.

Podobně tak je v kontextu Jednoho světa problematická kategorie *vysvětlování kulturních specifíků/rozdílů*, kterou sdílí oba autoři, a k ní přidána funkce „*odborníka*“ na projednávanou problematiku u Holkové. Vzhledem k různorodosti a odbornosti debat na Jednom světě, náročnosti přípravy a vzhledem k tomu, že je festival do velké míry navštěvován odbornou veřejností (Svobodová 2019), lze vlastně říci, že tlumočnický je často jedním z nejméně odborně vybavených účastníků interakce. Ze strany koordinátorky jazykových služeb existuje snaha přiřazovat tlumočnický k projekcím i podle jejich zájmů a odbornosti (například posílat na anglicky tlumočené projekce o německy mluvících oblastech tlumočnický, kteří mají jako druhý jazyk němčinu), ale jak sama uvádí, není to vždy zcela možné. Tlumočnický, kteří na festivalu pracují, mají zároveň často více projekcí za den, a tyto projekce bývají tematicky naprosto odlišné, což spolu s tím, do jakých detailů často zachází debaty, znamená, že plná odborná příprava je pro ně extrémně obtížná. S rolí *odborníka na dané téma* proto ve svém modelu pracovat vůbec nebudu.

Co se týče oblasti *vysvětlování kulturních specifíků*, zde se dá do jisté míry uvažovat nad tím, že tlumočnický tuto roli někdy vykonávat může, protože na téma do jisté míry vždy připraven je a zároveň se projekce někdy týká témat z oblasti, do které má sám kulturní náhled. Obecně se ale stále dá předpokládat, že hlavní roli kulturního mediátora zde zastává spíše moderátor, který obvykle hovoří česky i anglicky a zároveň bývá do nějaké míry znalcem obou kultur či odborníkem na dané téma, který zároveň debatu řídí a usměrňuje. Vysvětlování specifíků se však tlumočnický výrazně častěji může věnovat v případě specifíků týkajících se kontextu (například odkazování na právě proběhlou projekci či informace řečené v úvodu) nebo situace obecně. K vysvětlování situačních specifíků je v instrukcích tlumočnický dokonce i explicitně nabádán, ač tato instrukce se týká pouze úvodů:

„Informace, kterou musíte říct V ANGLIČTINĚ v každém případě je:

„Vítejte na festivalu Jeden svět, uvidíte film.... režiséra... Po filmu následuje debata s tvůrci, která bude celá tlumočena mezi angličtinou a češtinou!“

(To říkáte, i kdyby to zapomněl říct moderátor)“ (AZ Translations 2019)

Role, se kterými tedy předpokládám, že má v mém modelu smysl pracovat, jsou následující:

- *neutrální komunikační kanál* (zaměřený pouze na co nejpřesnější jazykový převod)
- *koordinace komunikace* (moderování střídání replik, upřesňování nejasností, upozorňování na nedorozumění)
- *zvyšování efektivity komunikace* (zjednodušování a zprehledňování sdělení, zestručňování, odstraňování redundancí)
- *vysvětlování kulturních, kontextových a situačních specifik* (aktivní doplňování informací týkajících se kulturních rozdílů mezi účastníky, kontextu vycházejícího z projekce či úvodu, a specifik týkajících se festivalové situace na dané projekci)
- *samostatný účastník interakce* (vystupování z profesní identity tlumočnicka a vstup do identity vlastní – například omluvy, osobní reakce, poděkování a další)

Vzhledem k deskriptivní povaze výzkumu je pochopitelně zcela možné, že se na základě analýzy dat ukáže, že se některá role neprojevuje vůbec či že nějaká projevující se role v seznamu chybí, ale s ohledem na informace, které jsou o kontextu tlumočení dostupné, se tento model jeví jako relativně realistický. Výzkumnou otázkou tedy nepochybně je, zda a do jaké míry se výše uvedené role projevují. Druhotně se pak lze ptát, jakou podobu tyto projevy mají.

4.3.2 Hypotézy a předpoklady týkající se tváře

V případě tváře se bude analýza do velké míry zakládat na existující teorii, kterou považuji za dostačující i pro kontext tlumočení na filmových festivalech. Hlavní hypotézou, z níž bude práce vycházet, je, že tlumočnice ve zkoumaných interakcích budou pracovat nejen s tváří klienta, ale i s tváří vlastní, a to především v identitě profesionální (viz Wadensjö 1992: 178). U této hypotézy vycházím především z předpokladu, že tlumočnice jsou na jevišti před zraky diváků v exponované situaci, kdy jsou výrazněji vnímány samy za sebe a do velké míry si to i uvědomují. Zároveň předpokládám, že větší distanc mezi účastníky, kteří se v daných rolích setkávají pouze na krátký časový úsek po dobu trvání debaty, bude vést ke stejnému posunu, a že faktorem bude i status a zkušenosti tlumočnic. Budu si tedy klást otázku, jakým způsobem tlumočnice se svou tváří pracují a jaký typ práce s tváří převládá.

4.3.3 Hypotézy a předpoklady týkající se norem

Poslední oblastí, kterou je potřeba vzít v potaz, je, na jaké normy se budou tlumočnice orientovat. Zde je nutno zmínit, že ač jsou normy v teoretické části pojednávány v širším kontextu jazykového managementu, výzkumné otázky se budou soustředit spíše na ně než na jazykový management celkově. Teorie jazykového managementu totiž v práci slouží především jako nástroj pro analýzu interakce a komunikativního chování v ní a její podoba se v samotném analytickém procesu nebude nijak vymykat jejím běžným hranicím, které byly popsány již v teoretické části.

Jak jsem však již uvedla, jazykový management se děje vždy na základě konkrétních norem a očekávání, na které se účastníci interakce orientují a podle kterých vyhodnocují, zda došlo k odchylce. Tyto normy jsou jak v řadě tlumočnických výzkumů, tak i v teorii jazykového managementu vnímány jako koncept, který je dynamický a více či méně se odvíjí od konkrétní komunikační situace, a právě proto se hypotézy týkající se této úrovně analýzy soustředí na ně.

Na úrovni čistě jazykové kompetence pochopitelně není potřeba přicházet s obsáhlým modelem norem a očekávání – obecně lze předpokládat, že se tlumočnice v češtině i angličtině orientují na běžné standardní normy mluvené řeči. U angličtiny je možné pouze do jisté míry předpokládat, že vzhledem k množství nerodilých mluvčích v publiku a vzhledem k tomu, že hosté také bývají často nerodilí mluvčí angličtiny, se tlumočníci řídí normou „*používej co nejjasnější a nejneutrálnější jazyk*“ (viz Gile 1998: 100).

Na úrovni komunikační a interakční pak bezpochyby má své místo klasická norma „*maximální přenos informací*“, stejně jako základní optimalizační norma „*chraň sebe sama*“ (Gile 1998: 99). Další obvyklá norma, tedy „*maximální komunikační účinek*“ však už v kontextu filmových festivalů bude mít svá specifika. V materiálech, v reálných situacích na projekcích i v očekáváních zadavatelky (Svobodová 2019) se totiž dají identifikovat dvě velice silné a protichůdné normy, z nichž jedna spadá právě do kategorie *maximální komunikační účinek*, zatímco ta druhá se spíše pohybuje ve sféře normy *chraň sebe sama*. Na jednu stranu především zadavatelka velice silně trvá na tom, že ideální tlumočník by měl především být aktivní a chytře si sám zařídit pracovní situaci, která mu umožní dobrý výkon. Vnímá jej jako plnohodnotného účastníka komunikační situace, který navíc jako odborník na tlumočení, který má často více zkušeností s tlumočením na festivalu Jeden svět než všichni ostatní účastníci, je zodpovědný za nastavení adekvátního tlumočnického prostředí. Tuto normu taktéž komunikují instrukce pro tlumočníky, které hned několikrát uvádí, že se tlumočník musí se všemi účastníky komunikace

hlavně domluvit a být aktivní³. Tuto normu bychom tedy mohli pojmenovat jako „*bud' aktivní účastník komunikace*“.

Vedle toho ale na festivalu Jeden svět extrémně silně působí to, že velká část obecnstva tlumočení *bud'* nepotřebuje, či alespoň má pocit, že ho potřebovat nebude. Řada diváků a téměř všichni moderátoři totiž mluví i rozumí česky i anglicky a konsekutivní tlumočení tak pro ně znamená zbytečné a nevíтанé zdržení a nutnost poslouchat všechny promluvy dvakrát. Tato část diváků tak pochopitelně při tlumočení zažívá pocity nudy či frustrace a dotýční se tak například zaměřují na přísné hodnocení kvality samotného tlumočení či si prostě jen povídají, dívají se do mobilů, smějí se nebo tlumočení komentují. Všechny respondentky, se kterými jsem v rámci nahrávání pořizovala rozhovor (a to včetně těch, jejichž nahrávky ve výsledku do výzkumu nebyly zařazeny), tak zmínily, že je jim tato situace nepříjemná a do větší či menší míry je nutí ke snaze „zdržovat co nejméně“ – tedy tlumočit rychle, stručně, kondenzovat projevy a v extrémních případech i vynechávat některé informace. Tuto normu najdeme okrajově zmíněnou i v materiálech⁴, ačkoliv zadavatelka ji za významnou nepovažuje a uvádí, že tlumočníci by se podle ní nijak nadměrně na nezdržování publika orientovat neměli (Svobodová 2019). Mohli bychom ji pojmenovat například „*zabírej co nejméně prostoru v debatě*“. Tato norma je de facto projevem rozšířené normy neviditelnosti.

Výše zmíněné normy lze považovat za hlavní motivátory většiny tlumočnického chování v analyzovaných tlumočnických interakcích. Je však bezesporu možné, že kromě nich při analýze vyvstanou další faktory, které budou jazykový management ovlivňovat. Ty budu v takovém případě považovat nikoliv za normy, ale za méně formální očekávání, která nutně nemají oporu v instrukcích zadavatele či v běžných tlumočnických pravidlech. Výzkumné otázky jsou proto v oblasti norem následující: Na jaké normy či očekávání se tlumočnice v daných situacích orientují? Jaké normy či jaká očekávání převládají?

³ „Prosím buďte AKTIVNÍ a domluvte se s moderátorem a hosty, jak to bude probíhat. Věnujte se hostům!“; „Prosím nástup 15 min před začátkem projekce, zkontaktujte se s vedoucím kina, s moderátorem a s hosty. Věnujte se prosím hostům.“; „Pokud kromě tlumočení použijete u filmu i titulky, domluvte se před projekcí s vedoucím kina, aby vám poskytl dostatek času pro přemístění mezi notebookem a mikrofonom.“ (AZ Translations 2019)

⁴ „V malých sálech se také můžete rovnou na začátku zeptat, zda je tlumočení z češtiny do angličtiny vůbec potřeba - někdy se stane, že třeba není a debata má rychlejší spád.“ (AZ Translations 2019)

4.4 Metodologie

Základem práce je kvalitativní etnometodologický výzkum, který má podobu případových studií z prostředí tlumočených debat na festivalu Jeden svět. Interakce v jednotlivých studiích budou analyzovány z hlediska explicitních projevů rolí tlumočnicka. Teoretická východiska výzkumu jsou obsáhleji shrnuta v kapitole 3 – zde tedy jen pro přehlednost uvádím, že bude zkoumána především práce s tváří, orientace na normy a jazykový management. Pro přepis a analýzu toho, jak účastníci utváří strukturu konverzace, pak práce využije metod konverzační analýzy. Kromě nahrávek tlumočených debat jsou součástí výzkumu i krátké rozhovory s tlumočnicemi, které se odehrály osobně bezprostředně po tlumočnickém výkonu a zaměřovaly se jak na jejich názory na podmínky festivalu Jeden svět obecně, tak na jejich hodnocení proběhlé interakce.

U jednotlivých případových studií pak vždy nejprve popíšu zasazení tlumočené interakce (tzn. například velikost sálu, počet účastníků, národnosti účastníků a jiné otázky) a následně analyzuji vybrané ukázky tlumočených situací, které zajímavým způsobem odráží zkoumané téma. U každé případové studie také krátce shrnu celkové výstupy z následného rozhovoru. Vzhledem k povaze následných rozhovorů, kde se některé otázky týkají přímo situací v proběhlé interakci, však na některé části rozhovorů budu odkazovat i v průběhu analýzy textů samotných.

4.4.1 Průběh nahrávání a výběr nahrávek

Nahrávání na Jednom světě jsem si s pomocí Andrey Svobodové z AZ Translations domluvila přímo s řídicím týmem festivalu. Od festivalových koordinátorů jsem dostala povolení nahrávat na vybraných projekcích, u nichž však vždy bylo potřeba získat souhlas moderátora i hostů. Ten pro mě zajišťoval festivalový guest service, ale vzhledem k náročnosti domluvy s hosty mi povolení nahrávat bylo udělováno vždy až v den projekce, kdy host přijel a pracovníci guest service ho o souhlas mohli požádat osobně. S tlumočnickou jsem pak domluvu zajišťovala sama.

Jak jsem zmínila výše, rozhodla jsem se nahrávat pouze tlumočení debat a následné rozhovory s tlumočnicemi. To znamenalo, že jsem na projekce a úvody nebyla ani přítomná. Přítomnost na úvodu by mi pochopitelně poskytla jistou míru kontextu navíc, ale vzhledem k tomu, že jsem se o tom, zda na dané projekci budu moci nahrávat, dozvíдалa vždy až v průběhu daného dne, by pro mě bylo poměrně náročné na projekce získávat lístky. V kontextu toho, že ze své vlastní pracovní zkušenosti na Jednom světě vím, že při úvodech bývá tlumočená komunikace spíše méně interaktivní a k tematizaci tlumočení tam obvykle výrazně nedochází, jsem se proto rozhodla přicházet až po projekci jen na debaty samotné.

Projekce jsem si vybírala především podle tlumočnicků, s nimiž jsem byla domluvená, a podle svých časových možností – vzhledem k tomu, že jsem si nemohla být jistá, zda na daných projekcích budu nahrávat, jsem se spíše snažila si najít možnosti k nahrávání co nejvíce. Druhotně jsem měla snahu si vybírat projekce, na nichž hosté nejsou mluvčí češtiny, a preferovala jsem také projekce ve větších sálech.

Samotné nahrávky jsem pak vždy pořizovala na dva přístroje zároveň, umístěné na dvou různých místech v sále (aby tak jeden lépe zaznamenával řeč na pódiu a druhý výroky publika). Dohromady jsem ve výsledku pořídila pět nahrávek debat, které se délkou pohybovaly mezi 25 a 40 minutami, a také pět rozhovorů po tlumočení v délce 5 až 10 minut. Zároveň jsem si v průběhu debat pořizovala zápisky, v nichž jsem se zaměřovala na problematické aspekty interakce, na které jsem se tlumočnic následně ptala v rozhovorech, a také na komunikační situace, u nichž nestačilo zachycení vizuální složky komunikace.

Tři z těchto nahrávek pak byly z běžných projekcí, kde byl vždy jeden host, který nemluvil česky, a český moderátor. Tlumočnice tak vždy alespoň do nějaké míry tlumočily jak do češtiny, tak i do angličtiny. Další nahrávka pak byla z debaty po projekci využívající techniku virtuální reality, kde byli hosté tři a hovořili s velice komorním publikem v debatě, která měla spíše formát kulatého stolu než klasické projekce s jasně rozdělenými rolemi diváků a účinkujících na pódiu. Z interakčního hlediska byla tato debata bezesporu velice zajímavá, ale specifický formát, kdy navíc v místnosti zároveň probíhal úklid a příprava na další projekci, znamenal, že kvalita nahrávky byla velice nízká a přepis by tak byl extrémně obtížný. Vzhledem k tomu, že zároveň šlo o výrazně odlišný typ debaty, který by nebyl zcela srovnatelný se zbylými případovými studii, jsem se jej rozhodla do práce nezařadit. V poslední nahrávané debatě pak host i moderátor oba mluvili česky a tlumočení tak probíhalo výhradně do angličtiny, kterou navíc aktivně nevyužíval ani nikdo z projevujících se diváků. Debata tedy byla s ohledem na reakce na tlumočnicka pro výzkum výrazně méně zajímavá, a byla tudíž z výzkumu vyřazena taktéž.

S oběma vyřazenými nahrávkami nebudu ve výzkumu nijak pracovat. Ohled však do jisté míry budu brát na informace, které vyšly z následných rozhovorů s tlumočnicemi, a to hlavně v diskuzi týkající se norem a rolí tlumočnicků v debatách na Jednom světě.

4.4.2 Výběr tlumočnic

Vzhledem k tomu, že domluva s tlumočníky o podmínkách nahrávání byla pouze na mně, a vzhledem k nejistotě týkající se souhlasů s nahráváním ze strany hostů, jsem se v první vlně

rozhodla oslovit tlumočníky především na základě známosti. Celkově jsem pak mířila na absolventy Ústavu translatologie, kteří mají méně než pět let zkušeností z pracovního trhu. Kromě tlumočníků, které jsem osobně znala ze studia na ÚTRL či na základě pracovních zkušeností, jsem na doporučení oslovila i několik tlumočníků dalších, kteří zadání odpovídali. Vzhledem k tomu, že některé projekce byly zrušené a u některých mi nebyl včas udělen souhlas s nahráváním, jsem ve výsledku nahrávala pět tlumočnic.

Všechny z nich byly absolventkami oboru Tlumočnictví angličtina – čeština na ÚTRL a celkově byly spíše na začátku své tlumočnické kariéry. Všechny z nich byly také rodilé mluvčí češtiny. S výjimkou na jedinou tlumočnici, jejíž nahrávka ve výsledku byla z výběru vyřazena a která na Jednom světě tlumočila poprvé, měly všechny s tlumočením na festivalu zkušenost ze dvou ročníků. Tlumočnice, která na festivalu tlumočila poprvé, byla také nahrávána na své celkem první projekci, což bylo další příčinou, proč její rozhovor ve výsledku nebyl zařazen, zatímco všechny ostatní respondentky již před nahráváním i na tomto ročníku tlumočily vícekrát.

4.4.3 Rozhovory po tlumočení

Se všemi nahrávanými tlumočnicemi jsem bezprostředně po projekci provedla také krátký navazující rozhovor. Ve všech rozhovorech byla stabilní část zaměřená na jejich zkušenosti s Jedním světem obecně a pak část, která byla závislá na samotné projekci. V druhé části jsem tlumočnicím obecně dávala možnost se vyjádřit k některým problematičtějším částem interakce, které jsem si zaznamenala při debatě.

Stabilní část dotazníku tvořily následující otázky:

1. *Kolik ročníků Jednoho světa už jste tlumočila?*
2. *Vnímáte, že má Jeden svět nějaká specifika ve srovnání s jinými zakázkami, se kterými máte zkušenosti?*
 - *Vnímáte, že bývá v něčem specifické publikum na Jednom světě?*
3. *Jak se před projekcí obvykle domlouváte s moderátorem a hostem na podmínkách tlumočení?*
 - *Domlouváte se nějak například na délce replik či na praktických otázkách, jako kdo kde stojí?*
4. *Jak vám přijde, že je na Jednom světě publikum tolerantní k chybám tlumočníka?*
5. *Jak hodnotíte účast publika na této projekci?*
 - *Měla jste pocit, že diváci měli zájem, účastnili se debaty atd.?*
6. *Došlo na projekci k nějaké situaci, která vám osobně byla nepříjemná?*

- Pokud ano: *Jste spokojená s tím, jak jste ji řešila, nebo byste ji zpětně řešila jinak?*

U některých otázek (2, 3, 5) jsem přidala otázky doplňkové, které jsem tlumočnicím pokládala v situaci, kdy daný aspekt situace samy nezmínily nebo kdy došlo k nepochopení otázky. V některých případech se například u otázky 2 tlumočnice samy o publiku zmínily a k položení doplňkové podotázky tak již pochopitelně nedošlo. U otázky 6 jsem pak přidala podotázku, kterou jsem tlumočnicím pokládala pouze v situacích, kdy uvedly, že jim nějaká situace nepříjemná byla.

Kromě výše zmíněných otázek jsem se pak na základě svých poznámek z proběhlého tlumočení zaměřovala na aspekty, které byly v dané tlumočené interakci nejvýraznější. V některých případech to například byly otázky na zkracování, na práci s blokem a mikrofonom, na volbu jazyka moderátora, na přeskokování tlumočnicka a další. Konkrétní otázky budou vždy shrnuty u dané případové studie.

4.4.4 Přepis a anonymizace

Všechny nahrávky tlumočených debat, které v práci slouží jako případové studie, byly přepsány a jejich plné přepisy jsou k dispozici v přílohách⁵. Formát přepisu je výrazně ovlivněn manuálem Petra Kaderky a Zdeňky Svobodové (2006), který shrnuje zásady přepisu pro konverzační analýzu a umožňuje kvalitní zachycování překryvů a dalších zajímavých strukturních prvků. Pro účely této práce jsem si formát přepisu mírně upravila – například na rozdíl od Kaderky a Svobodové jednotím znak pro hezitační zvuky. Rozhodla jsem se také navzdory konvencím přepisu v konverzační analýze nečíslovat každý řádek přepisu, ale číslovat pouze repliky, protože pro práci ve většině situací není zásadní úroveň jednotlivého slova či věty, u kterých je potřeba odkazovat na řádek, ale spíše úroveň celé repliky.

Samotný přepis pak využívá formátu tabulky, ve které jsou různé úrovně informací děleny do jednotlivých sloupců, viz např.:

11	04:17.062 – 04:22.272	H2	but the s- strange thing was that (.) nobody asked anything about the project.
12	04:22.272 - 04:27.311	T2	zvláštní ale bylo, že: nikdo se: o- @ neptal na nic o projektu.
13	04:27.919 – 04:32.204	D2a	a: jak je možný že <u>je</u> tam pustili a <u>vás</u> tam nepustili vlastně s tou kamerou?

⁵ Přílohy 1 až 3.

V prvním sloupci najdeme číslo repliky, v dalším sloupci je trvání repliky, ve třetím sloupci je označení mluvčího a ve sloupci posledním je přepis repliky samotné. Označení mluvčího pak má jasně daný formát. V každé nahrávce jsou všichni mluvčí označeni velkým písmenem, které odpovídá jejich hlavní roli v debatě (T jako tlumočnice, H jako host, M jako moderátor, D jako divák), a číslem, které odpovídá číslu nahrávky (tedy host v nahrávce 2 je vždy H2). V případě diváků, kterých v debatě vždy mluví více, pak přidávám ještě označení malým písmenem na základě toho, kdy v debatě poprvé promluvili. Divák, který v nahrávce 2 promluvil jako druhý, je tudíž D2b a označení D2b mu zůstává, i pokud znovu promlouvá na konci nahrávky jako desátý.

Co se týče samotného přepisu, ten je primárně ortografický, ačkoliv využívá interpunkčních znamének pro značení prozodie. Pouze v situacích, kdy některý z mluvčích použije nestandardní výslovnost v exponované situaci (například tlumočnice špatně vysloví vlastní jméno), využívám pro zvýraznění daného jevu přepis fonetický, kde využívám primárně transkripci IPA mírně přizpůsobenou pro české prostředí (Česká fonetická transkripce 2015). Stejně tak do přepisu zahrnuji některé prvky habituální neformální výslovnosti (například „ňáký“ místo „nějaký“). Kromě toho využívám následujících transkripčních znaků:

[něco]	překryv
(něco)	nesrozumitelný výraz (odhad)
(??)	zcela nesrozumitelné
((něco))	poznámka přepisovatele (hluky z prostředí, hlasitost)
@	hezitační zvuk, jakýkoliv
něc-	přerušení uprostřed slova
=něco	replika navazuje bezprostředně po předchozí replice
něco:	prodloužení samohlásky
<u>něco</u>	výrazný přízvuk na slabice (hlavně na neobvyklých místech)
(.)	krátká pauza
(..)	delší pauza
(...)	dlouhá pauza
?	vysoké stoupnutí hlasu
,	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu

Další důležitou otázkou v přepisu je anonymizace dat. Vzhledem k tomu, že jde o tlumočení veřejných debat, k nimž existuje program na internetu, je do jisté míry nemožné zajistit plnou anonymitu v situaci, kdy například z debaty je jasné, že hostem je hlavní protagonista filmu, který je o konkrétní situaci v konkrétní zemi. Samozřejmostí však je anonymizace všech jmen účastníků debat. Problematictější už je anonymizace jmen všech osob, které nějakým způsobem figurují ve filmech, obzvláště vzhledem k tomu, že kolem nich někdy dochází k zajímavým interakcím, jako jsou například chybná přetlumočení. Zde jsem ve výsledku zvolila řešení, kdy vždy anonymizuji všechna příjmení, ale ponechávám křestní jména, která identifikaci konkrétních osob až tak snadno neumožňují. Výjimku dělám jen v případě, že se jedná o významné veřejné činitele (jako jsou např. politici).

Z důvodů anonymity také k práci nepřikládám samotné nahrávky, které budou uchovány v mém držení do doby obhajoby práce a následně smazány. V případě rozhovorů je pak situace ještě obtížnější, protože u nich nemám svolení ani k vytvoření přepisů, a proto budu využívat pouze shrnutí informací, které mi tlumočnice podaly. Přepisy ani nahrávky rozhovorů přílohou práce nebudou.

5. Případové studie

V následující části budu rozebírat data z jednotlivých případových studií. V každém případě nejprve analyzuji zasazení situace a pak přejdu k rozboru zajímavých situací z nahrávané interakce. Vzhledem k délce nahrávek se v každé případové studii budu soustředit primárně na cca 6 až 8 interakcí, na kterých ilustruji, jak tlumočnice v dané debatě pracuje s různými aspekty explicitních projevů role. Po analýze interakce samotné také poskytnu přehled toho, jak tlumočnice odpovídala na otázky v následném rozhovoru. Vzhledem k tomu, že se však rozhovory částečně zaměřují i na konkrétní situace z interakce, však někdy kratší úseky z nich budu zmiňovat i při analýze nahrávek.

5.1 Případová studie 1

První případová studie pracuje s nahrávkou debaty po projekci v kině Ponrepo. Promítaný film se věnoval otázce pracovních podmínek pro keňské zahraniční pracovnice v Libanonu. Debatu moderovala jedna z členek týmu Jednoho světa, u které se tudíž dají předpokládat předchozí zkušenosti s moderováním. Moderátorka byla mladá žena (cca mezi 20 a 30 lety) a v debatě primárně mluvila česky, ačkoliv rozuměla i angličtině a do angličtiny také občas krátce přecházela. Hostem zde byl režisér dánské národnosti, který mluvil anglicky a češtině nerozuměl vůbec. Jeho angličtina se pak dá bezesporu označit za plynou, ale poměrně silně ovlivněnou skandinávským přízvukem a místy využívající neobvyklé, silně příznakové konstrukce⁶.

Daná projekce pak byla v sále daný den projekcí poslední a debata tak nebyla pod výrazným časovým tlakem kvůli následující projekci. Přesto moderátorka debatu ukončila v rámci poměrně běžných festivalových 30 minut – konkrétně trvala celá debata od začátku do konce 29 minut. Diváků celkově v průběhu debaty mluvilo osm a z toho jeden položil dvě otázky. Až na jednu výjimku všichni mluvili anglicky, ale podle přízvuku a gramatické struktury jejich projevů se dá předpokládat, že nikdo z nich nebyl rodilý mluvčí angličtiny. V jednom případě zároveň jistě nešlo o rodilého mluvčího češtiny (jednalo se o zahraniční režisérku, která na projekci přišla), zatímco ve všech ostatních případech si nemůžeme být jistí a lze jen vytvářet předpoklady na základě výslovnosti.

Tlumočnice samotná pak v debatě tlumočila jak do češtiny, tak méně často i do angličtiny (jen v případě několika výroků moderátorky a jednoho dotazu). V češtině u ní občas najdeme varianty výslovnosti, které se obvykle pojí spíše s méně formálními kontexty (ňáký, mysím),

⁶ Např. “cynic” místo “cynical (viz replika 47, T1), výslovnost “she” jako /si:/ místo standardního /ʃi:/ (viz replika 52, T1) atd.

ale v debatě se dají považovat za nepříliš příznakové – zvláště vzhledem k tomu, že je používá i moderátorka debaty. Pro projev tlumočnice je poměrně typická také fluktuace počtu hezitačních zvuků, které u ní obvykle značí náročnější úseky, kde je nutno více pracovat s poznámkami, či situace, kdy dochází k nějakému problému (viz dále). Podobně tak u tlumočnice v některých situacích najdeme větší frekvenci krátkých pauz, které se objevují na neobvyklých místech ve větě⁷. V krátkých úsecích tlumočení do angličtiny, které v interakci najdeme, se pak neobjevují žádné výrazně nestandardní konstrukce. Charakteristické pro tlumočnicki jsou také delší pauzy mezi koncem řečnickovy repliky a začátkem tlumočení. Co se týče délky, je vidět, že se tlumočnice poměrně výrazně snažila o zkracování replik a vynechávání redundancí, a to jak v reakci na to, že některé projevy hosta byly poměrně repetitivní, tak v případě replik diváků, u nichž často docházelo k formulování otázky až v průběhu repliky⁸.

Kino Ponrepo pak nabízí jeden z větších kinosálů na festivalu Jeden svět s kapacitou 117 míst (Kino Ponrepo pronájem 2019). Kinosál je umístěn v reprezentativním Konviktském sále a sedačky pro diváky zde jsou postaveny na platformě, která se směrem od plátna postupně zvyšuje. Pod plátnem je menší pódium. Za povšimnutí také stojí, že do sálu vedou hned troje dveře, ačkoliv diváci obvykle vstupují jen jedněmi, které jsou nejbližší k pódiumu (a to jak kvůli kontrole lístků, tak i proto, že zbylé dveře bývají blokovány platformou). Ve zbylých průchodech pak často bývají umístěny židle navíc. To je pro studii zajímavé především z důvodu, že diváci odcházející z projekce často nejprve zkouší jedny ze dvou vzdálenějších dveří, kterými ale projít není možné, a až poté odchází otevřenými dveřmi, která jsou pódiumu nejbližší. Dveře jsou navíc poměrně těžké a pokud nejsou zavřeny opatrně, mohou velice hlasitě bouchat. Všechny tyto faktory pak znamenaly, že diváci, kteří odcházeli v průběhu debaty, působili poměrně velkou míru hluku.

⁷ Viz např. replika 13 v příloze 1: „že ten (.) byznys je opravdu (.) v pořádku, (.) a že nedělá nic špatného“

⁸ Např. replika 3 v příloze 1 – zkrácení z původních 25 na 17 sekund, replika 13 z 35 na 15 sekund, replika 31 z 52 na 36 sekund.

Moderátorka, host a tlumočnice pak v sále stáli vepředu pod pódiem a využívali mikrofony, které měli k dispozici dva. Moderátorka s tlumočnicí spolu jeden mikrofon sdílely, ač moderátorka ho tlumočnici většinou ponechávala, protože její repliky byly spíše kratší, zatímco host po většinu času měl mikrofon vlastní. Hned na začátku debaty pak moderátorka divákům umožnila pokládat otázky bez využití mikrofonu, viz následující replika:

6	03:20.914 – 03:30.689	M1	máme prostor na ňákou další otázku? klidně zvedněte ruku a potom vám můžeme buďto dát mikrofon nebo si to jenom řekněte pěkně nahlas, ono to tady bude (.) slyšet?
---	-----------------------	----	--

To ve výsledku znamenalo, že žádný z diváků při pokládání otázky mikrofon nevyužil a vzhledem k velikosti sálu tak akustická kvalita všech otázek z publika byla spíše horší – a to pochopitelně zvlášť v situacích, kdy diváci seděli dále od pódia.

5.1.1 Vybrané ukázky z tlumočené interakce

Ukázka 1

1	00:38.348 – 00:48.725	M1	ještě počkáme chvíličku, než dorazí tlumočnice, která zároveň klikala titulky, takže má takovou delší šichtu. už je tady super.
2	00:51.281 – 01:16.395	M1	já tady ještě jednou přivítám režiséra filmu XXX XXX a: položím si první otázku abyste mohli mezitím připravit nějakou svojí, bude to super když se taky zapojíme do diskuze. a: já bych se chtěla zeptat @ režiséra na to: (. .) že jak on vlastně pokud vím tak pracuje s filmy ale nerežiséruje, tak mě zajímá proč zrovna tohle téma se rozhodl zpracovat a: jak se k němu dostal.
3	01:19.553 – 01:36.697	T1	@ I'd like to welcome once more our director XXX @ and @ first question for you? @ I know you usually don't work (. .) <u>you work?</u> with films but you don't direct them? @ so I'd like to ask how did you get to this topic?

První analyzovaná ukázka pochází přímo ze začátku debaty. Začátek tlumočení po projekci bývá na festivalu Jeden svět z interakčního hlediska často zajímavý, a to hned ze dvou důvodů. Zaprvé se pochopitelně jedná o první nastavení interakce mezi účastníky debaty a do jisté míry také o chvíli, kdy se tlumočnick před pódiem uvádí (publikum se s ním sice setkalo již při úvodu, ale v debatě je situace do velké míry odlišná). Zároveň se ale také jedná o okamžik, kdy na Jednom světě tlumočnick často musí přecházet z místa, kde v průběhu projekce klikal titulky (praktika běžná na Jednom světě, viz Solilová 2018), na místo, kde bude tlumočit, což může znamenat, že se na něj čeká.

Právě toto čekání vidíme tematizované v replice 1, kde moderátorka explicitně zmiňuje práci tlumočnice („delší šichtu“), čímž by se dalo říci, že ji vlastně aktivně značí jako jednu z účastnic debaty a zviditelňuje její roli i práci. Zjevně tu tedy je zdůrazňována role tlumočnicka jako *samostatného účastníka interakce*. Zároveň tím moderátorka reaguje na situaci, kdy čekání ohrožuje negativní tvář diváků, tím, že uvádí důvod – čekání na tlumočnici. To zase může být potenciálním ohrožením tváře tlumočnice, ale moderátorka tuto situaci rovnou kompenzuje vysvětlením zpoždění a přidává drobný apel na pozitivní tvář všech zúčastněných („má takovou delší šichtu,“ a bud’me proto trpěliví a solidární). Už na začátku debaty se tak nastavuje situace, kdy moderátorka ukazuje, že má zájem pečovat o tvář tlumočnice a že ji vnímá jako plnohodnotnou účastnici – a to ač hned ve své další replice (replika 6, viz výše) pravděpodobně neúmyslně nastaví pravidla interakce (dotazy bez mikrofonu) způsobem, který následně pro tlumočnici povede hned k několika tvář ohrožujícím situacím.

Zajímavá je i replika 3, kde tlumočnice v debatě promlouvá poprvé. Zde dochází k úplnému vynechání takřka poloviny moderátorčiny repliky, tedy úseku „*a: položím si první otázku abyste mohli mezitím připravit nějakou svojí, bude to super když se taky zapojíme do diskuze.*“ Tlumočen je zde až výsledný dotaz. V následném rozhovoru tlumočnice tuto situaci na obecný dotaz na to, jak se staví k vynechávání, sama zmínila a uvedla, že se rozhodla netlumočit, protože podle ní informace jasně vyplývala z dané situace a protože v tuto chvíli zároveň ještě neměla mikrofon. Zjevně zde tedy dochází ke komunikačnímu managementu, kdy se tlumočnice odchyluje od normy *maximální přenos informací*, ale odchylku nevyhodnocuje negativně, protože se primárně orientuje na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*.

V přetlumočeném úseku následně k jazykovému managementu dochází ještě jednou, a to v části „*I know you usually don’t work (.) you work? with films but you don’t direct them?*“ Zde si tlumočnice celkem jasně uvědomí odchylku od normy *maximální přenos informací* a proběhne celý proces jazykového managementu od povšimnutí až po realizaci úpravy (a to do jisté míry na úkor orientace na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*). Lze také předpokládat, že samotná nutnost jazykového managementu zvýšila pro tlumočnici míru stresu a působila zároveň jako FTA v její identitě kompetentního profesionála, což lze pozorovat například na častější zvýšené intonaci v následujícím úseku, kde najdeme dokonce dva falešné vrcholy otázky.

Celkově pak lze říci, že v této první interakci tlumočnice jeví známky nervozity – ať jde o výše zmíněnou chybu, o tázací intonaci, o relativně vysokou četnost hezitačních zvuků (pět za sedmnáctivteřinový úsek), které jsou navíc poměrně výrazné a hlasité, či o poměrně dlouhou

pauzu mezi replikou moderátorky a jejím přetlumočením (tři vteřiny). Dá se předpokládat, že kromě nekomfortní situace, kdy tlumočnice musela rychle přebíhat z jednoho místa na druhé a neměla mnoho času si vše připravit, zde určitou roli sehrála právě i absence mikrofonu.

Ukázka 2

33	13.29.333 – 14.29.824	D1e	((velice potichu)) yeah thank you very much for the <u>topic</u> you've shown _ I was very <u>moved</u> I cried, @ (...) (I was really moved). And I feel so (awkward) /ʌkiʊ/ right now you know I feel like I- I'd say goodbye before (??) so @ thank you very much it was very interesting and yesterday it was (.) international women's day? (.) ((tišeji)) (?) y- you know (.) it was (?) a- a- @ ((hlasitěji)) I think it was just the right time for me for instance (??) on- on women's right. We are sometimes (.) (we're all) (.) oppressed, @ not here, where everyone (??) we might be really lucky you know (.) (what's going on) (.) just (health) (.) <u>just (health)</u> . (.) <u>just (in health)</u> . and @ did maybe personal question, did you get any threats from authorities, from agencies (?)-
34	14:29.824 – 14:31.629	H1	=did- did I have any what?
35	14:31.629 – 14:32.907	T1	((potichu)) [threats:]
36	14:31.629 – 14:32.907	D1e	((hlasitěji)) [@@ threats]
37	14:33.320 – 14:36.291	H1	@ @ m-
38	14:36.291 - 15:06.894	T1	=@ chtěla bych vám moc poděkovat za: tento zajímavý @ a: @ emocionální film. já jsem při tom plakala, a uvědomila jsem si, jak se tady máme dobře a:, jak jsme, tady, šťastní. včera byl mezinárodní den žen takže: @ zrovna, tato projekce vyšla na dobrý den, (.) a: @ chtěla bych ((šustění, bouchnutí – pád bloku)) ((tiše)) pardon @ <chtěla bych se zeptat> (.) jestli @ vám vyhrožovaly nějaké agentury nebo:, vládní orgány ((tišeji)) kvůli tomu filmu.

V ukázce číslo 2 se setkáváme s prvním problémem s hlasitostí, což je problém pro tuto případovou studii charakteristický. Rozhodnutí moderátorky z repliky 6 se zde poprvé výrazněji projevuje, a to pravděpodobně proto, že první čtyři diváci promlouvali z předních řad kina a jeden z nich navíc hovořil česky (D1d, replika 24 v příloze 1). Divačka D1e však seděla v zadní části sálu a mluvila relativně potichu. K tomu se přidala řada dalších problémů, které srozumitelnosti nijak nezapomohly – divačka, která možná nebyla rodilou mluvčí angličtiny, někdy umisťovala silný přízvuk na neobvyklé slabiky (např. topic, moved), a především – možná i vlivem emočního pohnutí – nemluvila zcela souvisle. Společně se špatnou akustickou kvalitou to ve výsledku znamenalo nemožnost předvídat hůře slyšitelné úseky na základě kontextu. I při přepisu z nahrávky, u nějž bylo možné si zvýšit hlasitost, problematické pasáže

přehrát několikrát a částečně je interpretovat i z oscilogramu, mi u velkých částí této repliky dělalo značné potíže rozpoznat dostatečné množství slov pro odhadnutí významu. Je tomu tak např. v pasáži „and I feel so (awkward) /ʌkiʊ/ right now you know I feel like I- I'd say goodbye before (I know how to) (??) so @“.

Situace, kdy tlumočnice nerozumí dotazu z publika, je pochopitelně potenciálně velice problematická a může představovat velké ohrožení tváře – v situaci, kdy by se tlumočnice musela ptát na celou dlouhou pasáž, tím ohrožuje tvář svou i divačky, ale stejně tak by pro ni ohrožení tváře představovalo špatné přetlumočení, na které by divačka mohla reagovat. V tomto případě tlumočnice zjevně porozuměla dostatečnému množství úseků, aby si vytvořila vlastní interpretaci odpovědi a seřadila zachycené významové úseky do smysluplného celku. Zároveň se tlumočnici zjevně podařilo zachytit poslední úsek, který obsahoval samotnou otázku na režiséra, a byl tak v zásadě nejdůležitější.

Právě tomuto nejdůležitějšímu úseku ale neporozuměl sám host, který se zde vzhledem k jazyku otázky nemohl spoléhat na tlumočení. Host zde tedy zjevně vyhodnotil, že je nezbytné, aby se na otázku doptal. To pro něj v dané situaci velmi pravděpodobně znamenalo menší ohrožení tváře, než kdyby totéž dělala tlumočnice. Host byl totiž adresátem otázky, který na pódiu před diváky vystupuje sám za sebe v roli odborníka, který může publiku zprostředkovat cenné zkušenosti. Upřesnit si část, které neporozuměl, tak nijak neohrožuje jeho identitu v konverzaci. Otázka zde znamená mírné ohrožení tváře divačky, ale to zjevně host vyhodnotil jako méně důležité než hladký průběh debaty, a daný FTA tedy provádí explicitně a bez jakékoliv kompenzace.

Ačkoliv svou otázkou host jasně přiřadil další repliku divačce, dochází následně k situaci, kdy si slovo bere tlumočnice, která v tichosti hostovi odpovídá. Tím zjevně dochází k přechodu od role *neutrálního komunikačního kanálu* k roli *zvyšování efektivity komunikace* – tlumočnice zde velmi pravděpodobně vyhodnotila, že pokud by divačka nepochopila smysl dotazu či jej nedokázala zopakovat dostatečně nahlas, došlo by k dalšímu zdržení debaty. Zjevně zde tedy dochází k orientaci na normu *bud' aktivní účastník debaty*, a to navzdory tomu, že to může ohrozit pozitivní tvář divačky, která měla v dané situaci „nárok“ odpovědět (předchozí mluvčí jí přiřadil repliku) a zároveň měla možnost být v konverzaci nápomocná. Začátek repliky tlumočnice (35) se pak překrývá s hezitací divačky (replika 36). Tato hezitace pravděpodobně utvrdila tlumočnici v jejím dojmu, že efektivitě komunikace napomůže, když danou informaci hostovi podá sama. Divačka ve výsledku (výrazně hlasitěji) odpovídá také a vzhledem k situaci v sále není jasné, zda slyšela odpověď tlumočnice, či ne.

V replice 37 pak zjevně dochází k situaci, kdy host zapomněl na to, že otázka nebyla přetlumočena – což vzhledem k tomu, že jeho otázkou byl přerušen zavedený sekvenční pořádek „otázka – tlumočená otázka – odpověď – tlumočená odpověď“, je poměrně přirozené. Tlumočnice zde však takřka okamžitě zasahuje, hosta přeruší na začátku jeho promluvy a repliku si přebírá. Aktivně se tu tudíž staví do role *koordinace komunikace* a dochází k orientaci na normu *bud' aktivní účastník komunikace*. To je velice pravděpodobně podpořeno i orientací na normu *maximální přenos informací* a je pravděpodobné, že zde dochází k managementovému procesu – tlumočnice vyhodnotí, že kdyby ji host v dané situaci přeskočil, dostala by se do problematické pozice, kdy by musela zároveň shrnovat poměrně obtížnou, dlouhou a těžko srozumitelnou otázku a pravděpodobně také dlouhou odpověď. (To bylo možné vyhodnotit na základě předchozích replik hosta, které byly obecně také poměrně dlouhé.) Tím by velmi pravděpodobně došlo ke ztrátě informace a snížil by se tím i komunikační účinek výpovědi, protože diváci, kteří otázce či odpovědi nerozuměli, by museli na přetlumočení čekat velice dlouhou dobu. Vznikla by tak odchylka hned od několika norem najednou, což pro tlumočnici zjevně bylo dostatečnou motivací k tomu, aby se uchýlila k jinak spíše nepreferovanému přerušení hosta.

V přetlumočené replice (38) potom najdeme hned dva problematické úseky, zvýrazněné v přepisu tučně. Lze pochopitelně spekulovat o tom, zda byly způsobeny pouze obtížností původního projevu, či zda se také jednalo o efekt předchozích replik, u nichž se tlumočnice musela přeorientovat na jiné role. První problém lze najít v části „a uvědomila jsem si, **jak se tady máme dobře a:, jak jsme, tady, šťastní.**“ V druhé části věty zde tlumočnice projevuje známky nejistoty v podobě přerývané intonace s několika stoupnutími a snížené míry očního kontaktu s publikem. V původním projevu také specificky žádnou takovou informaci nenajdeme a jedná se proto pravděpodobně o kombinaci úseku „I was very moved I cried, @ (...) (I was really moved). And I feel so (awkward) right now you know I feel like I- I'd say goodbye before (??)“ a úseku „We are sometimes (.) (we're all) (.) oppressed, @ not here, where everyone (??) we might be really lucky you know (.) (what's going on) (.) just (health) (.) just (health). (.) just (in health).“, který v replice divačky následoval o něco později (až po informaci o Mezinárodním dni žen). Dá se tedy předpokládat, že tlumočnice se tu orientuje na normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a *chraň sebe sama*, a to na úkor normy *maximální přenos informací*.

Druhý problematický úsek pak přichází v části, kdy tlumočnici uprostřed její repliky při snaze otočit stránku bloku a zároveň držet v ruce mikrofon blok upadne. To vede ke krátkému

vystoupení z neutrální role a k reakci v roli *samostatného účastníka interakce*, kdy se tlumočnice omlouvá. Zjevně zde také dochází k ohrožení její tváře v identitě kompetentního profesionála. Tlumočnice celou situaci přechází v rychlosti a vrací se k tlumočení repliky, ale první část tlumočí ještě se smíchem („<chtěla bych se zeptat>”), kterým stále mírně odkazuje ke své roli jako *samostatného účastníka interakce*.

Ukázka 3

39	15:08.623 – 16:02.762	H1	I had no direct threats but there was stories I couldn't tell. one of the Kenyan women was held (.) captured @ because she wanted to run away, a- her agent got her and beat her up an- and locked her up for a week, (.) he was in the @ Hizballah /hɪspala/ area and you cannot go there with a film crew (.) @ unless Hizballah /hɪspala/ has (.) has accepted. so that was some of the storylines that were too risky ((hluk)) and the same goes for Saudi Arabia. and I will just add @ a personal note because usually when you (work with documentaries) you try to not get emotionally involved because it doesn't really help anyone, (.) but (me:) I have two two two sons, six and nine years old and they're about the same age as as the Kenyan boys, and that thing that (.) happened two (.) two months after (.) seeing @ Mary XXX the first time (.) being at the funeral I will never forget because it was <u>so</u> emotional for me personally as well (.) so thanks for your comment.
40	16:06.446 – 16:40.207	T1	@ žádné, výhrůžky, sem (.) nedostal, ale: (.) například jedna žena která se pokusila utéct @ potom byla chycena a zbita, podobné: věci se odehrávají i v Saudské Arábii. @ ještě bych rád dodal, že: obvykle: když natáčím dokument, tak se snažím @ nijak se: do toho emocionálně nevkládat, ale v tomto případě @ to ani jinak nešlo, (.) já mám dva malé syny a když jsem viděl (.) osud @ Mary kterou jste viděli ve filmu, tak mě to velmi dojalo.

V následující ukázce najdeme především příklad komplexnějšího jazykového managementu a práce s tváří ze strany tlumočnice. Ve zvýrazněném úseku v replice 39 host velice nestandardním způsobem vyslovuje anglické slovo „Hezbollah“ (Hizballáh). Standardní výslovnost je podle Oxfordského slovníku buď /hɛzbəˈlɑː/ nebo /ˈhɛzbʊlə/ (Lexico.com 2019) – v každém případě však v první slabice bývá samohláska ε, prostřední skupina souhlásek bývá vyslovována spíše lenisově (nezněle) a dvě poslední samohlásky se od sebe poměrně výrazně odlišují. Hostova výslovnost však byla spíše /hɪspala/. Vzhledem k tomu, že tlumočnice je rodilou mluvčí češtiny, měla pravděpodobně o něco jednodušší pozici, protože struktura samohlásek v hostově variantě výslovnosti je velmi podobná samohláskám v české variantě slova. Lenisová výslovnost souhlásek však velmi pravděpodobně byla matoucí – v kontextu,

pokud si posluchač neuvědomí, že příběh se odehrával v Libanonu, kde Hizballáh operuje, je nejsnazší vyřčené hlásky interpretovat jako frázi s přivlastňovacím zájmenem „his“, tedy /his pala/. To dává ve větě, ve které je aktivním činitelem agent mužského pohlaví, v zásadě větný smysl, a pro tlumočníci to pravděpodobně znamenalo, že pro ni celý úsek nedával smysl.

V takové situaci by pro ni položení dotazu řečníkovi bylo obtížnější. Nemohl by to být dotaz konkrétní, ale bylo by pravděpodobně třeba se ptát na význam celého širšího úseku, což by vyústilo ve značné ohrožení tváře tlumočnice jako kompetentní profesionálky, v ohrožení negativní tváře hosta, a ve výsledku také v ohrožení negativní tváře diváků, kteří by museli déle čekat a které by celá výměna mohla obtěžovat. Zároveň pro tlumočníci bylo možné daný úsek vynechat bez výrazného vlivu na úseky okolní, které i bez něj byly zcela smysluplné. Na základě toho se dá předpokládat, že tlumočnice vyhodnotila, že odchylka od normy *maximální přenos informací* bude méně závažná, než by byla dotazem způsobená odchylka od normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a rozhodla se daný úsek vynechat. K tomuto rozhodnutí pak velice pravděpodobně došlo už ve fázi zápisu, protože ve fázi produkce v tomto úseku nedošlo k žádnému zaváhání ani náznaku, že vyhodnocování odchylky probíhá až v daném okamžiku.

Ukázka 4

42	16:46.073 – 17:01.675	D1f	((bez mikrofonu, potichu)) I was going to ask you? @ did you have any <u>intention</u> to: @ <u>con</u> :- tact <u>someone</u> in Saudi Arabia? o:r, you know getting <u>access</u> to <u>someone</u> , who might help you to: (??) the situation there, in (???)?
43	17:03.555 – 17:05.246	H1	@ @ did I-? [@]
44	17:05.246 – 17:07.916	T1	((bez mikrofonu, nahlas)) [could you] please repeat the question a bit louder?
45	17:07.916 – 17:22.202	D1f	((bez mikrofonu, nahlas)) =@ like if you had <u>any</u> : (.) @ if you tried to get access to anyone in Saudi Arabia and who: (.) you kno:w someone who might help you to: (.) provide you more information about situation there?
46	17:24.947 – 17:31.564	T1	((na mikrofon)) snažil jste se spojit s někým ze Saudské Arábie, kdo by vám mohl poskytnout víc informací o tom, co se tam děje?

V ukázce 4 se do značné míry opakuje situace z ukázky 2, kdy největším problémem je zvuková kvalita otázky. Divačka D1f také sedí v zadní části sálu a má poměrně zjevný český přízvuk, který doprovází příznakové protahování a zdůrazňování některých přízvučných slabik (intention, con:tact, someone). Najdeme u ní také gramaticky problematické konstrukce

(*„about situation there“, správně „about the situation there“), které ale nijak výrazně nebrání porozumění. Velkým problémem v replice 42 je však artikulace a celkově akustická kvalita, a to zvláště na konci repliky, kdy některé klíčová slova zanikají v celkovém šumu ze sálu. V tomto případě je tedy na rozdíl od případu v ukázce 2 nejproblematictější právě klíčová část repliky, která obsahuje otázku.

Té v této ukázce zjevně neporozuměl host ani tlumočnice. Host zde začíná reagovat první, ale je poměrně tichý a repliku (43) přebírá poměrně váhavě až po delší pauze (dá se předpokládat že i proto, že zde mu na rozdíl od ukázky 2 nechybí jen jedno slovo, kterému nerozuměl, ale není mu vůbec jasné, co bylo smyslem otázky). Tlumočnice tedy po chvíli jeho repliku přerušuje, přebírá slovo (replika 44) a hlasitě, ač bez mikrofonu, diváčku žádá o hlasité zopakování celé otázky. Jasně tedy přechází do role *koordinace komunikace*. Položení otázky pro ni pak nepředstavuje výrazné ohrožení tváře, protože FTA započal už host a ona zde tudíž vystupuje částečně „za něj“ a aktivní koordinací zde naopak podporuje svou tvář kompetentního profesionála. Přerušování hosta zde samozřejmě do jisté míry ohrožuje jeho tvář; je ale otázkou, zda je toto ohrožení výraznější, než ohrožení tváře, které by plynulo z prodlužování neefektivní komunikace, kdy si host není jistý, na co se zeptat. Dá se tedy říci, že tlumočnice se v tomto případě jasně orientuje na normu *bud' aktivní účastník komunikace*.

Ukázka 5

59	23:54.616 – 25:05.650	H1	there's no way it can be stopped by in- in a- because they know many of these women they know that this- this poses a risk but they- they focus on that they m- they- they will make it @@ they- there are lot of- of women, returning from the- the Middle East out in the villages. most have their @ sisters or aunts @ they all know (.) someone who didn't really have a nice stay, (.) the only solution in my op- opinion is @ it's happening a little bit in Qatar /kətʰɑ:/ now. they have the world cup coming up in football, (.) that has (.) meant a lot of pressure from the outside world on this system also with the main migrant workers building the stadiums, and (.) Qatar /kətʰɑ:/ is afraid that they're gonna lose the event. (.) so that i- that is the way the pressure should go. you cannot- you cannot stop- I m- in my opinion you cannot stop women or p- o:r <u>migrants</u> from moving if they can't feed their children or can't send them to school. and I (.) producing this I- I thought many times what would I do if it was me. I thought children if a- if they were hungry (.) at night, what would I do? I don't think you know until you are in that situation but I think it's unstoppable, do- because it's a global dilemma story.
60	25:05.199 – 25:09.409		(. . .) ((šustění papíru))

61	25:11.740 - 25:15.350	T1	((bez mikrofonu, tišeji)) sorry in which country will the FIFA @ championship be held? =
62	25:15.350 – 25:16.101	H1	=in Qatar /kɑtʰɑ:/.
63	25:16.101 – 25:16.703	T1	Qatar /kɑtʰɑ:ɹ/.
64	25:16.703 – 25:17.004	H1	=yes.
65	25:17.004 – 26:22.835	T1	=thank you. (.) ((na mikrofon)) @ já si myslím že hodně žen ví o těch podmínkách jaké panují v těch domácnostech, ale stejně tam jedou, protože nemají moc na vybranou a doufají že oni zrovna dopadnou @ v pořádku. ale: myslím si že spousta žen zná alespoň někoho: kdo se odtamtud vrátil a: nezažil @, neměl dobré zkušenosti. @ myslím si že teď například, @ bude (.) v Kataru @ světové fotbalové mistrovství , a: to je cesta jak ty věci zlepšit protože, tam přichází spousta zahraničních pracovníků a: média se také soustředí na tu zemi. myslím si ale: že: @ tento problém nejz- nel- nelze zastavit jenom tím že těm ženám @ budeme vyprávět o tom jaké tam jsou podmínky, protože já jsem se i při natáčení toho filmu pokoušel představit si, kdybych to byl já, a kdyby to byly moje děti, které (.) by (.) v noci hladověly, co bych dělal? myslím si že to nemůžeme vědět dokud v té situaci opravdu nejsme (.) my sami (.) takže, je to takové globální dilemma.

Ukázka 5 představuje situaci, která v celé případové studii pravděpodobně nejvíce ohrožovala tvář tlumočnice. Ta je opět způsobena nepochopením, a to na základě nestandardní výslovnosti u cizího jména v angličtině, podobně jako v ukázce 3. Host zde vyslovuje anglické jméno Kataru, „Qatar“, jako nejprve /kɑtʰɑ:/ a později /kɑtʰɑ:/. Standardní výslovnost pak je podle Oxfordského slovníku /kɑtɑ:/ či /kɑtə/ (Lexico.com 2019), což představuje jistou míru odlišnosti. Problém zde nepochybně působil i výrazně aspirované, až téměř frikativní t.

Oproti ukázce 3 zde však chybějící informace určovala výrazně delší významový úsek a dalo se předpokládat, že by její absenci publikum výrazně zaznamenalo, protože na ni byla navázána další informace („země, kde se koná fotbalové mistrovství“), u níž se dalo předpokládat, že ji část diváků zná. Situaci ohrožující tvář by se tedy tlumočnice tak či tak nevyhnula. K vyhodnocení této situace pravděpodobně došlo až po skončení zápisu ve chvíli, kdy tlumočnice dostala slovo. Poté totiž následovala poměrně dlouhá, čtyřvteřinová pauza, v níž si tlumočnice prohlížela své poznámky. Následně vstoupila do role *koordinace komunikace* a položila hostovi otázku. Tím ohrozila nejen svou tvář v identitě profesionála, ale i negativní tvář hosta, což reflektuje přidáním krátké kompenzace v podobě omluvy. V okamžiku, kdy host odpoví, si tlumočnice ještě preventivně potvrzuje, že správně rozuměla, a opět zjevně preferuje

menší ohrožení tváře teď než výrazné ohrožení tváře, ke kterému by potenciálně mohlo dojít v budoucnu, kdyby neporozuměla správně.

Následně na začátku repliky 65 vidíme krátkou reakci v roli *samostatného účastníka interakce*, kdy tlumočnice reaguje na proběhlou situaci poděkováním hostovi mimo mikrofon. Až poté vstupuje zpět do role *neutrálního komunikačního kanálu* a odpověď na mikrofon tlumočí. V části, v níž jí původně chyběla informace, dochází k menším problémům (u nichž lze předpokládat, že je na vině matoucí zápis, do nějž byla informace později přidána). Ty signalizuje více hezitací a nečekaná pauza, ale celý zbytek repliky až na drobné přeroknutí už probíhá poměrně standardně.

Ukázka 6

67	26:26.444 – 26:56.258	D1e	=yeah I like the: @ the: question I like the answer. ((smích)) @ I just thought you know I like the character the senator /sɪnətər/ but I felt like she didn't have (.) she didn't have @ enough of a support between the- women there (.) @ @ I I didn't know I don't know if it was in purpose, you showed it like she didn't have enough support in local, (.) community. but @ may I ask you what's: what are your next steps, what's your plan, what are you gonna do. next.
68	26:57.235 – 26:59.604	M1	((na diváka)) @ do you mean the senator /senətər/, o:r?
69	26:59.716 – 27:01.653	D1e	senator [that woman, yes] (.) yes
70	26:59.998 - 27:19.549	T1	[yeah (.) mhm] (...) @ myslím si že to byla velmi dobrá otázka, i odpověď a: myslím si že ta senátorka ve filmu (.) neměla dost podpory v místní komunitě. a: tak jsem se chtěl zeptat (.) @ ((na diváka)) you wanted to ask what <u>she</u> planned to do next? (.) the [senator?]
71	27:18.702 – 27:20.619	D1e	[(yeah)] the:, the director
72	27:20.620 – 27:21.184	T1	=[@]
73	27:21.146 – 27:22.312	D1f	[I] just wanted to ask you ((smích))
74	27:22.481 – 21:24.379	T1	chtěla bych se zeptat, co budete dělat (.) [dál?]
75	27:24.003 – 27:24.549	D1e	[I just (??)]
76	27:24.549 – 27:25.601	T1	jaké jsou vaše plány?
77	21:25.695 – 27:27:011	D1e	=right, thank you.

V ukázce 6 dochází asi k nekomplexnější interakci, která je však v základu opět založena na nepochopení. Otázku zde pokládá znovu divačka z ukázky 2. Tentokrát je hlasitost menším problémem, ale nejasná větná struktura stále zůstává a v případě poslední otázky není akusticky zcela jasné, zda je užitě zájmeno „your“ nebo „her“. Situaci s nepochopením zde přidává svou první otázkou moderátorka, která se velmi pravděpodobně ptá na to, na koho je mířena otázka druhá. Její větu si však lze vyložit vícero způsoby a divačka tak zjevně předpokládá, že moderátorka míní její první otázku. Příslušně tedy odpovídá, že na senátorku, což k nepochopení přispívá.

Divačka zároveň v debatě mluví již podruhé a již podruhé je žádána o dovysvětlení. To je do jisté míry situace, která ohrožuje její negativní tvář, a je možné, že se proto divačka toto ohrožení snaží kompenzovat zaměřením na svou tvář pozitivní. V celé ukázce pak má tendenci být interakce výrazně více účastna, než je u diváků zvykem, a dochází zde i ke zjevné kompenzaci v podobě vysvětlování („I just wanted to ask you“). Již v replice 69 pak má tendenci svou odpověď dále zpřesňovat, i když významově se zdá, že již mohlo dojít k dokončení repliky. Tlumočnice pak s největší pravděpodobností vzhledem k obecně nastaveným očekáváním v diskuzi (centrem pozornosti je host, ne divák, debata by měla být efektivní) vnímá již první slovo jako TRP a několika úvodními souhlasnými zvuky a hezitacemi naznačuje, že by si ráda vzala slovo, čímž se orientuje spíše na roli *koordinace komunikace*, ač zde ke koordinaci nedochází úplně explicitně. Dochází zde ke krátkému překryvu, po kterém tlumočnice dělá delší pauzu, která se dá brát jako náznak, že si divačka může slovo ponechat. Ve výsledku si však slovo ponechává a přechází k přetlumočení.

V okamžiku, kdy tlumočnice přechází k druhé části tlumočené výpovědi, si však pravděpodobně povšimla, že spolu nesouhlasí její notace a předchozí odpověď divačky na otázku moderátorky. Tlumočnice zde tedy má na výběr situaci přejít (a potenciálně se tím odchýlit od normy *maximální přenos informací* a ve výsledku ohrozit svou tvář) nebo se znovu zeptat. Opětovná otázka zde představuje ohrožení tváře divačky a do jisté míry i moderátorky, která otázku pokládala poprvé, a také odchylku od normy *zabírejte co nejméně prostoru v debatě*, ale tlumočnice zjevně toto riziko vyhodnocuje jako přijatelné. Vstupuje tedy do role *koordinace komunikace* a pokládá nejprve otázku, v níž pouze zdůrazňuje zájmeno a až poté ji v překryvu upřesňuje („the senator“). Divačka zde napoprvé stále nerozumí smyslu otázky a snaží se odpovědět co nejrychleji, pravděpodobně s cílem kompenzovat ohrožení své tváře. Teprve poté si uvědomí až dosud probíhající nepochopení a poprvé upřesňuje že druhá otázka se skutečně týká režiséra.

To následně spouští delší úsek, ve kterém zjevně divačka cítí potřebu komunikovat o dané situaci s tlumočníci a nabízet hned několik vysvětlení, což způsobuje několik překryvů v komunikaci. Na konci přetlumočené repliky na tlumočnicki ještě reaguje a děkuje jí, čímž zjevně reaguje na její roli *samostatného účastníka interakce*.

Ukázka 7

82	29:03.220 - 29:24.461	M1	já vám všem moc děkuju za otázky, thank you for your questions and @ thank you so much XXX for making this film and for coming to the festival, (.) a: ještě bych vám chtěla připomenout hlasování, visí to tady @ nad nám (.) a: pokud' máte z filmu ještě ňák těžkou hlavu tak si můžete něco třeba na baru a (.) snad to bude lepší až se uvidíme, třeba zase zítra na ňákým filmu.
83	29:26.153 – 29:37.319	T1	thank <u>you</u> , @ don't forget to cast your votes a:nd if you feel down after the movie you can go to the bar and I hope to see you tomorow (.) or another day here at this festival. thank you.

Poslední ukázka je oproti několika předchozím poměrně přímočará a za povšimnutí zde stojí především snaha moderátorky urychlit debatu tím, že se sama postaví do role tlumočnice a své repliky mířené na diváky a hosta převede do angličtiny. K podobným okamžikům již v interakci krátce došlo několikrát (obvykle v replikách mířených na otázky z publika). Takovou interakci pochopitelně lze do jisté míry interpretovat jako ohrožení tváře tlumočnice v její profesionální identitě. Na konci debaty se však dá předpokládat, že se moderátorka snaží předejít nepříjemné situaci, která na Jednom světě relativně často nastává – tedy že publikum začne tleskat ještě předtím, než tlumočnice převede poslední repliku v debatě. V této situaci však moderátorka přetlumočenou repliku následuje delším výrokem v češtině, který tlumočnice stále cítí potřebu převést.

Zajímavé pak je, že navzdory dvouvteřinové pauze mezi replikou moderátorky a přetlumočením, zde publikum nezačíná tleskat a na tlumočnicki čeká. To pochopitelně může být velkým množstvím diváků, kteří nerozumí češtině, ale je pravděpodobné, že zde došlo i k nějaké neverbální signalizaci ze strany moderátorky, že po její replice bude následovat ještě replika další. To lze tudíž interpretovat jako další situaci, kde moderátorka aktivně nastavuje kooperativní atmosféru s tlumočníci a začleňuje ji do skupiny účastníků na jevišti.

5.1.2 Následný rozhovor s tlumočníci

V části zaměřené na kontext Jednoho světa obecně (otázka 2) tlumočnice uvedla, že Jeden svět vnímá z hlediska tlumočení podobně jako jiné filmové festivaly. Jako specifikum zmínila, že

debaty často probíhají ve spíše menších sálech a že se situace výrazně liší projekci od projekce. Specifika publika pak také vnímala výrazně odlišně v závislosti na projekci – někdy prý po projekci zůstane velké množství lidí a debata je pak živá, jindy zase na debatě nezůstane téměř nikdo. V odpovědi na otázku 3 (*Jak se před projekcí obvykle domlouváte s ostatními účastníky*) pak zmínila především domluvu o tom, v jakém jazyce bude veden hovor, a to především jakým jazykem bude mluvit moderátor. Kromě toho se především s hostem před projekcí domlouvá o tom, jak budou probíhat sekvence v tlumočení – tedy aby ji vždy nejprve nechal přetlumočit otázku a až pak odpovídal a nedocházelo k přeskokování. Na dodatečnou otázku, zda se s účastníky domlouvá o délce replik, odpověděla tlumočnice že nikoliv, ale že se v některých případech účastníci sami ptají, jakou délku zvládne a zda nevadí, když budou mluvit příliš dlouho. Na praktických záležitostech (kdo kde bude stát, jak zacházet s mikrofony) se tlumočnice s účastníky předem nedomlouvá a např. předávání mikrofونů či držení bloku tak plánovala až v průběhu interakce samotné. Otázka 4 v tomto rozhovoru neměla velkou reakci, specifika práce s chybou podle tlumočnice na Jednom světě výrazná nejsou.

Co se týče otázek mířených na konkrétní projekci, na otázku týkající se účasti publika (5) tlumočnice poměrně stručně odpověděla, že diváci o téma zjevně měli zájem a aktivně se účastnili a měli otázky. U dotazu na problémové situace (6) tlumočnice uvedla, že nejproblematictější pro ni na projekci byla špatná akustická kvalita odpovědí a nutnost se doptávat (ačkoliv v některých případech se doptala moderátorka či host). U některých problematických odpovědí ve výsledku význam rekonstruovala, ale bylo to pro ni náročnější. Zároveň také uvedla, že ideálním řešením by podle ní bylo, aby diváci vždy dostali mikrofon. V průběhu debaty však nepovažovala za možné to řešit – když už se divák zeptal, nelze chtít, aby otázku zopakoval na mikrofon, který by mu navíc musel někdo donést. Zde tedy zjevně dochází ke konkurenci mezi normami *bud' aktivní účastník komunikace a zabírej co nejméně prostoru v debatě* a tlumočnice se od první normy odchyluje na úkor vlastních pracovních podmínek. Potřeba neohrožovat tvář diváků a moderátorky je tu zjevně silnější motivátor. Na konci odpovědi tlumočnice ještě zmiňuje, že by možná stálo za zvážení na potřebu mikrofونů pro publikum upozornit v kině pro příští projekce.

V druhé části rozhovoru, která byla založena na průběhu projekce samotné, jsem tlumočnici navíc položila dotaz týkající se pokládání dodatečných otázek a toho, jakým způsobem volí, zda otázku položit či ne. Tlumočnice odpověděla, že otázky pokládá v závislosti na situaci a na tom, jak důležitá je daná informace pro celkový význam repliky – pokud by podle ní bez dané informace promluva nedávala smysl, ptá se, ale nedůležité informace spíše bez otázky

vynechává. Stejně tak uvedla, že někdy vynechává samostatné repliky, které nejsou výrazně významově podstatné (jako např. v případě replik 79 a 80 v příloze 1). Zde velmi silně dochází k explicitní orientaci na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě* – tlumočnice sama od sebe zmiňuje, že vzhledem k tomu, že většina diváků rozumí anglicky, některé věci raději vynechává, aby nedošlo ke zbytečným komplikacím.

Silný tlak na dodržování právě této normy tlumočnice v rozhovoru zmiňuje i dále v otázce na to, jak pracuje s délkou tlumočení. Zde uvádí, že se aktivně snaží tlumočené repliky zkrátit a že vnímá, že se „diváci tváří otráveně, že to musí poslouchat znovu“, protože většina z nich rozumí angličtině. Má proto snahu je tlumočením co nejméně zatěžovat. V podobném duchu odpověděla i na otázku, která se tázala, zda si tlumočnice všímá toho, když v průběhu projekce diváci odchází či si například povídají. Zde uvedla, že si situace všímá a odcházející lidé ji zvláště na této projekci rušili, ale vnímá to jako součást práce, se kterou se nedá nic udělat. Spíše si však prý uvědomuje, když v průběhu jejího tlumočení diváci projevují znaky znučenosti – uvádí, že právě to, že cítí, že diváky tlumočení otravuje, ji na některých projekcích vede k tomu, že se ptá, zda publikum tlumočení potřebuje, protože si uvědomuje, že pro řadu diváků je tlumočení „zbytečná ztráta času“.

5.2 Případová studie 2

Druhá zkoumaná debata probíhala v kině Evald a následovala po filmu, který byl zaměřen na politickou situaci v Maďarsku. Debatu moderovala česká hungaristka a překladatelka z maďarštiny, která mluvila česky, ale rozuměla i angličtině. V roli hosta se debaty účastnila režisérka filmu maďarské národnosti, která mluvila anglicky, avšak s poměrně silným maďarským přízvukem. Ze všech tří zkoumaných hostů měla tato režisérka pravděpodobně nejnižší kompetenci v angličtině – stále dokázala komunikovat plynně, ale kromě velmi silného přízvuku také často vytvářela gramaticky nekorektní konstrukce, které poměrně výrazně značily, že se nejedná o rodilou mluvčí⁹.

Debata pak trvala pouze 26 minut, protože následovala další projekce v tomtéž sále. Přesto však byla poměrně živá – dotaz zde položilo deset diváků a debaty se jich účastnilo ještě o několik víc. Čtyři z těchto dotazů pak byly položeny v češtině, a tlumočnice tak měla výrazně více příležitosti tlumočit do angličtiny. Mezi diváky, kteří mluvili anglicky, se pak bezesporu dají najít někteří, kteří nebyli rodilí mluvčí češtiny – jedna divačka v hovoru jasně deklarovala svou maďarskou národnost a u několika dalších mluvčí se v angličtině projevoval silný přízvuk, který nebyl typicky český.

Tlumočnice zde stále častěji tlumočila do češtiny, ale frekvence jejího tlumočení do angličtiny byla obecně asi nejvyšší ze všech tří zkoumaných projekcí. Stabilně je u ní možné najít poměrně vysokou frekvenci hezitačních zvuků a méně často se objevují také příznakové pauzy¹⁰. V češtině si obecně tlumočnice volí poměrně formální rejstřík a neformální lexikum u ní najdeme jen ojediněle (například občasné „ted’ka“). K větší frekvenci příznakových konstrukcí u ní dochází při tlumočení do angličtiny, u nějž se obecně dá říci, že z něj častěji plynou komunikační problémy (viz dále). Z hlediska délky pak tlumočnice obecně zkracovala repliky o něco méně než tlumočnice v předchozí případové studii – u replik režisérky či moderátorky se obecně jedná o zkrácení jen o pár vteřin a k výraznějšímu zkracování se tlumočnice obecně uchyluje jen u otázek z publika, ve kterých také obecně najdeme více redundancí¹¹. V některých

⁹ Např. v replice 29 v příloze 2: „this @ government we have @ is playing with the: refugee card for (.) six years“ – standardní varianta by zde byla „has been playing the refugee card“.

¹⁰ Např. replika 158 v příloze 2: „a @ je vidět, že je (.) udržuje (.) u moci už @ desítky let. takže: opravdu nedokážu říct @ zda, @ tu odpovědnost máme přisoudit vládě (.) či lidem.“

¹¹ Např. replika 145 v příloze 2, kde došlo ke zkrácení z původních 38 na 19 vteřin.

situacích, kde dochází k problémům či kde se tlumočnice musí vyrovnávat s překryvy, jsou její repliky dokonce delší než repliky původní¹².

Kapacita sálu v kině Evald je pak 72 míst, a jedná se tak spíše o menší kinosál. Sál má spíše nízký strop a sedadla velmi pozvolně stoupají od plátna. Pod plátnem není téměř žádné pódium, pouze volný prostor před první řadou sedaček. Východ ze sálu je opět vepředu hned vedle plátna, ale v tomto případě jsou dveře do sálu poměrně lehké a tiché, což divákům umožňuje odcházet v průběhu debaty bez výrazného vyrušení. Tlumočnice, režisérka i moderátorka zde stály právě v prostoru před plátnem a na debatě se v žádné fázi nevyužívaly mikrofony.

5.2.1 Vybrané ukázky z tlumočené interakce

Ukázka 1

1	02:22.676 – 02:53.708	M2	((potichu)) děkujem, ((hlasitěji)) @ eště uplně na začátek než se pustíme do debaty tak předtím tady v té tlumočnické panice jsem vás zapoměla vyzvat ještě k @ diváckému hlasování: @ @ které bude @ možné pomocí tabletů? které jsou umístěné tady v předsálí, takže až vyjdete tak můžete pokud se vám film líbil a chcete ho ohodnotit ta:k @ hlasovat pomocí: klasických hvězdiček, přičemž pět hvězdiček znamená @ nejlepší zážitek? a: nyní už se: rovnou zeptám jestli má někdo z vás, ňákou otázku: na paní XXX.
2	02:54.601 - 03:13.421	T2	T2: so first of all I just wanted to @ remind you that you can vote for your film in front of this room, @ you can vote for your film in the Avast foundation award competition @ using the <u>tablets</u> and ((tišeji)) it's all ranking the film with fo- @ one to five stars. and (no:w) we'll get to the Q&A session.

První ukázka pochází ze samého začátku debaty, kde opět dochází k tematizaci přítomnosti tlumočnicka. Konkrétně zde moderátorka odkazuje na situaci z úvodu, kdy tlumočnice (plánovaně) nebyla přítomna a moderátorka musela tlumočit, což pro ni bylo natolik náročné, že přitom zapoměla sdělit divákům část informací. Zároveň však touto tematizací dochází k mírnému zviditelnění a také ohrožení tváře tlumočnice, protože na diváky pochopitelně situace může působit tak, že situaci zavinila ona, například tím, že se nečekaně zpozdila (ve skutečnosti šlo o plánovaný překryv projekcí, který vznikl v rámci rozpisu festivalu).

Tlumočnice se k této situaci staví tak, že danou větu prostě vynechává. Je pak otázkou, zda zde dochází spíše k orientaci na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*, kdy tlumočnice vyhodnotila, že se pro anglicky mluvící diváky nejedná o natolik důležitou informaci, aby kvůli

¹² Např. v replice 57, kterou najdeme v ukázce 3, je původní desetivteřinová replika přetlumočena replikou trvající 11 vteřin, která také vynechává část významu.

ní zdržovala zbytek publika, nebo k orientaci na normu *chraň sebe sama* a snahu ono ohrožení tváře nezdůrazňovat tím, že by jej navíc sama zopakovala.

Ukázka 2

32	06:38.378 – 06:49.342	D2c	jesi ta naděje nemůže bejt @ v tý: @ neutěšený sociální situaci která: se vlastně ukazuje, ať už (??) v Maďarsku ten problém je nebo i ten dokument na ten <u>aspekt</u> poukazuje, jestli doopravdy, (.) tam není ta cesta?
33	06:50.199 - 06:58.842	T2	so do you think there might be any hope for the @ bad social situation in Hungaria , it was also shown in the movie? do you think there's hope there?
34	06:59.484 - 07:02.484	H2	you mean bad social situation of the- (.) people in=
35	07:02.484 - 07:03.341	H2	=[general?]
36	07:02.484 - 07:02.841	T2	[y-]
37	07:04.413 – 07:08.841	T2	myslíte @ sociální situací @ lidí obecně?

Zde v replice 33 dochází k drobnému posunu významu v tlumočení do angličtiny. Host D2c se ptá na to, zda špatná sociální situace může představovat naději na změnu, zatímco z výroku tlumočnice „do you think there might be any hope for the @ bad social situation in Hungaria“ plyne spíše výklad „mohla by se špatná sociální situace zlepšit?“ To pravděpodobně přispívá ke zmatení režisérky, která proto pokládá doplňující otázku. V replice 36 se zdá, že tlumočnice nejprve na otázku začala odpovídat sama, čímž vystoupila z role *neutrálního komunikačního kanálu* a vstoupila spíše do role *samostatného účastníka interakce*. Tlumočnice zde odpověď (co divák mínil) velmi pravděpodobně s jistotou neznala a její tendence odpovědět se tak dá vyložit spíše jako přirozená lidská tendence dodržovat očekávání spojená s párovými sekvencemi – tedy že po otázce následuje odpověď. Následně si však uvědomila, že otázka nebyla pokládána jí, a vrátila se do role *neutrálního komunikačního kanálu*.

Po odpovědi na divákovu otázku tu na základě posunu významu dochází k nedorozumění, které divák dále upřesňuje, ale zároveň v interakci nijak není ohrožována tvář tlumočnicka a zdá se, že si nikdo z účastníků posunu nevšiml a chybu v tlumočení za příčinu dorozumění nepovažuje. V situaci však pochopitelně jsou přítomni i další posluchači, u nichž lze předpokládat, že si alespoň malá část posunu všimla. Není tak zcela nepravděpodobné, že tento významový posun malou měrou přispěl k situacím ohrožujícím tvář později v interakci.

Ukázka 3

56	11:33.224- 11:43.617	M2	já na to možná navážu a zeptám se jenom @ (.) Ferenc Gyurcsány /ferenz d'určány/ tam v tom filmu používá poměrně ostrá slova často @- o Orbánovi tvrdí že je diktátor, myslíte si to taky?
57	11:45.224- 11:56.295	T2	so. I want to ask about Ferenc /ferenz/ @ @ ((tišeji)) Gyurcsány /d'určán/? who @ is very adamant about @ Orbán being the enemy he calls him @ ((tišeji)) the dictator.
58	11:57.652- 11:58.795	H2	and what is the question?
59	11:58.902 – 11:59.759		((smích publika))
60	12:00.688 – 12:05.152	M2	do you also think? would you also say that he is a dictator? would you use this term for him?

V ukázce č. 3 dochází k prvnímu skutečně výraznému ohrožení tváře tlumočnice. V replice 57 zde u přetlumočení otázky moderátorky dochází k vynechání samotné tázací části, tedy „myslíte si to taky?“. Dá se předpokládat, že pro tlumočnici zde bylo poměrně náročné přetlumočit jméno maďarského politika, které možná neznala či si u něj nebyla jistá výslovností, a následně se zdá, že měla i mírný problém si uvědomit slovo „dictator“, což ve výsledku způsobilo vynechávku na konci tlumočeného úseku. Vzhledem k tomu, že celý výrok však byl uvozen „I want to ask“, je zde absence otázky obzvláště výrazná, na což reaguje i režisérka.

Nelze samozřejmě určit, zda si režisérka v situaci uvědomila, že otázka v originále zazněla (například z intonace), či ne, a zda tak její otázka mířila spíše na původní tazatelku či na tlumočnici. Na každý pád otázka představuje výrazné ohrožení tváře a profesionální identity adresátky a naprostá většina posluchačů, kteří rozuměli oběma replikám, může otázku přiřadit spíše k tlumočnici. Ohrožení tváře je dále posíleno smíchem publika, které zde jasně signalizuje, že tematizace tohoto porušení struktury debaty je relevantní. Zároveň také znamená, že je v moderátorčině zájmu nedorozumění co nejrychleji zažehnat a jasně ochránit svou tvář, což v tomto případě znamená jednat na úkor tváře tlumočnice. Moderátorka si proto hned po výbuchu smíchu z publika bere slovo (ačkoliv podle zavedeného sekvenčního pořádku by měla po otázce v jednom jazyce patřit replika tlumočnici), přechází do angličtiny a chybu tlumočnice sama opravuje a vyjasňuje.

Tlumočnice samotná zde v celé výměně nefiguruje a až o několik replik později tlumočí výslednou odpověď režisérky. Dá se předpokládat, že se v celé situaci orientuje především na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a zůstává proto v roli *neutrálního komunikačního*

kanálu, v níž navíc jasně přenechává koordinaci komunikace jiným účastníkům. Ke kompenzaci ohrožení tváře tu nijak nedochází.

Ukázka 4

76	14:55.967 – 15:07.181	D2f	já se omlouvám, nemám televizi a (.) neznám z fotbalu maďarskou hymnu. [ta] píseň co se tam zpívala, jak všichni povstali, to
77	15:02.038 – 15:03.109		(((smích)))
78	15:07.181 – 15:08.681	D2f	=[je hymna maďarská]?
79	15:07.181 – 15:08.681		(((smích)))
80	15:08.681 – 15:09.002	D2g	=ano.
81	15:09.002 – 15:10.895		((smích))
82	15:11.216 – 15:22.912	T2	@ I'm sorry, I don't have a TV at home, and I don't know the Hungarian hymn. so:, was that the Hungarian hymn? when m- the Hungarian anthem? when everybody stood up? (.) ((tišeji)) [like]
83	15:22.751 – 15:24.609	H2	[at] the end of the film or?
84	15:24.609 – 15:25.966	D2g	=not at the end [but]
85	15:25.537 - 15:25.966	H2	[na:]
86	15:25.537 – 15:26.966	T2	[na] konci [filmu]?
87	15:26.394 – 15:27.430	D2f	((tiše)) [ne:] prosím?
88	15:27.519 – 15:28.591	T2	na konci filmu?
89	15:28.680- 15:43.108	D2f	ne:. uprostřed filmu, jak na tom shromáždění začali zpívat, ukazoval se tam takový ten kříž tuším při tom a @ všichni povstali a zpívali, takovou jako <u>národní</u> (.) @ [(???) píseň]
90	15:43.108- 15:48.251		(((smích)))
91	15:48.322 – 15:52.572	T2	no, it was actually in the middle of the film, there was a meeting, I think there [was a]
92	15:51.750 – 15:54.107	D2f	[skoro] na začátku bych řek (tak)
93	15:54.215 – 15:55.072		(((šepot, smích)))
94	15:54.215 – 16:02.071	T2	[<it was->] it was almo- almost at the beginning of the film, there was a <u>meeting</u> , there was a <u>big</u> cross and everybody stood up and [they sang]
95	16:01.357 – 16:03.071	H2	[oh I know] yeah [no I know]

96	16:02.500 – 16:03.286	T2	[national] song
97	16:03.286 – 16:06.571	H2	no that was ((smích)) [song of @ a (s:-) @]
98	16:04.321 - 16:06.571	D2g	[yeah but (??) after that there <u>was</u>]
99	16:06.571 - 16:09.107	H2	a former skinhead @ music group.

Ukázka 4 je nejdelší analyzovanou interakcí z celé práce a pro přehlednost ji proto rozdělím na dvě části. V části první dochází k situaci, kdy se postarší divák, který, jak se z interakce později ukazuje, pravděpodobně vůbec nerozumí angličtině, ptá na poměrně jednoduchou otázku týkající se maďarské hymny. Už v průběhu jeho dotazu se publikum začíná smát a na jeho dotaz následně odpovídá jiný z diváků (zde se poměrně jasně ukazuje odbornější povaha publika na Jednom světě). Divák D2g tu zároveň svou odpovědí mírně ohrožuje jak tvář režisérky, tak tvář tlumočnice, které by v sekvenční struktuře rozhovoru mělo patřit slovo.

Tlumočnice se zde po krátkém úseku smíchu z publika bez problému slova chopí. V její replice (82) se pak ukazuje drobný příklad skutečně jazykového managementu, kdy si tlumočnice nejprve nevzpomene na anglické slovo pro hymnu a využívá slovo „hymn“ (v AJ spíše žalm). Po druhém využití nevhodného slova si však zjevně odchylky povšimne a vyhodnotí ji negativně. K realizaci opravy zde dochází poměrně nenápadnou formou, kdy tlumočnice jen do projevu v další větě přirozeně dodává výraz správný („anthem“).

Již v následující replice se začínají mírně stírat role v debatě. Režisérka se zde ptá, zda se píseň objevila na konci filmu a okamžitě jí odpovídá aktivní divák D2g, který odpovídal již původnímu tazateli. Tím však opět dochází k situaci ohrožující tvář tlumočnice, která potřebuje dotaz přetlumočit původnímu tazateli, který by mu jinak nerozuměl. V okamžiku, kdy proto diváka přeruší režisérka, tlumočnice překryvu využívá a aktivně si bere slovo, čímž se zjevně orientuje na normu *bud' aktivní účastník komunikace* a debatu zároveň implicitně koordinuje. Opět zde dochází k překryvu a po vyjasnění otázky následuje až po repliku 90 poměrně standardní tlumočená sekvence prokládaná jen smíchem publika.

V replice 91 divák D2f tlumočnici přerušuje s dodatkem, který následně budí další pobavení publika a ve výsledku i pobavení tlumočnice, která první část repliky pronáší se smíchem (což by bylo možné brát jako velmi drobný projev role *samostatného účastníka interakce*). Na konci je tlumočnice opět přerušena, tentokrát režisérkou, která získává pocit, že pochopila, o jakou píseň se jedná, a začíná odpovídat. Její odpověď je ještě před dokončením skoro okamžitě

přerušena divákem D2g, který zcela explicitně a bez kompenzace provádí tvář ohrožující akt (FTA), a po úplném konci repliky režisérky se k němu dokonce přidává několik dalších diváků a moderátorka, ale režisérka si ve výsledku repliku ponechává. Poté následuje druhá část ukázky.

100	16:09.321 – 16:10.500	D2g	[no,]
101	16:09.321 – 16:10.500	D2h	[no,]
102	16:09.321 – 16:10.500	D2ch	[no,]
103	16:09.321 – 16:10.500	M2	[no,] [((smích))]
104	16:10.000 – 16:11.205	D2h	[it was (the) national (??)]
105	16:10.607 – 16:16.678	M2	it was the [(Hungarian) national] anthem
106	16:10.839 – 16:11.848	D2g	[ne ne ne]
107	16:13.384 – 16:14.723		[((šum z publika))]
108	16:13.384 – 16:14.723	M2	[as far as I know it]
109	16:13.375 – 16:14.375	T2	[ne to byla:]
110	14:14.732 – 16:16.553	H2	=oh, [when @:]
111	16:15.339 – 16:18.196	M2	[((smích))] that ends with the cross
112	16:18.571 – 16:28.213	H2	yeah @ yeah and we have the cross in both @ scenes, @ that was not the: @ national anthem but it was @ a national song.
113	16:28.749 – 16:31.017	D2g	<u>ne</u> : tam se to [(???)]
114	16:29.874 - 16:31.017		[((smích))]
115	16:31.017 - 16:34.749	T2	[ne:] to nebyla [@ hymna, <byla to jenom národní píseň>]
116	16:31.999 - 16:34.749		[((smích, poznámky publika))]
117	16:34.749 – 16:36.124	H2	=I think it was the /so:za/ (Szózat)
118	16:36.534 – 16:42.391	D2h	no [((smích))]
119	16:39.141 - 16:40.320	H2	[it <u>is</u> possible]
120	16:40.972 – 16:42.391	T2	<možná máte pravdu.> ((smích))

121	16:42.391 – 16:46.659		((šum z publika, smích))
122	16:46.659 – 16:51.873	H2	yeah. if you say that it was that. I saw it [a few months- <u>a few months</u> ago]
123	16:49.373 – 16:51.034	M2	[odpověděli jsme vám?]
124	16:49.373 – 16:54.391		[((smích))]
125	16:54.391 – 16:56.891	T2	už jsem film chvíli neviděla, tak se [omlouvám]
126	16:56.427 – 17:00.069	M2	((hlasitěji)) [ou] tak teď tady máme celý les rukou (tak já vám) [(musím-)]

V druhé části už je interakce výrazně méně strukturovaná a vidíme, že se zde výrazně stírají typické role v debatě. K divákovi D2g se tu přidávají další diváci a do debaty navíc vstupuje moderátorka. Po výstupu moderátorky se tlumočnice v replice 109 znovu snaží vstoupit do debaty, ale moderátorka jí slovo nedává, a navíc ji velice rychle přerušuje režisérka. Dochází zde tedy k mírnému ohrožení tváře tlumočnice, ale také k porušení norem *bud' aktivní účastník komunikace*, a především *maximální přenos informací* – pokud původní tazatel nehovořil anglicky, je pravděpodobné, že je v této nepřehledné situaci zcela ztracen. Vzhledem k extrémní živosti debaty by však pro naplnění těchto norem musela tlumočnice velice silně přejít do role *koordinace komunikace*, a to způsobem, který by velmi pravděpodobně způsobil ohrožení tváře ostatním účastníkům debaty, a to hned několika (režisérce, moderátorce a do jisté míry i divákům) – a je otázkou, zda by to v dané komunikační situaci vůbec přineslo kýžený efekt.

Po další výměně mezi režisérkou a moderátorkou, kdy režisérka stále trvá na tom, že ve filmu hymna nebyla, vidíme v replice 113, že divák D2g má opět snahu převzít slovo v okamžiku, kdy by z hlediska sekvenční struktury měla přijít replika tlumočnice. Po krátkém úseku jej však tlumočnice již důrazněji přerušuje a zde zjevně k přechodu ke *koordinaci komunikace* do jisté míry dochází. Tlumočnice zde krátce tlumočí pouze výrok režisérky a celý zbytek komunikace vynechává, což navíc vede k tomu, že publikum na ni reaguje podobně tvář ohrožujícím způsobem jako předtím režisérka. Z hlediska původního tazatele je pak otázka, zda by v případě větší orientace na normu *maximální přenos informací* nebylo potřeba, aby tlumočnice vstoupila i do role *zvyšování efektivity komunikace* a poskytla například krátké shrnutí toho, čeho se předchozí výměna týkala. Tím by však zaprvé přispěla k ohrožení tváře režisérky, protože by musela v tlumočení shrnovat, že s ní publikum a moderátorka nesouhlasí a proč, a zároveň by se tím odchýlila od normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě*.

Ještě v následné sérii replik stále neustává celkové pobavení publika. Tlumočnice zde vynechává první repliku režisérky (117), kde tato stále trvá na tom, že hymna ve filmu nebyla, a tlumočí se smíchem až výsledek konverzace (120). Zde se dá předpokládat, že se orientuje spíš na ochranu tváře režisérky a také na zásadu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*. Je zde pak otázkou, zda tlumočnice vědomě přechází ke *zvyšování efektivity komunikace* a úsek, který podle ní nepřináší žádné zásadní informace, úmyslně vynechává. V poslední replice tlumočnice (125) pak vidíme, že sekvenční struktura debaty stále není plně obnovena a u replik tlumočnice stále dochází k překryvům, což představuje ohrožení její tváře v identitě profesionálky a samozřejmě to také ohrožuje dojem toho, jak moc je její práce potřebná. Je pak otázkou, zda zde lze tato přerušení považovat za přerušení *konkurenční* tak, jak je definoval Straniero Sergio (2012). Na jednu stranu zde obvykle nedochází k přímým reakcím na tlumočnici, které by například naznačovaly, že k jejímu přerušení došlo kvůli chybě, a celkově se dá také předpokládat, že smyslem těchto přerušení není pozici tlumočnice aktivně ohrožovat. Zároveň však je otázkou, zda smyslem takovýchto přerušení není v debatě získávat status („moc“) na úkor tlumočnice. Celá tato situace na každý pád v debatě nastavuje trend, se kterým se tlumočnice musí potýkat i nadále.

Ukázka 5

129	17:04.533 – 17:32.890	D2i	((tiše)) well (first of all) thank you for the film (it was really) very interesting and necessary, and I was wondering what's the situation of the Central European University, now in Budapest? which was founded as well by Soros /so:ros/? and as well, I was wondering to what extent have you been able to show this film, in Hungary? and if you have had, what kind of critiques in the media, or (any) support or have you had any kind of (.) threat @ outside (?) for (?) academics (@)
130	17:33.782 – 17:36.122	T2	@ děkuji [vám za film chtěl-]
131	17:34.318 – 17:35.747	D2i	[(??) (.) (??)]
132	17:36.443 – 17:52.853	T2	chtěla bych se zeptat @ jaká je nyní situace v souvislosti se Středoevropskou univerzitou v Budapešti, a: @ moje druhá otázka zní: @ do jaké míry @ byl tento film promítán v Maďarsku a: jaké byly ohlasy, nebo zda: @ tam byly i nějaké výhrůžky.

Ukázka 5 je ilustrací výše zmíněného trendu¹³. Divačka D2i zde pokládá delší otázku, která na konci postupně přestává být srozumitelná. Divačka tu mluví poměrně potichu a v její angličtině

¹³ Další příklady porušování klasické sekvenční struktury najdeme např. v replikách 139-142 či 150-154 v Příloze 2. Vzhledem k tomu, že však všechny ilustrují pouze tento jeden jev, je v práci nebudu podrobněji analyzovat.

se projevuje poměrně silný nerodilý přízvuk, který zároveň není typicky český. Tlumočnice na její repliku navazuje po průměrně dlouhé odmlce (cca 1 sekunda), v okamžiku, kdy je poměrně pravděpodobné, že divačka svou repliku dokončila. V průběhu její repliky však přesto dochází k překryvu, kdy divačka pravděpodobně začíná svou odpověď doplňovat. Doplnění je však stále velice tiché a takřka nesrozumitelné, takže si tlumočnice slovo ponechává a mluví dál. Tím dochází k mírnému ohrožení pozitivní tváře divačky (tedy její potřeby se dále zapojovat do interakce), ale tlumočnice tak spíše chrání svoji tvář a dá se předpokládat, že se do jisté míry snaží pracovat proti vznikajícímu očekávání v debatě, že tlumočení je vždy možno přerušit a že hlas diváků má stejnou sílu jako hlas účastníků „na jevišti“. Zároveň zde implicitně dochází i ke *koordinaci komunikace*.

Ukázka 6

166	25:23.729 – 25:37.871	T2	@ já jsem sama z Maďarska takže je to pro mě @ velmi emotivní a já se chci zeptat proč @ ve filmu jsme viděli jenom dvě politické strany, @ v opozici jsou i (.) <u>další</u> politické strany které se například víc zaměřující právě na <u>mladé</u> lidi.
167	25:37.871 – 25:05.513	H3	actually my first plan was only to film the: (.) political events /i:vənts/ of the (.) @ (??) government. but then I changed my mind because I wanted to see: contraarguments and- (.) and then I: wanted to: find the: (.) @ <u>strongest enemy</u> of @ mister ORban and this is the @ former prime minister. mister Gyurcsány. so that's why I chose (.) him. I feel that @ other (.) left wing liberal politicians (.) are not very @ blunt. in Hungary.
168	26:13.692 – 26:16.370	D2m	[@]
169	26:15.370 – 26:37.976	T2	[já] jsem původně měla @ trošku jiný plán @ když jsem s filmem @ začínala, ale @ nakonec jsem se rozhodla, že tam chci, @ vlastně zahrnout všechny ty: různé protiargumenty a: považuji pana: Gyurcsányho /ďurčányho/ za @ nejsilnějšího protivníka Orbánovi. (.) @ a @ proto jsem tam další levicové strany (.) již nezahrnula
170	26:38.441 – 26:51.762	H2	I- I think there could be: some op- position politicians who can be, more sympathetic for you, and @ nicer but- and, but the- their arguments I think it's not so: strong, and not so relevant.
171	26:51.762 – 27:05.100	D2m	((tiše)) no: it's not about sympathy, I mean, he's sympathal, (?) he's a nice human being, as he said himself, @ it's just @ if you:, because I had this feeling, that you made this film for foreign audience, @@ I don't know I [just-]
172	27:04.815 – 27:13.422	H2	[I-] I didn't @ made this choice, I- I- I really want to show the film in Hungary that is one of my main aim- main aim.
173	27:13.225 – 27:15.373	D2m	let's hope it will happen,
174	27:15.743 – 27:15.993	H2	sorry?

175	27:16.171 – 27:17.225	D2m	=let's hope it will happen.
176	27:17.225 – 27:21.564	H2	=let's hope. I- I'm sure it will happen. the question how it <will happen>.
177	27:23.707 – 27:34.206	T2	@ ano:, (.) je mi jasné, že: @ někteří opoziční politici vám třeba budou @ sympatičtější ale: já si myslím že @ nejsilnější argumenty: @ má právě Gyurcsány /ďurčan/
178	27:34.616 – 27:35.831	D2n	[[((hlasité odkašlání))]]
179	27:35.403 – 27:58.795	T2	[@] pak ještě divačka dodala, @ že to není o, sympatiích, ale, @ zdá se mi , že: @ film byl (.) určen hlavně pro @ diváky z ciziny. ((tišeji)) a: režisérka odpověděla že: @ není to moje volba, @ chtěla jsem to ukázat tak, jak to ve filmu t- bylo: a @ ňáká (.) změna snad přijde, ale otázka je: kdy: a jak.

V této ukázce k nejzajímavějšímu okamžiku z hlediska analýzy dochází až k poslední replice, ale předchozí repliky jsou nezbytné pro základní přehled o tematickém kontextu. Divačka, která v dané ukázce pokládá otázku, je stejně jako režisérka maďarské národnosti. Až po repliku 169 je zde víceméně zachována ideální sekvenční struktura debaty, ačkoliv v replice 168 vidíme, že divačka má nejprve tendenci si vzít slovo, ale jakmile dojde k překryvu, přenechává ho tlumočnickovi. Následně však od repliky 170 po repliku 176 přichází úsek, v němž tlumočnickovi režisérka a divačka nepouští ke slovu – divačka zde přerušuje režisérku, režisérka navazuje hned na divačku a probíhá živá konverzace, o kterou zjevně obě aktivní mluvčí mají zájem. Zde pro tlumočnickovi opět přichází situace, ve které si konkurují normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě a buď aktivní účastník komunikace*. Pokud by však tlumočnice do debaty vstoupila a o slovo se aktivně přihlásila, vyžadovalo by to velmi aktivní *koordinaci komunikace* a pravděpodobně by tak došlo k ohrožení tváře obou mluvčích, které by tak byly upozorněny na vlastní odchylku od celkové normy tohoto formátu debaty, tedy že po každé dokončené replice dostává slovo tlumočnick. Tím, že tlumočnice do debaty nevstupuje, se pochopitelně dá předpokládat, že je ohrožena negativní tvář některých diváků, kteří nerozumí, co se přesně děje, ale jejich moc je v situaci spíše nižší, protože nejsou v pozici primárních adresátů.

V této ukázce tedy dochází k situaci, která v o něco živelnější a méně organizované formě proběhla už v ukázce 4. Dochází zde k porušení formální ideální struktury debaty, v níž přítomnost tlumočnicka zviditelňuje fakt, že se nejedná o přirozený rozhovor, a vnáší do sekvenční struktury normy, které snižují pravděpodobnost překryvů a jiných dynamických metod předávání slova. Mluvčí zde, ať už na základě vzájemného konsenzu (jako v této ukázce), či kvůli nedorozumění a konfliktní situaci (jako v ukázce 4) na krátkou dobu vypadávají ze struktury tlumočené debaty, odchylují se od norem a očekávání s ní spojených,

a přechází do formátu, který bychom si spojovali spíše se soukromým neformálním rozhovorem. Právě v takovýchto situacích se také stírají role jednotlivých účastníků, které na sebe normy a očekávání spojená s formátem interakce navazují – přestává se tedy očekávat, že host mluví více než divák, že divák pouze klade dotaz a dále se do debaty nevkládá atd. Tyto vložené „neformální rozhovory“ jsou pak charakteristické tím, že se v nich nikdo nestaví do jasné role koordinátora komunikace, která by jinak konvenčně měla připadat moderátorce a potenciálně také tlumočnici. Ty se však do těchto interakcí buď nevkládají (jak vidíme zde), nebo jejich snaha o koordinaci není úspěšná (jako v ukázce 4). Jakmile by k úspěšné koordinaci došlo, dalo by se očekávat, že to povahu vloženého rozhovoru znovu formalizuje, a dojde tak k přiblížení se k původní formální sekvenční struktuře.

K problému těchto živelných diskusí se po přímé otázce tlumočnice vyjádřila i v následném rozhovoru a uvedla, že by preferovala, aby moderátorka po každé replice zastavila diskusi a udělala pauzu na přerušení, protože by to vedlo k lepší přehlednosti pro publikum, ale vzhledem k tomu, že to v interakci nenastalo, pak sama neviděla žádné jiné východisko než interakci zpětně shrnout. Tento komentář zajímavým způsobem ukazuje, že tlumočnice vnímá, že některé činnosti (jako například *koordinace komunikace*) jsou v debatě práce moderátorky a pro ni není možnost se jich účastnit. Norma *bud' aktivní účastník komunikace* tak pro tuto tlumočnici zjevně není příliš výrazná a tlumočnice aktivní koordinaci mluvčích nepovažuje za svůj úkol (a vzhledem k tomu, že v dané situaci sama přiznává, že by pro ni koordinace byla výhodná, je možné, že má pocit, že na ni ani „nemá právo“).

Zjevně tu také dochází k jistému komunikačnímu deficitu, kdy se implicitní očekávání jednotlivých osob účastných v celkovém procesu tlumočení liší. Tlumočnice totiž zároveň v otázce na to, jak se s moderátorkou domlouvá o interakci, nijak neuvádí, že by ji o koordinaci živelných diskusí požádala, a dá se tedy předpokládat, že očekávala (například na základě předchozích zkušeností s moderátory), že k tomu dojde automaticky, protože se jedná o klíčovou součást role moderátora v debatě. Možné pak bezesporu je, že moderátorka naopak na základě svých předchozích zkušeností s tlumočníky, či naopak na základě své nezkušenosti s formátem tlumočených debat na Jednom světě měla očekávání přesně opačná. Vedle toho je vhodné připomenout očekávání zadavatelky z agentury AZ Translations, že aktivní nastavení vhodných podmínek pro tlumočení je součástí role tlumočnicka, se kterým je toto zjevně v rozporu (a je otázka, zda toto očekávání bylo této konkrétní tlumočnici nějak komunikováno nad rámec základních psaných instrukcí).

V replice 179 se pak jasně ukazuje, jaký problém mohou takového vložené rozhovory představovat pro tlumočníci, která nyní musí sumarizovat ne jednu repliku z úst jednoho autora, ale dynamický rozhovor, v němž došlo ke komplexnější výměně názorů. Na rozdíl od ukázky 4 zde není možné vynechat větší část interakce, aniž by došlo k významné ztrátě informací. Vidíme proto, že tlumočnice přechází mezi rolí reportéra v první osobě a rolí rekapitulátora v osobě třetí. Zároveň je vidět, že na takto malém prostoru představuje tento přechod jisté problémy a dochází zde k příznakovým konstrukcím typu „režisérka odpověděla že: @ není to moje volba“. V této situaci však už si tlumočnice je pravděpodobně vědoma, že debata se chýlí ke konci, a to i na základě reakcí z publika, a je pravděpodobné, že se silně orientuje na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*, částečně i na úkor norem jazykových a stylových.

Ukázka 7

180	27:59.795 – 28:08.223	M2	tak bohužel (.) už: (.) nemůžeme mluvit čeká nás tady další film, (.) moc vám děkuju moc děkuju režisérce: (.) a (hez-) hezký večer. (.) [díky.]
181	28:07.794 – 28:18.366		[((potlesk))]

Poslední ukázka je pak typickým příkladem konce debaty na festivalu Jeden svět. Moderátorka zde ohlašuje konec debaty, a to bez dalších informací, s výjimkou poděkování režisérce. Publikum pak ještě v průběhu její repliky začíná tleskat a následuje přes deset vteřin potlesku, po kterém všichni okamžitě začínají odcházet. K přetlumočení poslední repliky zde již nedochází. Tlumočnice se zde tedy zjevně orientuje na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*, ačkoliv to vede k odchylce od normy *maximální přenos informací*. Tu však tlumočnice pravděpodobně vyhodnocuje jako méně důležitou, protože informační hodnota repliky není výrazná a dá se do jisté míry domyslet z kontextu. Dalo by se zároveň říci, že zde svou roli hraje norma spojená s trváním debaty, která je relevantní pro všechny tři účastníky na jevišti a je nastavená širším situačním kontextem (tedy rozpisem debat, zadáním ze strany festivalu a faktem, že následuje další projekce). Tlumočnice se zde tedy neorientuje na roli *koordinace komunikace* a je otázkou, zda absenci přetlumočení nelze vyložit jako implicitní proces *zvyšování efektivity komunikace*.

5.2.2 Následný rozhovor s tlumočnicí

Ve standardizované části rozhovoru nejprve tlumočnice popsala prostředí tlumočení na Jednom světě jako specifické především z hlediska tematické náročnosti. Uvedla, že pro tlumočníky na Jednom světě je velmi běžné, že například v pěti dnech po sobě tlumočí pět projekcí s naprosto

odlišnými tématy, což výrazně komplikuje přípravu na téma. Na publiku je pak podle ní specifické to, že Jeden svět vyhledávají diváci, kteří mají o témata velký zájem a kteří také velice často většinově ovládají jak angličtinu, tak češtinu. To jí pak často způsobuje velmi silný pocit, že se publikum při tlumočení nudí a mají pocit, že se jedná o něco, co je jen zdržuje od debaty.

Na otázku 3 týkající se domluvy s hostem a moderátorem před projekcí pak odpověděla, že účastníci se jí nejčastěji ptají na otázky týkající se délky promluv, tedy po jak dlouhé době preferuje pauzu. Uvedla, že nejčastěji žádá o pauzy po co nejkratších úsecích, které zároveň tvoří uzavřené tematické celky. Zároveň se tlumočnice také zmínila, že pokud bude na festivalu tlumočit i v dalším roce, bude účastníky rovnou aktivně upozorňovat na to, že jsou tlumočení a že je na tlumočení potřeba dát prostor, v reakci na předchozí špatné zkušenosti, kdy ji účastníci spíše nebrali v potaz. U otázky 4 zaměřené na toleranci publika k chybám tlumočnicka tlumočnice zmínila, že problém podle ní nastává především v případě tlumočení do angličtiny. Uvedla, že podle ní většina diváků angličtině rozumí a vzhledem k tomu, že nestojí na jevišti a sami netlumočí, mají často pocit, že ví, co by tlumočnice měla dělat jinak a hodnotí její chyby.

Co se týče zhodnocení proběhlé projekce, tlumočnice uvedla, že publikum podle ní mělo o téma velký zájem a uvítalo by i výrazně delší diskusi, která bohužel nebyla možná z důvodu omezeného času na debatu. K nepříjemným situacím podle ní na projekci obecně docházelo – uvedla například situaci z ukázky 3, u níž zapomněla, na co se režisérka ptala a vedlo to k nutnosti se doptávat, což podle ní bylo neideální. Je zde tedy vidět, že ohrožení tváře v ukázce 3 tlumočnice jasně pociťovala.

Otázky v druhé části dotazníku pak mířily především na to, jak se tlumočnice vyrovnává s živelnými diskusemi, ke kterým v debatě docházelo. Tlumočnice zde uvedla, že ve zpětném shrnování se snaží, aby bylo jasné, co kdo říkal, a že by podle ní měla koordinaci provádět především moderátorka (viz výše). Další otázka pak mířila na to, jak tlumočnice pracuje s délkou tlumočení, na což odpověděla, že se snaží především mluvit rychle a své repliky neprotahovat. Zároveň se ale snaží nic nevynechávat, protože zde vnímá jasnou normu, že by k tomu docházet nemělo (konkrétně uvedla „to mi bylo řečeno, že se nedělá“). Na poslední otázku, která se týkala toho, jak se staví k ruchům z publika (odcházení, povídání), uvedla, že je výrazně vnímá jako rušivý faktor.

5.3 Případová studie 3

Třetí analyzovaná debata následovala po projekci filmu zabývajícího se politickou situací v Hong Kongu. Moderátorka debaty byla české národnosti a s hostem ji pojila osobní známost, což pro ni pravděpodobně bylo motivací k tomu vést debatu primárně v angličtině. Anglicky mluvila plynně, ale s poměrně silným českým přízvukem, a celkově v jejích otázkách najdeme poměrně vysokou míru redundance, která napovídá, že pro ni nebylo úplně jednoduché najít slova – je však otázkou, zda příčinou byl spíše cizí jazyk nebo nervozita. Moderátorka zde v tomto případě byla na záskok za jiného moderátora, který ve výsledku nemohl přijít, a je pravděpodobné, že s moderováním debat neměla předchozí zkušenosti. To celkově vedlo k o něco jiné dynamice celé interakce, kdy poměrně velkou část zabraly pouze otázky moderátorky a interakce mezi ní a hostem.

Host pak byl rodilý mluvčí angličtiny – jednalo se o Brita žijícího v Oxfordu, který mluvil s poměrně standardním, ač silným britským přízvukem. Rychlost jeho projevů pak byla ze všech dosavadních hostů nejvyšší. Celkově pak šlo pravděpodobně o nejhovornějšího hosta z analyzovaných studií – jeho repliky obecně byly velice dlouhé, což v kombinaci s méně aktivní koordinací ze strany moderátorky a menším prostorem pro otázky z publika znamenalo, že se debata výrazně více držela formální sekvenční struktury a bylo v ní jen minimum výrazně interakčních částí. Následkem toho také přirozeně docházelo k menší účasti diváků – těch zde položilo otázku pouze pět a z toho tři česky, což také představuje rozdíl od předchozích interakcí. Zde se dá předpokládat, že za větší podíl češtiny v dotazech publika mohl i fakt, že hostem byl rodilý mluvčí, což hostům ubíralo na sebevědomí v angličtině.

Vzhledem k tomu, že moderátorka se rozhodla mluvit anglicky, probíhalo tlumočení především do češtiny – tlumočení do angličtiny bylo potřeba pouze v případě třech diváckých dotazů. Její čeština byla celkově velice idiomatická a obecně u ní najdeme spíše standardní, bezpříznakový rejstřík – mezi občasné výjimky patří výrazy jako „eště“ či „ňáký“. Častější už bývají přeházení či omylem vytvořené negramatické konstrukce¹⁴. Přesto je však v jejím projevu jen minimum hezitačních zvuků. Co se týče délky, u této tlumočnice najdeme nejvýraznější příklady skutečně značného zkracování, kterému napomáhá především extrémně vysoká rychlost projevu – a to občas na úkor intonace. Nejvíce bývají zkracovány anglicky položené dotazy v přetlumočení do češtiny¹⁵ a k podobně velkému zkracování dochází i u tlumočení některých delších projevů

¹⁴ Např. „se: film mimu- jmenuje“ či „a jsou demokratičtími kandidáti“.

¹⁵ Např. replika 32 v příloze 3, zkrácení z 18 vteřin na 3.

hosta do češtiny¹⁶. Naopak v případě tlumočení českých dotazů do angličtiny vidíme, že tlumočnice zkracuje výrazně méně, což je poměrně pochopitelné – právě u nich si je jistá, že jejich primární adresát na tlumočení spoléhá, a norma *maximální přenos informací* tu tak je důležitější než norma *zabírej co nejméně prostoru v debatě*.

K méně dynamické povaze debaty na této projekci nepochybně přispěl i sál. Debata se odehrávala ve velkém sále kina Světozor, který je s kapacitou 356 míst bezpochyby jedním z největších sálů na festivalu. Na debatu pak sice nezůstal sál zdaleka plný, ale diváci byli rozmístěni po celé jeho délce, a bylo proto nezbytně nutné, aby všichni řečníci využívali mikrofony. Velký sál kina Světozor pak od pódia poměrně strmě stoupá a vchod do sálu se nachází až v jeho horní polovině, což znamená, že od pódia nejsou vidět ani slyšet odcházející diváci. V této debatě pak všichni účastníci stáli pod pódiem a každý z nich měl vlastní mikrofón, takže nemuselo docházet k žádnému předávání a pro tlumočnicki tak také bylo možné pódium využívat na odkládání mikrofónu. Za zmínku také stojí, že po debatě nenásledovala žádná další projekce, což znamenalo, že bylo možné ji protáhnout až na 38 minut. To však mělo vzhledem k pozdní hodině ve všední den také za efekt to, že se hlediště v průběhu debaty výrazně vyprázdnilo.

5.3.1 Vybrané ukázky z tlumočené interakce

Ukázka 1

1	00:00.248 – 00:38.240	M3	@ so @ @ thank you for @ this wonderful film, so, for sure I'll have @ few questions, before @ the- I give the: the: the floor to audience, @ (.) yeah the ending, @ @ Joshua XXX and @ Nathan XXX they: we heard in the radio that they got @ sentenced @ for six or seven months? so what's happening with them now? and @ yeah [well it's the situation]
2	00:36.200 - 01:20.271	H3	[@ yes well they-] they went to jail a:nd @ they: appealed. so I think they got out about halfway through the sentence, a:nd @ Nathan went back to jail, and Joshua is still waiting, (.) you know even now, he can't we- he couldn't come here, because he is on a travel ban, @ until the appeal is, held. so wo- actually it's the most effective @ situation for the Hong Kong government, because (.) Joshua's not in jail, so there's no bad press, (.) but he can't <u>travel</u> , or <u>tell</u> anyone what's going on, so: they kind of control him. so actually the current situation, which has been going on for like a year and a half now [@]
3	01:19.825 – 01:20.271	M3	[mhm]

¹⁶ Např. replika 45, zkrácení z 2 minut a 41 vteřin na 1 minutu a 35 vteřin.

4	01:20.271 – 01:23.203	H3	is (.) ideal for (.) the [government who's]
5	01:22.789 - 01:23.554	M3	[(??) yeah]
6	01:23.203 – 01:24.207	H3	=wanting to persecute him.
7	01:26.645 – 02:03.896	T3	první otázka směřuje na samotný závěr @ v závěru filmu jsme se dozvěděli že: @ oba chlapci dostali trest odnětí svobody: pro pro po dobu šesti až sedmi měsíců jaká je situace nyní? (.) @ proti trestu se: odvolali a byl jim snížen asi na polovinu ale: řízení ještě: probíhá, a Joshua: tak v současné chvíli <u>čeká</u> . ve vězení není, ale nemůže například cestovat do zahraničí. což je ten neúčinnější způsob pro čínskou vládu té to perfektně vyhovuje, protože není @ ve vězení, ale zároveň nemůže jezdit do zahraničí a o té problematice mluvit, a tahle situace trvá už asi rok a půl a je vidět že čínské vládě skutečně vyhovuje.

V první ukázce zahajuje v replice 1 moderátorka debatu a pokládá rovnou také první otázku. Je však vidět, že si není zcela jistá, což ilustruje velké množství hezitačních zvuků a také to, že repliku zjevně nedokončuje. Host ji proto v okamžiku, kdy pochopil význam otázky, nakonec přerušuje, k čemuž pravděpodobně přispělo i to, že to na něj na základě osobního vztahu s moderátorkou pravděpodobně nepůsobí, že by ohrožoval její tvář. Výsledkem toho však pochopitelně dochází k situaci, kdy host přeskakuje tlumočnicki. Překryv je tu navíc poměrně dlouhý, dvouvteřinový, a pro tlumočnicki to znamená, že by se musela buďto přidávat do překrývajících se replik, a tím snižovat přehlednost interakce a ohrožovat tvář všech účastníků na jevišti tím, že by přispěla k dojmu neorganizovanosti debaty, či že by musela počkat a hosta přerušit uprostřed jeho repliky, což by zase znamenalo výrazné ohrožení tváře pro něj. Zjevně se zde tedy rozhoduje nepřecházet ke *koordinaci komunikace* a vyčkat.

V průběhu odpovědi se pak projevuje další zajímavé specifikum tohoto rozhovoru, což jsou souhlasné repliky moderátorky, které neprobíhají na mikrofon a způsobují drobné překryvy. Dá se předpokládat, že moderátorka tímto způsobem hostovi v některých případech „mimo záznam“ (bez mikrofonu) naznačuje, že by bylo vhodné repliku postupně ukončit a dát prostor na další otázku, aniž by ohrožovala jeho tvář přímým přerušením. Zároveň však v jiných situacích tyto souhlasné sekvence přichází už na začátku hostovy repliky a podporují tak dojem toho, že jde o exkluzivní rozhovor mezi dvěma známými, do kterého publikum tak úplně nepatří.

Teprve v replice 7 pak přichází ke slovu tlumočnice, která teď čelí poměrně obtížnému úkolu sesumarizovat minutu a dvacet čtyři vteřin interakce, do které patřil úvod moderátorky, otázka

a odpověď. To se jí daří za pouhých 37 vteřin bez větších obtíží a k rozdělení replik jí zde naprosto dostačuje jen silná intonace a stručné uvedení na začátku. V této replice pak zjevně dochází na *zvyšování efektivity komunikace*, kde zvláště u repliky moderátorky dochází k vynechání méně klíčových informací (například poděkování za film) a pak výraznému zestručnění její otázky. Zároveň jsme zde svědky krátkého procesu jazykového managementu, kdy tlumočnice nejprve místo „po dobu“ říká „pro“. Zjevně dochází k povšimnutí a vyhodnocení odchylky, která ale nejprve není opravena. Tlumočnice znovu opakuje „pro“ a realizace se jí daří až na druhý pokus, ale na její následný projev to žádný viditelný vliv nemá a tvář ohrožující situaci přechází tlumočnice *de facto* bez zastavení.

Ukázka 2

15	03:28.980 – 03:41.471	M3	@ so since you have been going to- on and off to Hong Kong @ for the last fifteen years, (.) so can you describe the: the changes, or the th- the biggest (.) yeah changes. [in]
16	03:41.471 – 03:42.172	H3	[sure]
17	03:42.172 – 03:43.256	M3	in Hong Kong.
18	03:43.973 – 03.46.347	T3	jak se za posledních patnáct let Hong Kong změnil?

Ukázka 2 se pak zaměřuje na celkem třetí položenou otázku v debatě. První párovou sekvencí otázky a odpovědi, kde došlo k přeskočení tlumočnice, již byla analyzována v ukázce 1, zatímco v druhé párové sekvenci¹⁷ se ve výsledku objevila ideální sekvenční struktura otázka – přetlumočená otázka – odpověď – přetlumočená odpověď. V třetí párové sekvenci pak vidíme příklad narušení ideální sekvenční struktury, který však ve výsledku nevede k jejímu rozbití. Podobně jako v replikách 1–2 zde moderátorka otázku jasně nedokončuje a ke konci repliky se do ní spíše mírně zamotává. Host zde opět reaguje souhlasně už v průběhu moderátorčiny repliky a je možné, že jeho záměrem je opět vzít si slovo ještě předtím, než ona repliku dokončí (čemuž nasvědčuje i to, že odpovídá na mikrofon). Je pak stále pravděpodobné, že tuto situaci nevnímá jako výrazné ohrožení tváře moderátorky, ale že pro něj konec konverzace pomocí překryvu spíše představuje orientaci na pozitivní zdvořilost („zájem o druhého“), kterou bychom běžně našli v dynamičtější soukromé interakci.

¹⁷ Viz repliky 10–14, příloha 3.

Moderátorka si zde však slovo ponechává – ať už proto, že souhlas hosta interpretovala jako *backchannel*, jehož cílem není převzít slovo, proto, že si chce chránit svou tvář a uvědomuje si, že normy spojené s rozhovorem dvou přátel neplatí v případě rozhovoru na jevišti, či i proto, že chce zachovat ideální sekvenční strukturu tlumočené debaty a bere ohled na tvář a pracovní podmínky tlumočnice. Na každý pád po dokončení repliky moderátorky tlumočnice přebírá slovo velice rychle a k dalšímu zapojení hosta již v této fázi nedochází. Zároveň jsme v této chvíli svědky jednoho z nejvýraznějších zestručnění, ke kterým v celé interakci dochází – tlumočnice tu moderátorčinu osmnáctivteřinovou otázku zkracuje na necelé tři vteřiny. Je proto velice pravděpodobné, že se tu projevuje role *zvyšování efektivity komunikace* a do jisté míry tu dochází i k implicitní *koordinaci komunikace*, kdy tlumočnice vysokou rychlostí v sekvenční struktuře „předbíhá“ hosta, aniž by jakkoliv ohrožovala jeho tvář.

Zajímavou otázkou pak je, zda by z hlediska managementu nešlo tento okamžik v debatě interpretovat jako ojedinělou situaci, kdy může docházet zároveň k orientaci na normu *bud' aktivní účastník komunikace a zabírej co nejméně prostoru v debatě*. Tato interpretace už se přiznaně pohybuje na hranici mírné spekulace a k jejímu potvrzení by bylo přinejmenším potřeba využít zpětné reflexe tlumočnice. Zároveň zde však zjevně dochází k zachování sekvenční struktury bez ohrožení tváře kteréhokoliv z účastníků a k velice výraznému zrychlení u tlumočnice. Motivace pro toto zrychlení pak může být dvojí – jak touha nezdržovat diváky, kteří již většinově mohli rozumět původní otázce, tak i snaha si jako první vzít slovo a následně co nejrychleji dát slovo hostovi, který se již chystal odpovědět v předchozím překryvu. Vzhledem k tomu, že tato replika byla jednou z těch nejvýrazněji zkrácených v celém rozhovoru, a to ačkoliv norma *zabírej co nejméně prostoru v debatě* platí u všech anglicky položených otázek podobně, se pak dá předpokládat, že zde hrál roli dodatečný faktor – a tím by mohla být právě orientace na normu *bud' aktivní účastník komunikace*.

Ukázka 3

19	03:46.777 – 05:17.803	H3	@ yeah so (.) you know, p- pr- prior to nineteen ninety seven, Hong Kong was a: British colony, @ and it was kind of a strange situation, because in the last maybe twenty-five years of being a British colony,(.) it- basically had freedom of speech, @ rule of law, @ sort of <u>all</u> of the accoutrements of democracy, without being democratic, because, the governor was sent by @ the British government, @ but they had elections which <u>for some of the seats</u> , only some of the seats ((výdech)) and then after the- the handover, @ back to China, (.) one could argue that Hong Kong became <u>more</u> democratic, because the governor or the leader of Hong Kong is now <u>elected</u> , (.) but only by twelve hundred people, so (.) it's not exactly @ @ a wide ((smích)) election. and then the @ seats in the
----	-----------------------	----	---

			legislative council, which is what Nathan was running for, which is like their parliament, only half of the seats (.) are properly elected (.) so: you have a situation where: on average, the population of Hong Kong votes (.) about sixty to sixty five percent for a pro-democracy candidate, (.) but pro-democracy candidates can only hope to get about thirty percent of the seats, because of the way the system is rigged. @ a:nd this is something that the British government set up and the Chinese government has found very convenient.
20	05:17.803 – 05:23.029		(. . .)
21	05:23.029 – 06:34.442	T3	Hong Kong @ @ byl do roku devadesát sedm britskou kolonií a za posledních pětadvacet let @ té koloniální nadvlády, tam byl @ velmi <u>demokratický</u> systém panovala tam svoboda slova, právní stát což jsou takové ty základní prvky demokracie, a:le navzdory tomu demokracie to nebyla, protože se stálo jednalo o britskou nadvládu, @ <u>poté</u> @ co byl Hong Kong správu předán správě zpět do správy Číně , tak @ se paradoxně mohlo zdát že je ta situace ještě demokratičtější, protože si: @ lidé z Hong Kongu <u>přímo</u> volí svého vůdce toho vedoucího exekutivy . ale ten není volen <u>všemi</u> stejně tak @ nejsou zcela demokratické volby do legislativní rady do té kandidoval Joshua @ v tom filmu , ta: odpovídá zhruba parlamentu, ale: zde pouze: <u>polovina členů</u> je volena @ volbou. @ takže v současné situaci: @ mohou lidé @ průměrný, člověk z Hong Kongu, @ volit @ demokratické kandidáty který představují kteří představují asi šedesát až šedesát pět procent všech kandidátů, ale: z nich @ má šanci @ získat @ ta: ty mandáty asi tak pouze třicet , takže to <u>není</u> zcela demokratické.

Ukázka 3 je z hlediska zaměření práce zajímavá především proto, že jde o takřka jediný příklad ze všech případových studií, kdy by se dalo hovořit o přechodu k *vysvětlování kulturních, kontextových a situačních specifik*. V replice 19 tu vidíme jednu z nejdelších, nejsložitějších a terminologicky nejnáročnějších odpovědí, kterou v debatě řečník pronesl. Zároveň byl jeho projev poměrně rychlý a velice informačně hutný a nenajdeme v něm mnoho redundancí, což samozřejmě zvyšuje obtížnost pro tlumočníci. Jedná se tu také o jednu z mála situací, kdy mezi koncem řečnickovy repliky a začátkem tlumočení následovala delší (více než pětivteřinová) pauza.

V samotném tlumočení pak najdeme několik situací, kdy došlo k jazykovému managementu na základě odchylky od jazykových norem (viz zvýraznění). V prvním případě zde šlo o pouhé přeroknutí založené pravděpodobně na zvukové podobnosti slov „zpět“ a „správa“. V druhém případě už byl proces jazykového managementu komplexnější a vycházel pravděpodobně ze dvou základů. V průvodním projevu najdeme, že řečník říká „governor or leader of Hong Kong“ – poměrně snadno přeložitelný výraz „governor“ se tu vztahuje pouze na dobu

koloniální a řečník proto pro upřesnění dodává „leader of Hong Kong“. Tlumočnice se slovu „governor“ zcela vyhýbá právě proto, že pro dobu postkoloniální není použitelné, ale tím se dostává k přímému českému slova leader „vůdce“. Následně však zjevně dochází k povšimnutí odchylky od jazykové normy, dle které slovo „vůdce“ nepatří do moderního formálního rejstříku a má velmi příznakový náboj, čímž se nehodí do neutrálního projevu. Opět zde však je problém na úrovni naplánování úpravy, který vede k zopakování téhož výrazu (pravděpodobně v orientaci na normu, že pauzy v rozhovoru značí buď TRP nebo problém). Až poté dochází k realizaci úpravy, kde tlumočnice výraz „vůdce“ nahrazuje výrazem „toho vedoucího exekutivy“. Zde se dá předpokládat, že se jedná o překlad anglického „Chief Executive“, což je titul vedoucího představitele a hlavy vlády Hong Kongu (ač nejčastější oficiální překlad bývá „správce“ či „šéf administrativy“). Ve snaze vyřešit problém a přiblížit se jak normě *maximální přenos informací* tak normám jazykovým, se zde tedy tlumočnice uchyluje k přidávání informací a de facto tedy *vysvětlování kulturních specifik*.

Následně dochází i k vysvětlování kontextových specifik v situaci, kde tlumočnice přidává informaci, že do Legislativní rady kandidoval protagonista právě ve filmu (ač zde dochází k záměně jmen protagonistů a je tedy otázka, zda přidání informací není snaha znovu kompenzovat problematickou situaci). V posledním zvýrazněném úseku pak vidíme první situaci, kdy tlumočnice výrazněji signalizuje, že si je vědoma ohrožení své tváře v identitě profesionála. V původním projevu host uvedl informaci, že v Hong Kongu získávají prodemokratičtí kandidáti kolem šedesáti procent hlasů, ale vzhledem ke zmanipulovanému systému mohou dosáhnout jen asi na třicet procent křesel. Tlumočnice informaci předává v následující formě: „mohou lidé @ průměrný, člověk z Hong Kongu, @ volit @ demokratické kandidáty který představují kteří představují asi šedesát až šedesát pět procent všech kandidátů, ale: z nich @ má šanci @ získat @ ta: ty mandáty asi tak pouze třicet“. Je pak pravděpodobné, že si zde uvědomuje, že informace nepředává zcela přesně (tedy že dochází k odchylce od normy *maximální přenos informací*) a právě proces negativního vyhodnocení této odchylky a plánování možné úpravy způsobuje zvýšenou frekvenci hezitačních zvuků, které značí nejistotu, a přispívají k dojmu ohrožení tváře. Tlumočnice zde však nejspíše vyhodnotila, že při pokusu realizovat opravu – u níž si dost možná ani nebyla jistá, jakou by přesně měla mít podobu – by se odchýlila od normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a navíc zvýraznila ohrožení své tváře (a tím porušila i normu *chraň sebe sama*).

Ukázka 4

50	16:23.715 – 16:43.790	D3b	@ jo: @ dobrý večer. @ já jsem se chtěl zeptat @ jaká:, jestli horší nebo lepší nebo podobná situace je v Macau, který zase bylo: kontrolovaný Holandskem , a: (.) @ jestli je tam nějaký jako rozdíl oproti tomu Hong Kongu tak v čem a čím je to jako daný.
51	16:45.097 – 16:52.426	T3	what is the situation in Macao? @ is it somehow similar, different, could you point out some some sim- similar elements and differences.
52	16:52.809 – 17:46.217	H3	@ <Macao is like far worse>, so, (.) (you know-) @ ((mlasknutí)) if you wanna know how Hong Kong is gonna be in (.) five years, look at Macao. if you wanna know how Taiwan is gonna be in five years look at Hong Kong. basically <u>Macao</u> (.) my wife's (.) mother lives in Macao, so I know Macao very well a:nd @ Maca- Macao (.) @ the British <u>screwed</u> Hong Kong, I- let's not- beat around the bush, we: did sell- gave them th- clearly:, @ left them to their own devices an- and didn't help at all. but the Portuguese were even worse. (.) <so:;>, (.) Macao has (.) everything that Hong Kong is trying to resist all that the protesters are fighting against, Macao already has. (.) so Macao is totally a place where (.) yeah you <u>could</u> actually get beaten up on the street in Macao. (.) but (.) I'd- be careful.

Ukázka 4 nabízí zajímavý příklad práce s tváří. Divák v replice 50 v rámci své otázky uvádí, že Macao bylo kontrolováno Holandskem, což není pravda – Macao původně patřilo Portugalsku. Tlumočnice pak informaci o tom, jaké země ovládala Macao, zcela vynechává. Při pohledu na celkový přístup tlumočnice k otázkám z češtiny pak lze předpokládat, že pravděpodobně primárním záměrem nebylo odpověď zestručnit (protože obecně ve směru do angličtiny vidíme orientaci na normu *maximální přenos informací*). Stejně tak je relativně pravděpodobné, že tlumočnice informaci nevynechala omylem, například protože by si ji nepamatovala – její výkon celkově nasvědčuje tomu, že by pro ni u takového příspěvku zachování informací spíše problémem nebylo.

Situaci tedy lze interpretovat tak, že tlumočnice si uvědomila, že divák udělal chybu a Macao nepatřilo Holandsku, či si minimálně nebyla pravdivostí informace jistá. Pravděpodobně si na základě této faktické odchylky také uvědomila, že její přetlumočení by znamenalo výraznější ohrožení tváře diváka, kterého by host opravoval, a že by tím dost možná byla ohrožena i její tvář – ať proto, že dojem z chyby by se přenesl i na ni, nebo proto, že by následkem mohla být živelnější konverzace mezi hostem a divákem, kterou by bylo náročné tlumočit. Zároveň mohla být faktorem i snaha o *zvýšení efektivity komunikace*, protože přenesení chybné informace by mohlo mít za následek větší komplikovanost hostovy odpovědi. Pravděpodobně zde tedy dochází k orientaci na normu *chraň sebe sama*, a to na úkor normy *maximální přenos informací*. Zároveň vidíme, že v hostově výsledné odpovědi ke zmínce správné koloniální moci

přirozeně dochází, a tlumočnice tak má možnost pouhým přetlumočením repliky uvést chybu na pravou míru, aniž by zároveň v komunikaci probíhaly situace ohrožující číkoliv tvář.

Ukázka 5

60	23:36.523 – 24:02.048	M3	@ (.) I w- I (want) switch to: (.) more like filmmakers:, questions, 'cause I: really enjoyed the <u>cinematography</u> and (.) @ so: first, how difficult it was to shoot this film in terms of (.) <u>permissions</u> a:nd, just like filming in Hong Kong? because: (.) @ no (.) it's: [quite]
61	24:01.188 - 24:02.048		[[((hluk))]]
62	24:02.048 – 24:30.824	M3	=different than in mainland China. where it's: <u>quite</u> challenging to: to- to film, as I can say from my <u>own</u> experience for example, <u>and</u> second question, you used (.) <u>drones</u> ? so:, again in mainland China <u>impossible</u> to: (.) @ fly drones in Beijing Shanghai big cities, because of the frequencies (??) that drones just wouldn't fly so @ I was surprised you got @ those amazing (.) drone shots over (.) Hong Kong.
63	24:32.321 – 24:44.494	T3	moc se mi líbila kamera chtěla bych se zeptat na to jak bylo těžké, nebo jednoduché, @ natáčet musel jste mít mnoho povolení, a druhá otázka se týká dronů ((velmi rychle)) ty ste používal v Číně to například není možné tak jak @ to je v Hong Kongu,
64	24:44.845 - 25:43.925	H3	I don't worry about permissions. I- (.) why (are you gonna) a:sk? they ('ll maybe) say no. ((smích)) we just- I just finished (??) a movie in Vietnam. and you know, we went in on (tourist visas) pretend we didn't have any equipment (.) and (.) you know did things (.) on the down-low. and <u>we got arrested</u> , bu:t (.) you know, that was a minor problem. @ I think you know if you go around asking per- permissions all the time (.) it's- you know- <u>giving</u> the authorities a license to say no you can't do things. with the drones? I always knew that I wanted drone shots (.) @ but I: (.) the law is kind of (.) <u>unclear</u> . so I just said to the drone operator, (.) @ this is your issue. so if you get caught it's your problem. ((smích)) he was like okay with that. so, @ you know we just went off and did things. I- I- don't worry too much about (yeah) (.) obviously I wouldn't <u>endanger</u> someone's life, but I think you: (.) if you <u>ask</u> for permission they're only gonna say no. so <u>better</u> just to do it and then <u>beg</u> for forgiveness afterwards.
65	25:43.925 - 25:47.845	M3	((tiše)) so it could fly? like it- the- the frequencies are not blocked?
66	25:47.845 - 25:49.757	H3	((tiše)) (no I don't [just-])
67	25:49.757 - 25:50.585	M3	((tiše)) [it's] okay?
68	25:50.585 – 25:58.520	H3	((nahlas)) I mean we- we were careful not to fly near the helicopter ports or the airports and things like that, but (.) I don't know. maybe it's illegal maybe it's not who knows.
69	25:58.820 – 26:31.135	T3	s povolením si většinou moc starosti nedělám, radši se neptám protože pak by mi hrozilo že mi to úřady zakážou a: právě jsem točil ve Vietnamu a tam jsme se: rozhodně nikoho na nic neptali sice nás zatkli, ale vyvázli jsme z toho, takže: @ za mě- za mě dobré. a: @

			myslím si že je obecně lepší se úřadů neptat protože tak jim dáváte možnost vám něco <u>zakázat</u> . co se týká dronů tak to sem nechal zcela na svém kolegovi který je obsluhoval. zákon byl poměrně <u>nejasný</u> , tak sem to nechal na něm on s tím byl v pohodě a zase, @ nikdo nás nezatl takže to asi bylo v pořádku.
--	--	--	--

V ukázce 5 stojí za povšimnutí hned dva úseky. Prvním je replika 63, ve které tlumočnice převádí obsírnou, téměř minutovou otázku moderátorky za pouhých dvanáct vteřin. Zjevně zde dochází k silné orientaci na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*. Zajímavé však je, že v tomto případě zestručnění odpovědi vede k absenci přirozené intonace a k až extrémní rychlosti projevu, která dost možná snižuje srozumitelnost – obzvláště například pro diváky, kteří sedí v sále vzadu a zvuk se k nim dostává ve zhoršené kvalitě. Zde se dá předpokládat, že tlumočnice má pocit zbytečnosti a má na ni velký vliv dojem, že tlumočení diváky zdržuje a obtěžuje. Je pak možné, že tento dojem má do nějaké míry kumulativní účinky, tedy že se jeho efekty projevují v průběhu debaty více a více, možná navíc podpořeny tvář ohrožujícími okamžiky v konverzaci či faktory, jako je postupné odcházení diváků, pozdní hodina či protahující se debata. Taková situace pak má nevyhnutelně dlouhodobě ohrožující efekt na pozitivní tvář tlumočnice (která se zde může projevovat jako potřeba zapojení či pocitu užitečnosti).

Druhá zajímavá část interakce přichází v replikách 65–68, kde opět dochází k situaci, kterou jsem v případové studii 2 pojmenovala „vložený soukromý rozhovor“. Specifikem tohoto „rozhovoru v rozhovoru“ oproti předchozím podobným situacím však je, že zde nijak neslouží ke zvýšení zapojení publika či větší živosti a dynamiky debaty, ba naopak. Rozhovor tu probíhá pouze mezi moderátorkou a hostem, a to navíc bez mikrofonu, takže pro drtivou většinu publika je zcela nesrozumitelný a jedná se jen o téměř sedmivteřinovou pauzu v konverzaci. Tlumočnice ho pak pravděpodobně na základě principu *zvyšování efektivity komunikace* zcela vynechává, protože v něm nebyly obsaženy téměř žádné klíčové informace, a zjevně tu tedy dochází k orientaci spíše na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě*.

Ukázka 6

111	37:33.732 – 37:49.124	M3	((tišeji)) okay @ (.) @ ((nahlas)) thank you so much for: @ tonight, this film and the Q&A a:nd coming for Prague, indeed, and @ good luck at your (.) ne:w film (.) in (.) Vietnam. thank you so much.
112	37:49.124 – 37:51.259	H3	=yeah thank you very much [thanks for coming].
113	37:50.043 – 37:59.501		[[((potlesk))]]

V poslední ukázce najdeme poměrně standardní scénu z konce debaty. Moderátorka zde anglicky děkuje za debatu a děkuje hostovi. Vzápětí si slovo bere i host, který také přidává standardní poděkování a v průběhu jeho repliky už publikum začíná tleskat. Pro tlumočnici tak v žádné části této koncové sekvence nevznikl prostor k přetlumočení. K tomu, aby si jej vytvořila, by musela buďto přerušit poslední repliku hosta, čímž by mu sebrala prostor k pronesení posledních slov na konec a způsobila tak velmi silné ohrožení jeho tváře, nebo by musela aktivně vstoupit do aplausu publika více než vteřinu po jeho začátku. To by zaprvé představovalo (s ohledem na pozdní hodinu a délku debaty) silné ohrožení negativní tváře všech účastníků a odchylku od normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a mohlo by to také vést k ohrožení tváře tlumočnice, pokud by publikum tleskat nepřestalo a prostor na její repliku tak nevytvořilo. Vzhledem k tomu, že na konci nebyly proneseny žádné zásadní informace a že potlesk publika sám o sobě naznačuje, že většina diváků proneseným replikám porozuměla, je pravděpodobné, že tlumočnice zde vyhodnotila, že porušení normy *maximální přenos informací* není tak závažné, a dalo by se tedy říct, že se jednalo o poslední projev (implicitního) přechodu k roli *zvyšování efektivity komunikace*.

5.3.2 Následný rozhovor s tlumočnicí

V první části rozhovoru tlumočnice Jeden svět popsala tak, že podle ní má specifika společná všem filmovým festivalům, ale že z řad festivalů nijak zvlášť nevybočuje. Následně sama od sebe pokračovala slovy, že se u tlumočení s angličtinou často potýká s pocitem zbytečnosti, a to především na projekcích, kde tlumočí do angličtiny. Uvedla pak několik zkušeností z projekcí, kde tlumočení do angličtiny využívali třeba jen dva diváci, zatímco zbytek publika tvořili Češi, a tlumočení tak bylo pro všechny trochu otravné. Sama pak zmínila, že v takových situacích má tendenci tlumočit tak, aby vše bylo co nejrychlejší a „co nejméně bolestivé“ pro diváky, kteří tlumočení nevyužívají. Velmi podobný dojem pak prý tlumočnice má i u tlumočení do češtiny. Celkově pak sama dodala, že jednou z jejích největších starostí při tlumočení na Jednom světě je to, jak ji vnímá publikum, a že se musí vyrovnávat s pocitem lehké zbytečnosti.

V odpovědi na otázku 3 pak tlumočnice uvedla, že s účastníky debaty předem probírá především obsah debaty – moderátora se tak prý obvykle ptá, jaká jména a pozice bude uvádět (což v případě premiér bývá celý štáb). S hostem se obvykle nijak nedomlouvá, maximálně když nastane spontánní rozhovor, zkouší mezi řečí zjistit, zda má plán se v debatě zaměřit na konkrétní témata. Ohledně délky se prý s účastníky aktivně nedomlouvá, ačkoliv někdy se jí na téma ptají moderátoři. V případě délky však tlumočnice uvedla, že se spíše spoléhá na komunikaci v průběhu debaty a na to, že bude účastníkům schopná dát najevo, že díky bloku

dokáže zvládnout i delší repliky. V případě této konkrétní debaty také proběhla domluva, že moderátorka bude raději mluvit anglicky, což tlumočnice považuje za celkem běžnou variantu.

U otázky 4 týkající se tolerance k chybám tlumočnice uvedla, že podle ní publikum bývá méně tolerantnější k chybám v tlumočení do angličtiny, na které se více zaměřují, zatímco v případě češtiny se na chyby tolik nesoustředí. Zmínila také zkušenost z předchozí projekce, která pro ni dle vlastních slov byla poměrně nepříjemná, kde jedné z účastnic nevyhovovalo tlumočení do angličtiny, které považovala za otravné zdržení. Zároveň účastnice ze začátku tlumočnici nedůvěřovala a opravovala ji v případech, které tlumočnice považovala za irelevantní, ačkoliv ke konci debaty došla k závěru, že tlumočnice odvádí dobrou práci a po debatě jí dokonce i šla poděkovat. Celkově pak tlumočnice uvedla, že podle ní na Jednom světě diváci častěji umí anglicky, či přinejmenším mají pocit, že anglicky umí, což způsobuje nižší toleranci k chybám v tlumočení.

V otázkách zaměřených na konkrétní projekci pak tlumočnice uvedla, že podle ní na debatu zůstalo spíše méně lidí, kteří neměli velký zájem a nijak aktivně se neúčastnili, a že debata celkově nebyla příliš dobře vedená. Zároveň přidala informaci, že má ve zvyku si na debatách vždy vybrat nějakého diváka, který podle ní tlumočení zjevně potřebuje (například u tlumočení do češtiny to bývají lidé staršího věku), a s ním interagovat, což jí dává pocit pozitivnější zpětné vazby. Do žádné situace, která by pro ni byla nepříjemná, se však tlumočnice dle vlastních slov nedostala.

Součástí rozhovoru pak byla ještě otázka mířená na to, jakým způsobem tlumočnice pracuje se zkracováním v tlumočení. Na tu odpověděla, že je to její cílená strategie, kterou se aktivně učí v průběhu každého festivalu a postupně se v ní zlepšuje, protože má pocit, že si to situace žádá. Jako příklad uvedla vynechávání úvodů vět jako „mám otázku“ atd. Jedním z faktorů, který přispívá k její tendenci zkracovat, pak je právě i odcházení a další ruchy z publika. Zde opět zmínila svou zkušenost z předchozí projekce, kde podle ní tlumočení „všechny otravovalo“, a ona proto měla snahu zkracovat své repliky na nutné minimum. Zároveň však uvedla, že si je vědoma nutnosti v tlumočení ponechávat detaily, na které publikum čeká, protože z jiných projekcí získala zkušenost, že jinak ji mají účastníci tendenci opravovat.

6. Diskuze

Následující kapitola se zaměří především na vyhodnocení a srovnání výsledků jednotlivých případových studií. Cílem zde je zaprvé okomentovat hypotézy z kapitoly 4 a odpovědět na jednotlivé výzkumné otázky a zadruhé také v poslední části kapitoly analyzovat celkové závěry, které je možné na základě zkoumaných dat učinit. V diskuzi pak na rozdíl od teoretické části začnu nejprve analýzou norem a očekávání, následně práce s tváří a teprve poté se dostanu k otázce rolí. Důvodem zde je to, že analýza interakcí probíhajících na mikroúrovni mi často umožní činit závěry, které následně využiji na úrovních dalších.

6.1 Analýza jazykového managementu a práce s normami a očekáváními

Co se týče práce s jazykovým managementem celkově, na analyzovaných datech obecně vidíme, že k opravám nejčastěji dochází u poměrně nekomplikovaných případů čistě jazykového managementu, tedy u jazykových norem či norem spojených s rejstříkem. Na vyšší komunikační úrovni pak vidíme, že tlumočnice velice často neprovádí explicitní opravy, ale spíše management v jeho preventivní formě – tedy že si volí normu, na kterou se budou orientovat, na základě svých priorit v dané situaci (často i ve spojitosti s otázkami tváře), či že předchází tomu, aby došlo k odchylkám. Jazykový management v podobě čistě jazykových oprav pak v práci nijak výrazně zkoumán nebyl, protože přímo nespadá do jejího zaměření. Relevantní je však bezpochyby v tom ohledu, že opravy často v analyzovaných situacích přispívaly k ohrožení tváře tlumočnice a k celkovému tlaku na ni (viz např. ukázka 1 v případové studii 1). V mnoha situacích se na ně proto váže i další práce s tváří či naopak projevy toho, že na tlumočnici tlak působí.

Výzkumné otázky, které se k oblasti jazykového managementu vázaly, se pak týkaly především práce s normami a očekáváními, a to konkrétně: Na jaké normy či očekávání se tlumočnice v daných situacích orientují? Jaké normy či jaká očekávání převládají? V kapitole týkající se hypotéz jsem si zároveň vydefinovala několik norem, na které jsem předpokládala, že se tlumočnice budou silně orientovat, a které zde nyní vyhodnotím.

Jednou z nejvýraznějších norem zcela bezesporu byla norma *zabírej co nejméně prostoru v debatě*. Ta je do jisté míry kodifikována i v instrukcích pro tlumočníky (AZ Translations 2019), ale především ji jako extrémně silný motivátor zmiňují v navazujících rozhovorech všechny čtyři tlumočnice, které již měly s Jedním světem více zkušeností. Tlumočnice, která na Jednom světě pracovala poprvé, tuto normu zmínila méně výrazně – uvedla, že si uvědomuje, že na Jednom světě nemusí tlumočení být vždy potřeba, protože většina diváků

rozumí angličtině (Tlumočnice 5 2019). Všechny ostatní respondentky však v rozhovorech operují s pojmy jako „pocit zbytečnosti“ či že tlumočení publikum „otravuje“ nebo že se snaží, aby bylo „co nejméně bolestivé“. Uvědomění, že většina účastníků debaty tlumočení nijak nepotřebuje, na tlumočnice zjevně působí velmi výrazný tlak a vidíme také, že v mnoha případech vede k odchylkám od jiných norem – ať už dalších norem chování, které budeme analyzovat, tak i norem jazykových. Pravděpodobně nejsilnější orientaci na tuto normu pak najdeme u tlumočnice v případové studii 3, kde se projevuje především velice vysokou rychlostí a zkracováním či vynecháváním některých významových celků.

Orientace na normu většinou probíhá formou vynechávání redundancí, zkracování replik, či dokonce i vynechávání celých významových úseků (viz např. ukázka 3 v případové studii 1 či následný rozhovor v případové studii 3) nebo replik. Zkracování má pak často podobu zrychlování řeči tlumočnice, a to až na úkor zhoršené intonace, což může ve výsledku znamenat i sníženou srozumitelnost tlumočení pro jeho primární posluchače – tedy obvykle diváky, kteří jeden z jazyků debaty neovládají. Zároveň je však zjevné, že tlumočnice si do značné míry uvědomují, když repliky s jistotou tlumočí pro autentického posluchače, který na nich závisí – tedy nejčastěji pro hosta – a v takových případech jsou ochotnější se od této normy odchýlit. Nejvýraznější odchylky od této normy lze najít hlavně v případové studii 1, kde k tomu však tlumočnici do velké míry nutí i akustická situace v sále.

Tuto normu jsem pak zařadila jako jeden z projevů nadřazené normy *chraň sebe sama*. Na chránění sebe sama se tlumočnice orientují i v jiných případech, jako je například práce s chybami řečníka, kterou vidíme v ukázce 4 v případové studii č 3. Především je však na základě analýzy dat potřeba říci, že norma *zabírej co nejméně prostoru v debatě* je zjevně spíše normou zcela samostatnou, která sice někdy s normou *chraň sebe sama* souvisí, ale někdy naopak způsobuje to, že se tlumočnice od ochrany sebe samých odchylují (viz situace s mikrofonem v případové studii 1, ukázka 6 v případové studii 2). Jinými slovy, v debatách se ukazuje, že tlumočnice někdy zůstávají v pozici „neviditelného“ a vyhýbají se aktivní účasti a zásahům do debaty i v okamžicích, kdy by aktivní zásah předešel delší problematické situaci, ochránil jejich pozici nebo umožnil vyřešit problém.

Druhou silnou normou, se kterou tlumočnice zjevně pracují, je norma *bud' aktivní účastník komunikace*. Předem je třeba říci, že tato norma velmi často tvoří přímý protiklad normě *zabírej co nejméně prostoru v debatě*, ačkoliv u analýzy materiálu vyvstaly situace, které by se daly interpretovat tak, že se v nich tlumočnice orientuje na obě tyto normy zároveň. Jde především o případy, kdy se dá předpokládat, že tlumočnice zrychlení či vynechání informace využívá

strategicky, aby získala slovo či předešla nepříjemné situaci (viz např. ukázka 2 v případové studii 3). Zároveň se jedná o normu, která je nejsilněji zdůrazňována zadavatelkou v osobním rozhovoru (Svobodová 2019). V následném rozhovoru ji však zmiňuje jen jedna ze všech tlumočnic – jedna z tlumočnic vynechaných nahrávek zmiňuje, že si je vědoma, že v případě, že by ji účastníci přeskočili a následovala delší replika, musela by aktivně zasáhnout, aby situace nezačala být nepřehledná pro diváky, kteří se spoléhají na tlumočení (Tlumočnice 5 2019).

K orientaci na tuto normu stále dochází relativně často, a to především v situacích, kde by jinak mohlo dojít k výraznému ohrožení tváře tlumočnice (viz např. ukázka 5 v případové studii 1). Zároveň ale také na míru orientace na tuto normu mívá efekt chování moderátorky a její aktivita a také to, jaká očekávání tlumočnice na moderátorku mívá – zde je možné srovnat například míru aktivity tlumočnice v případové studii 1, kde moderátorka není výrazně aktivní a tlumočnice od ní neočekává koordinaci konverzace, a v případové studii 2, kde tlumočnice explicitně uvádí, že koordinaci komunikace považuje za práci moderátorky.

Cílené odchylky od této normy pak najdeme především v situacích, kdy by aktivní zásah tlumočnice byl výrazně tvář ohrožující pro některé z účastníků. Zároveň je ale nutno zmínit, že řada širších problematických situací, do kterých se tlumočnice dostávají, by se dala vyřešit výraznější orientací právě na tuto normu – typicky je tomu tak v případě potíží s mikrofonom v případové studii 1 či u přerušování a přeskakování tlumočnice v případové studii 2. To však pro tlumočnice v daných chvílích zjevně není variantou, ať už z důvodu, že si uvědomují, že by šlo o ohrožení tváře účastníků (viz následný rozhovor u tlumočnice 1), nebo protože danou činnost nepovažují něco, co spadá do jejich role (viz následný rozhovor s tlumočnicí 2).

Co se týče normy *maximální přenos informací*, ta pochopitelně představuje princip, na který se tlumočnice podstatou své práce orientují po většinu tlumočení. Explicitně pak tuto normu v následných rozhovorech zmiňují tři z pěti respondentek – tlumočnice 2 i tlumočnice 3 zmiňují, že si uvědomují, že je důležité v tlumočení zachovat význam a nevynechávat detaily. Zároveň tlumočnice 3 i tlumočnice 5 (ibid.) zmiňují, že při odchylkách od této normy mohou přijít reakce ze strany ostatních účastníků, a to navzdory tomu, že v některých případech k výrazné ztrátě informace nedochází (tlumočnice 3 zde uvádí špatnou zkušenost z předchozí projekce, v případě tlumočnice 5 došlo k situaci, kdy moderátorka přidávala zapomenutý detail). Reakce na odchylky od této normy pak mohou představovat výrazné ohrožení tváře tlumočnice, jak jsme viděli i v ukázce 3 v případové studii 2.

Zároveň však v některých situacích zjevně dochází ke konkurenci této normy s normou *zabírej co nejméně prostoru v debatě*, a to pokud tlumočnice informaci skutečně nezachytila – ať už z důvodu přehlcené kapacity, problému v zápisu či špatné akustické kvality nebo neobvyklé výslovnosti. V takových okamžicích je jediným možným řešením potenciální odchylky pro tlumočnici položit řečníkovi otázku, což však znamená jak výrazné ohrožení tváře tlumočnice, tak možné ohrožení tváře dalších účastníků (viz ukázka 6 v případové studii 1). Obecně tedy v analyzovaných situacích vidíme, že otázky si tlumočnice volí pouze ve chvíli, kdy by jinak došlo k významným výpadkům nebo posunům. K nejvýraznějším odchylkám od této normy pak obvykle dochází na koncích projekcí (viz případová studie 2 a 3) a v případě krátkých výroků, jako jsou poděkování či žádosti o otázky z publika (viz případová studie 1). V obou těchto typech situací pak obecně lze předpokládat, že k přenosu části významu dochází i na základě kontextu (publikum tleská nebo se zvedají ruce).

Kromě výše zmíněných norem pak na chování tlumočnic má nepochybně vliv i několik dalších norem či očekávání. Prvním aspektem ke zvážení tu je ideální sekvenční struktura debaty, kterou lze v podstatě také vnímat jako normu, na jejíž porušení tlumočnice reagují a kterou se snaží dodržovat. Druhou kategorií tu pak jsou očekávání navázaná na práci s tváří, která jsou bezesporu jedním z nejsilněji se projevujících prvků ve zkoumaných interakcích. Vzhledem k tomu, že práce s tváří však tvoří vlastní úroveň popisu, tato očekávání popíšu až v následující kapitole.

6.2 Analýza práce s tváří

Koncept práce s tváří byl v metodologii práce původně navržen jako prostřední, přechodová úroveň mezi normami a jazykovým managementem na mikro úrovni interakce a rolemi na makroúrovni. Základním předpokladem v tomto teoretickém rámci pak bylo, že normy ovlivňují podobu práce s tváří a práce s tváří zase spolu s normami utváří komplexnější role tlumočnicka. U vyhodnocení této hypotézy je pak potřeba říci, že tento předpoklad nebyl zcela mylný – normy skutečně na podobu práce s tváří vliv mají. Výrazné porušování norem (obzvláště norem jazykových či těch, které jsou výrazně exponované, jako třeba *maximální přenos informací*) má dlouhodobý vliv na tvář tlumočnicka v interakci (viz případová studie 2) a existence jednotlivých norem a jejich podoba ovlivňuje i ochotu tlumočnicka k některým typům ohrožení tváře (viz např. dotazy u tlumočnice 1, které se orientovaly na normu *bud' aktivní účastník interakce*). Zároveň bylo vzhledem k formátu práce nutno využít spíše jednodušší, lineární model, který mezi jednotlivými úrovněmi popisu předpokládá poměrně

přímočaré vztahy, a z pohledu formálního členění analýzy se tedy jednalo o model, který lze považovat za vhodný

Přesto je však potřeba uvést, že analýza reálných situací odhalila v tomto modelu jisté nedostatky, a to právě v oblasti práce s tváří. Práci s tváří by na základě analýzy šlo považovat za nejzásadnější motivátor velké části jazykového chování, který je nejen ovlivňován normami, ale i je sám utváří. Například u normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě* lze říci, že její existence je takřka bezvýhradně motivována právě otázkami tváře. Pro vytvoření ideálního modelu, který by skutečně odpovídal realitě a umožňoval její co nejméně zkreslený popis, by tudíž pravděpodobně bylo nutné sloučit kategorii práce s tváří a kategorii norem a na základě otázek tváře vytvořit větší množství obecných norem a očekávání, podle kterých by bylo možné práci s tváří podrobněji popisovat na úrovni jednotlivých interakcí. Takový model by však nevyhnutelně byl extrémně komplexní, bezpochyby by přesahoval rozsah práce, jako je tato, a pravděpodobně by neumožňoval zaměření na další teoretické otázky, jako je například práce s rolí.

Výzkumná otázka, kterou si práce v tomto formátu teoretického rámce kladla, byla následující: Jakým způsobem tlumočnice se svou tváří pracují a jaký typ práce s tváří převládá? Prvním typem práce s tváří je tu práce s tváří klienta. S definicí toho, kdo je pro tlumočnici v tomto typu debaty skutečně klientem, jsou jisté potíže, které popisují v jedné z následujících kapitol. Přesto je však jasné, že k práci s tváří ostatních účastníků tu dochází. Především zde vidíme jasný rozdíl v tom, jak se tlumočnice orientuje na tvář ostatních účastníků, kteří s ní stojí na jevišti – tedy hostů a moderátora – a na tvář diváků. Účastníci na jevišti zde zjevně tvoří užší celek, v němž do jisté míry mají jednu kolektivní tvář v roli „organizátorů debaty“ či „zástupců festivalu“. Právě oni mají v debatě větší moc a vyšší postavení a publikum na ně má navázané větší množství strukturních očekávání – diváci čekají, že jim účastníci na jevišti poskytnou nějaký typ zážitku, že budou koordinovat debatu tak, aby byla zajímavá, a že budou vystupovat v roli odborníků. To ve výsledku znamená, že ohrožení tváře jednoho z účastníků na jevišti znamená potenciální ohrožení tváře všech z nich a může potenciálně vést k situacím, v nichž se role v debatě stírají (neorganizované, živelné rozhovory, viz např. ukázka 4 v případové studii 2).

Účastníci na jevišti si pak pochopitelně nejsou všichni z hlediska svého postavení (a z hlediska toho, jak je vnímají diváci) rovni. Zatímco host a moderátor zde každý vystupují sám za sebe a v debatě plní funkci, která je pro diváky významná, tlumočnice takové postavení u většiny publika nemá – po většinu času zde „mluví cizím hlasem“ a pro velkou část diváků její služba

není zcela potřebná, či dokonce představuje otravné zdržení. Tvář moderátora a hosta proto na tváři tlumočnice nezávisí zdaleka tolik jako tvář tlumočnice na těch jejích. Zároveň také vidíme, že tlumočnice se ze všeho nejčastěji orientují na tvář hosta, který také nejčastěji bývá jejích autentickým posluchačem a bývá na nich závislý. Jedná se tak de facto o jediného účastníka debaty, jehož tvář je do jisté míry závislá na práci tlumočnice – nebo alespoň o jediného takového účastníka, o němž tlumočnice jistě ví od začátku do konce debaty.

Toto se zjevně projevuje i v situacích, kdy je tlumočnice výrazně ochotnější ohrožit tvář některého účastníka (např. diváka), aby zajistila, že nebude ohrožena tvář hosta – příkladem je situace v ukázce 4 v případové studii 1, kde ani host ani tlumočnice neporozuměli části otázky. V některých situacích je však pochopitelně tvář tlumočnice navázána i na tvář diváků a tlumočnice tak zjevně má zvýšenou motivaci tvář diváka chránit – příkladem může být třeba situace v ukázce 4 v případové studii 3, kde tlumočnice vynechává chybu diváka, dost možná s myšlenkou, že tato chyba by se mohla negativně odrazit i na její vlastní tvář. Navíc je potřeba brát v úvahu také situace, kdy primárním posluchačem tlumočnice není host, ale nespecifikovaná množina diváků v sále, kteří nerozumí angličtině. Tyto situace nastávají především v okamžicích, kdy dochází k živelným vloženým rozhovorům (např. v ukázce 4 a 6 v případové studii 2), které jsou pro řadu účastníků něčím pozitivním – je pravděpodobné, že host je v dané situaci rád za zájem diváků, zatímco pro diváky, kteří rozumí angličtině, může do nějaké míry být živá debata zajímavá. Pro všechny tyto účastníky by pak přerušení takové debaty tlumočnicí představovalo do jisté míry ohrožení tváře. Zároveň však bez takového přerušení debata ztrácí přehlednost pro ty z diváků, kteří se na tlumočení spoléhají (viz také Tlumočnice 5 2019).

Zcela zásadním aspektem při zkoumání práce s tváří tlumočnicka samotného na festivalové debatě pak je tlak, který na tlumočnice vyvíjí situace samotná svou povahou. Zde jde především o již výše zmíněný fakt, že velká část účastníků debaty tlumočnicka nijak nepotřebuje a že tlumočení pro ně tím pádem představuje jen zbytečné zdržení od debaty, která je zajímavá. Jediný účastník, u kterého je jisté, že v debatě tlumočení potřebuje, je host. I ten však v běžné debatě na Jednom světě potřebuje tlumočení jen částečně – najdou se jak situace, kdy většina diváků mluví anglicky (viz debata č. 2), tak i ty, kde anglicky mluví moderátorka (viz debata č. 3). Navíc samozřejmě na Jednom světě najdeme řadu debat, kde moderátor i host mluví česky a tlumočení tak probíhá jen do angličtiny. Při tlumočení do jazyka, který host ovládá, pak tlumočnice musí vycházet z předpokladu, že v publiku je někdo, kdo její tlumočení potřebuje, který však často po většinu debaty zůstává nepotvrzen.

Následkem toho se tlumočnice téměř na každé debatě na Jednom světě setkává situací, kdy pro velkou část publika i moderátora její tlumočení znamená jen zbytečnou obtíž a nutnost poslouchat tutéž promluvu dvakrát. Zároveň Jeden svět pro řadu diváků znamená první setkání s tlumočením (Tlumočnice 4 2019, Svobodová 2019) a to, společně s nudou způsobenou nutností tlumočení poslouchat, často způsobuje, že se diváci na výkon tlumočnice kriticky zaměřují. Většina tlumočnic pak za svou práci na festivalu nasbírala negativní zkušenosti, kdy publikum kriticky reagovalo na jejich tlumočení, a to především v případě práce do angličtiny (viz rozhovory s tlumočnicemi 2 a 3). Zároveň i v případech, kdy nedochází k explicitnímu ohrožování tváře kritickými reakcemi, tlumočnice ve většině sálů sedí přímo před publikem v osvětleném sále, kde je jasně vidět a slyšet, když se diváci tváří znuděně, povídají si, smějí se, tlumočení komentují atd. Vedle toho v řadě sálů jako další rušivý faktor působí i to, že diváci v průběhu projekce odchází, což často provází hlasité zvuky (viz bouchání dveří v případové studii 1).

Tato situace pak pro tlumočnici představuje hned dvojí ohrožení tváře. Poměrně zjevné je ohrožení tváře v identitě profesionální – znuděný divák, kterého tlumočení obtěžuje, se častěji k tlumočnici chová kriticky a způsobuje situace, které ohrožují její tvář. Zároveň však i tlumočnice, která konkrétní nepříjemnou zkušenost s takovými situacemi neuvedla (tlumočnice 1), tlak způsobený tím, že velká část posluchačů její práci nepotřebuje, zjevně silně cítila. Je tedy pravděpodobné, že zde hraje roli i tvář tlumočnice v její identitě sociální a lidské, a to konkrétně její tvář pozitivní – její touha se zapojovat, být lidsky oceňována a nabízet v interakci ostatním účastníkům pozitivní hodnoty. Dlouhodobý pocit zbytečnosti, nepřátelská atmosféra, kterou může znuděné publikum vytvářet, či pravidelné tvář ohrožující situace, s nimiž se tlumočnice musí vyrovnávat, pak na tuto pozitivní tvář tlumočnice jako člověka pochopitelně mají negativní vliv.

Z analýzy pak také vyplývá, že vliv na ohrožení tváře tlumočnic, respektive především na jejich vlastní pocit z tohoto ohrožení tváře, nemají zdaleka tolik konkrétní, jednotlivé situace, které jejich tvář ohrožují – byť třeba i výrazně. Ty lze vidět v analyzovaných debatách v řadě případů, ale nejpozději v další replice je již vidět, že se na výkonu tlumočnice nijak nepodepisují. Výrazně větší negativní vliv lze připsat právě tomuto celkovému tlaku na tvář tlumočnic, který vyplývá ze situace a který se zjevně v průběhu debaty více či méně kumuluje (toto je např. výrazné v případové studii 2). Rozhovory navíc naznačují, že tento tlak se do jisté míry hromadí i v průběhu festivalu jako takového a že si tlumočnice nesou nepříjemné zážitky i z předchozích projekcí (viz např. tlumočnice 2 a 3).

6.3 Analýza projevů rolí

V rámci analýzy projevů rolí budu brát za základní mód, ve kterém se tlumočnice nachází většinu času, roli *neutrální komunikační kanál* a na základě odchylek od této role budu analyzovat role zbylé. Ty jsem v části metodologie definovala následujícím způsobem: *koordinace komunikace, zvyšování efektivity komunikace, vysvětlování kulturních, kontextových a situačních specifik, samostatný účastník interakce*. Výzkumné otázky, které se zabývaly rolemi, se ptaly, zda a do jaké míry se uvedené role projevují a jakou podobu tyto projevy mají.

Nejvýrazněji se bezesporu projevovala role *koordinace komunikace*, která se projevovala nejčastěji relativně implicitním řízením střídání rolí například pomocí překryvů. V některých případech (např. v případové studii 3) tlumočnice využívaly i rychlosti replik, aby de facto „předběhly“ ostatní mluvčí. K explicitní koordinaci docházelo méně často a příklady najdeme především v situacích, kdy bylo nutné si upřesňovat zásadní nejasnosti, a to především z akustických důvodů (viz případová studie 1). Prvkem, který tlumočnice bezesporu také využívaly, ale který formát nahrávek neumožňoval zachytit, je samozřejmě i neverbální komunikace, například pohledy či gestika.

Nejvýraznější orientaci na tuto roli bylo možné pozorovat v případě tlumočnice 1, která však byla ke zvýšené míře koordinace částečně nucena i náročnou akustickou situací na projekci. Zároveň také docházelo k situacím, kdy se tlumočnice této roli spíše aktivně vyhýbala (především u tlumočnice 2), což v dlouhodobém hledisku vedlo k vyšší míře přerušování a situací, které ohrožovaly její tvář. Míru orientace na tuto roli zjevně určovalo i to, jak tlumočnice vnímají svou vlastní roli a jak vnímají například roli moderátorky – tlumočnice 2 uvedla, že koordinaci komunikace jako svou roli nevnímá a připisuje ji moderátorce, zatímco naopak tlumočnice 3 byla ke schopnosti moderátorky koordinovat komunikaci kritická a tlumočnice 5 (2019) v následném rozhovoru uvedla, že koordinaci za součást své role považuje. Zároveň ve všech případových studiích lze najít situace, ve kterých by koordinace komunikace sice tlumočnici umožnila odvést lepší výkon, ale je relativně pravděpodobné, že by k ní úspěšně nedošlo. Zde se jedná především o situace na koncích projekcí, kde tlumočnici není umožněno přetlumočit poslední repliku kvůli aplausu publika (viz případová studie 2 a 3) nebo o živelné diskuse mezi jednotlivými účastníky. V těch by koordinace zaprvé představovala výrazné ohrožení tváře ostatních účastníků a zadruhé by velice pravděpodobně neuspěla – například proto, že by tlumočnice nebyla slyšet přes potlesk či přes překrývající se hlasy. Takový neúspěch by pak mohl mít tvář ohrožující vliv i na tlumočnici samotnou.

Co se týče role *zvyšování efektivity komunikace*, ta se projevuje o něco méně, ale přítomná stále je – nejvíce pravděpodobně u tlumočnice č. 3. Mezi ukázky orientace na tuto roli se dají zařadit například situace, kdy tlumočnice odpovídá hostovi na otázku, kterou položil někomu jinému, či se za něj ptá na věci, kterým nerozuměl. Nejčastěji však tlumočnice v této roli odstraňují zbytečné informace (například poděkování, osobní dodatky či soukromé rozhovory) a redundance, zestručňují či zpřehledňují rozvěklá sdělení. V některých situacích tu dochází i k odstraňování chyb (viz ukázka 4 v případové studii 3) nebo ověřování informací (viz ukázka 6 v případové studii 1).

Role *vysvětlování kulturních, kontextových a situačních specifik* se v analyzovaných situacích téměř nevyskytovala. Takřka jediný příklad, kde se objevilo vysvětlování, byl v případové studii 3 v ukázce 3, kde však šlo o kompenzační strategii tlumočnice v okamžiku, kdy si nebyla jistá výběrem slov či tím, že divákům předává správnou informaci. Výrazně se zde ukazuje, že vysvětlování kulturních a jiných specifik je v kontextu debaty v zásadě hlavním úkolem hosta a jedním z velmi jasných dodatečných úkolů moderátora, a u tlumočnic tak téměř v žádné chvíli nevznikla jakákoliv nutnost vysvětlování dodávat. Jde pak o výrazný rozdíl od kontextů např. komunitního tlumočení, kde je tlumočnická jedinou osobou znalou obou zastoupených kultur – zatímco v případě debaty tuto roli zastává spíše moderátor, který je právě s tímto cílem vybírán.

Role *samostatný účastník interakce* se pak projevovala, ač sporadicky. Jednalo se především o reakci na problémové situace, jako byl například pád bloku u tlumočnice 1. Velmi často šlo pouze o velmi drobné projevy této role – například o vyslovování některých replik se smíchem (viz např. ukázka 4 u tlumočnice 2). Zároveň však bylo zjevné, že tlumočnice si uvědomují, že v roli *samostatného účastníka interakce* by spíše být neměly a že to není role, která by pro ně v interakci měla být běžná – jak se ukázalo například v situaci, kdy tlumočnice nejprve začala na otázku hosta odpovídat sama za sebe (viz ukázka 2 u tlumočnice 2). Vedle toho se tato role projevovala i v reakcích ostatních účastníků, a to především v případě začátků (případová studie 1 i 2), kde docházelo k explicitním reakcím na přítomnost či nepřítomnost tlumočnicka.

6.4 Obecné závěry

Jak se dalo předvídat už z rozhovoru se zadavatelkou, jednou ze zásadních vlastností tlumočení na Jednom světě je extrémní různorodost projekcí. Komunikační situace i tlumočnickovo pracovní prostředí se může zásadně lišit s ohledem na téma a typ filmu, velikost a uspořádání sálu, počet hostů, umístění projekce v programu i délku debaty. Stejně důležitá je například nutnost či možnost práce s mikrofonom a celkové akustické podmínky debaty, jak je vidno

z případové studie 1. Zásadní proměnnou pak představují i ostatní účastníci debaty, jejichž chování není řízeno žádnými výraznými normami ani podrobnými instrukcemi. Debaty jsou relativně spontánní, neformální komunikační situace, jejichž struktura i obsah výrazně záleží na povaze a potřebách jednotlivých účastníků.

Důležitou osobou je tu především moderátor, který může na Jednom světě být jak člověkem s bohatými zkušenostmi s formátem debat a s jejich moderováním, tak osobou zcela nezkušenou, nebo dokonce někým, kdo na poslední chvíli nahradil jiného moderátora. To vše má pochopitelně vliv na to, jak moderátor vnímá svou roli, jak moc si vůbec umí představit, co vše u moderování debaty může do této role spadat, i na jeho sebevědomí, aktivní přístup v koordinaci debaty a jeho celkové preference – tedy zda preferuje debatu, ve které se táží spíše diváci, či spíše on sám, a zda má potřebu tuto debatu spíše kontrolovat, nebo nechává prostor živelným diskusím.

Stejně tak moderátor často zcela konkrétním způsobem nastavuje prostředí pro tlumočnicka – určuje některé praktické podmínky debaty (viz případová studie 1 a dotazy z publika bez mikrofonu) a vybírá si jazyk, kterým bude hovořit, což má vliv i na vnímanou potřebnost práce tlumočnicka. Cíle moderátora a tlumočnicka pak v konverzaci snadno mohou být opačné, aniž by zde bylo potřeba jakéhokoliv negativního záměru – moderátorovým cílem může být zajistit co nejplynulejší komunikaci s hostem, a hovořit tudíž jeho jazykem, zatímco cílem tlumočnicka je do značné míry poskytovat užitečnou službu a být účastníky vnímána pozitivně. Situace, kdy komunikace mezi hostem a moderátorem tlumočení nevyžaduje, pak znamená, že tlumočnicka de facto „nepatří do konverzace“ a často také bývá přeskakována mezi otázkou a odpovědí.

Zároveň případové studie ukázaly, že moderátor má velký vliv na nastavení situace a atmosféry pro tlumočnicka – moderátorovo konkurenční chování může způsobit či zvýraznit ohrožení tváře tlumočnicka. V některých případech není neobvyklé, že moderátora tlumočení obtěžuje či že má tendenci tlumočnickovu práci zastupovat (například samostatným překladem vlastních replik či doplňováním tlumočnicka v případě chyby). Jindy zase moderátor ohrožuje tvář tlumočnicka zcela bezděčně (viz situace s mikrofony v případové studii 1) nebo sám vzhledem k nezkušenosti pocituje natolik silné ohrožení vlastní tváře, že tvář tlumočnicka není schopen jakkoliv brát v potaz (viz případová studie 3). Vedle toho však moderátor může tvář tlumočnicka i posilovat, aktivně mu dávat prostor či budovat atmosféru kooperace mezi účastníky na jevišti – to vidíme například u případové studie 1, kde moderátorka na začátku i na konci debaty

verbálně či neverbálně reaguje na tlumočnicki a snaží se jí ulehčit situaci, či dokonce (ukázka 1) publiku zdůraznit, že její práce je náročná.¹⁸

Na charakter situace má samozřejmě vliv i host (či hosté), který do velké míry určuje průběh debaty svou ochotou a schopností odpovídat na otázky. Debata pochopitelně má zcela jinou dynamiku, když hosta každá otázka inspiruje k několikaminutovému monologu (viz případová studie 3) či naopak když některé odpovědi hosta jsou extrémně krátké či spíše vyhýbavé (viz případová studie 2). To pak pochopitelně má vliv na míru interaktivnosti debaty i na to, jak velkou koordinační aktivitu musí vyvíjet moderátor. Kromě toho samozřejmě i hosté mohou přispívat k ohrožování či posilování tváře tlumočnice – například svou ochotou předat jí slovo či naopak tendencí ji přerušovat (opět lze srovnat případovou studii 2 a 3). Hosté také pochopitelně v některých případech mohou k celému procesu tlumočení zaujímat negativní postoj (obzvláště v případech, kdy všichni účastníci debaty na jevišti mluví česky, viz rozhovor s tlumočnicí 3), či dokonce aktivně ohrožovat tvář tlumočnice (viz ukázka 3 v případové studii 2). U hosta je navíc velice důležité, do jaké míry ovládá jazyk, kterým mluví (tedy v případě této práce angličtinu). Debata s hosty, kteří jsou rodilí mluvčí, má pochopitelně jinou dynamiku než debata s hosty, kteří angličtinu ovládají plynně, ale rodilí mluvčí nejsou, či dokonce s těmi, kteří s angličtinou mají větší či menší problémy (viz případová studie 2). Přízvuk hosta a neobvyklá výslovnost pak pro tlumočnicki mohou představovat dodatečnou úroveň problémů a národnost hosta také může mít vliv na vnímanou úroveň kompetencí angličtině u publika – a tudíž také na to, v jakém jazyce diváci pokládají dotazy (viz případová studie 3).

V neposlední řadě pak velký vliv na povahu debaty mají diváci. Poměrně prozaickým faktorem tu je jejich celkový počet, a to obzvláště relativně k velikosti sálu – tedy kolik diváků zůstává na debatě. To ve výsledku do velké míry určuje povahu a interaktivitu debaty a pochopitelně to také má vliv na to, kolik je v debatě pokládáno otázek. Zatímco v případové studii 2 tak publikum mělo o téma velký zájem a v relativně malém sále vytvořilo dojem velmi živé a nadšené diskuse, která by nebýt následující projekce bývala mohla pokračovat i výrazně déle, v případové studii 3 se ve velkém sále kina Světozor publikum účastnilo jen minimálně a v debatě položilo otázku pouhých pět diváků – a to navzdory tomu, že daný film byl s debatou promítán na Jednom světě pouze jednou. Dalším faktorem u diváků je pochopitelně i složení jejich jazykových schopností – tedy zda se mezi nimi nachází nějakí lidé, kteří neovládají češtinu či angličtinu. V případě česky nemluvících diváků mají tlumočnicki na plně česky

¹⁸ Z osobní zkušenosti pak vím, že na Jednom světě lze zažít i případy, kdy tlumočnicki moderátor na konci debaty děkuje, ale ty jsou bohužel relativně ojedinělé.

vedených debatách možnost si v menších sálech ověřit, zda je přítomen někdo, kdo tlumočení do češtiny potřebuje, ale na nutnost tlumočení do češtiny není na festivalu Jeden svět doporučeno se v sálech ptát. Tlumočnice si tedy často nemůže být plně jistá, zda její práci někdo v publiku potřebuje (ač některé tlumočnice využívají kompenzační strategie, kdy se soustředí na diváky, u kterých mají dojem, že tlumočení využívají – viz rozhovor s tlumočnicí 3).

Jednou ze zásadních otázek pro tlumočníka na Jednom světě, která vyplynula z analýzy dat, je bezesporu otázka, kdo je klientem tlumočení. V ideální situaci by pochopitelně klienty byla většina účastníků v sále, ale v případě tlumočení z a do angličtiny tomu tak na festivalu Jeden svět není. V některých případech je hlavním klientem tlumočení na projekci host, který nerozumí češtině a zároveň je centrem pozornosti ostatních účastníků. V situacích jiných (tlumočení do češtiny či tlumočení do angličtiny na projekci s českým hostem) je však klienty tlumočení abstraktní množina diváků, kteří zdrojovému jazyku nerozumí či mu nerozumí zcela. Vedle toho pak ale je na většině debat přítomna výrazná množina posluchačů tlumočení, kteří jej nepotřebují a z pohledu tlumočnice tak nejsou primárními klienty tlumočení. Právě tato množina bilingvních posluchačů však na tlumočnice má velký vliv z důvodů, které byly popsány již výše (kumulativní ohrožení tváře, tlak na dodržování některých norem).

Zajímavé pak je, že tento tlak může mít za následek situace, ve kterých se tlumočnice orientují na „neobtěžování“ bilingvní majority, a to i na úkor porozumění primárních klientů tlumočení (viz např. některé případy zkracování u tlumočnice 3 či ukázka 4 u tlumočnice 2). Takové případy se většinou vztahují na situace, kdy jsou klienti tlumočení pouze nespecifikovaní diváci, a nikoliv přímo host – v případě, že tlumočení využívá host, naopak vidíme situace, kdy tlumočnice neváhá se odchylovat od norem, které jí kážou nezabírat místo v debatě (viz např. ukázka 4 u tlumočnice 1). Celkově je však jasné, že situace, kdy většina posluchačů tlumočení není primárními klienty tlumočení, má celou řadu specifik. Pochopitelně se také nejedná o typ situací, které by byly výsadou Jednoho světa – naopak se dá očekávat, že podobné vlastnosti najdeme u řady komunikačních situací, kdy v českém prostředí dochází ke konsekutivnímu tlumočení angličtiny před publikem.

I následkem výše zmíněných faktorů pak zjevně u tlumočnic nepanuje jasná představa o tom, na jaké role a normy se v interakci orientovat. Obzvláště u norem nacházíme velké rozdíly v prioritách tlumočnic v jednotlivých případových studiích. Tlumočnice 1 se velmi silně orientuje na normu *bud' aktivní účastník interakce* a snaží se i o *maximální přenos informací*, a to často na úkor normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě*. Zjevně do své práce aktivně zařazuje jak roli *koordinace komunikace*, tak v nižší míře i *zvyšování efektivity komunikace*.

Tlumočnice 2 naopak jasně uvedla, že *koordinaci komunikace* nevnímá jako součást své práce či že má dokonce pocit, že by se jí neměla dopouštět, a zjevně se v interakci orientovala hlavně na normy *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a druhotně i *maximální přenos informací*. Od normy *bud' aktivní účastník interakce* se naopak výrazně odchylovala. Tlumočnice 3 se naopak nejvíce odchylovala od normy *maximální přenos informací* a také se výrazně orientovala na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě* a do menší míry také na *bud' aktivní účastník interakce*. Často se pak zaměřovala na *zvyšování efektivity komunikace*, ač méně často přistupovala i ke *koordinaci komunikace*.

Tyto rozdíly pochopitelně do jisté míry plynou z rozdílnosti komunikačních situací na jednotlivých projekcích, z odlišných osobností a pracovních přístupů jednotlivých tlumočnic i z různých mezilidských konstelací panujících mezi účastníky na jevišti. Zásadní je také zmínit, že normy tlumočnicků neexistují ve vakuu, ale prolínají se s normami a očekáváními, kterými se řídí ostatní účastníci interakce. Moderátor i host pracují s vlastním systémem presupozic o podobě debaty, o práci tlumočnic i o svých vlastních rolích a jejich cíle se mohou do značné míry lišit. Pokud se například moderátor i host orientují na co nejživější debatu bez výrazného přerušování, jejich cíle budou nevyhnutelně konkurovat cílům tlumočnic.

Prostor pro harmonizaci těchto norem pak účastníci mají v cca patnácti minutách před projekcí, kdy se již všichni schází před promítacím sálem. Právě v tomto čase však bývá především moderátor velice zaneprázdněn – musí se zkoordinovat s vedoucím kina a s hostem a tlumočnice tak pro něj je méně výraznou prioritou. Zároveň těchto patnáct minut neposkytuje až tak velký prostor pro sladění očekávání – jak je vidno z následných rozhovorů, tlumočnice se před projekcí obvykle orientují na praktické otázky jako je přeskokování, délka promluv, jazyk, který si moderátor zvolí, a v některých případech navíc ještě otázky k tématu či informace o tom, jaké informace bude moderátor uvádět. Na širší debatu o tom, co od interakce očekává který účastník, pak do velké míry nezbývá prostor – a i kdyby snad zbýval, jedná se o otázky, které jsou relativně abstraktní a tlumočnice dost možná ani nenapadá, že by mohly být relevantní.

Tento rozpor v interpretaci norem a rolí pochopitelně není zásadním problémem, který by vedl ke krizovým situacím – všechny tři zkoumané tlumočnice zvládly poskytnout tlumočení, které plně umožnilo normální fungování debaty, a to jen s většími či menšími dílčími problémy. Zjevně však je následkem rozdíl v tom, jak tlumočnice v debatě reaguje na problémy a jakým stylem přistupuje k interakci na jevišti i k ostatním účastníkům. Nutnost aktivních zásahů tlumočnicka se také pochopitelně liší dle kontextu a debaty – zatímco u tlumočnice 3 velice často

postačovala implicitní koordinace, protože hlavní účastníci interakce s ní byli přímo na jevišti, tlumočnice 1 musela do debaty zasahovat výrazně explicitněji, především kvůli problémům s akustikou v relativně velkém sále.

Poměrně výrazně se však ukázalo, že pokud tlumočnice aktivně míří na co nejnížší zapojení do debaty a snaží se zachovat co nejvyšší stupeň neviditelnosti, může to vést k většímu ohrožování její tváře (viz případová studie 2). Tlumočnice na Jednom světě je nevyhnutelně ve viditelné, exponované roli – publikum ji vnímá jako jednu z klíčových účastnic debaty, často i jako „exotické“ první setkání s povoláním, o němž dosud diváci často měli jen mlhavou představu a které nyní mají poprvé možnost hodnotit (Tlumočnice 4, 2019). Tlak na normu *zabírej co nejméně prostoru v debatě* pochopitelně tlumočnice nutí k tomu, aby se snažily být co nejvíce neviditelné a diváky tak „neobtěžovat“, ale případové studie ukazují, že to na Jednom světě spíše není dosažitelný cíl. Tlumočnice je z povahy situace vržena do role účastníka debaty, který je viděn, a této viditelnosti nemůže zcela uniknout.

Příznačně tuto „rozpolcenost“ ilustruje také to, že celá řada problematických situací, se kterými se tlumočnice v případových studiích setkávají (např. situace s mikrofony u tlumočnice 1, přeskakování u všech tlumočnic, živelné debaty u tlumočnice 2) by technicky vzato šla vyřešit tím, že by tlumočnice do interakce aktivně vstoupila a explicitně upozornila na to, že je nutno např. divákům vždy dávat mikrofony nebo nechat prostor na přetlumočení. To však tlumočnice zjevně v naprosté většině případů nevnímají jako legitimní řešení, jak často zmiňují i v následných rozhovorech. Přímo v debatě by ostatně taková činnost velmi často znamenala ohrožení tváře ostatních účastníků, zatímco před projekcí tlumočnici obvykle nenapadne na daný problém upozornit.

Nelze se tedy ubránit dojmu, že u tlumočnic dochází k silné konkurenci normativní zásady, že tlumočnick by měl být neviditelný, která na ně zjevně má vliv, a reálného očekávání publika, dle kterého je tlumočnick jasně viditelným účastníkem interakce. Opět je nutno zmínit, že tento rozpor nepředstavuje zásadní problém, který by tlumočnicím znemožňoval jejich práci. Zároveň ale dost možná přispívá k hromadícímu se tlaku, který tlumočnice na Jednom světě pocítují, a k nejistotě týkající se vlastní role, která jim v některých případech znemožňuje efektivně řešit problémy a, jak uvádí zadavatelka, „chytře si nastavit pracovní podmínky tak, aby pro ně byly pohodlné“.

Je pak dost možné, že k tomuto rozporu přispívá i výše zmíněný deficit v komunikaci norem ze strany zadavatelů a festivalu vůči účastníkům debat. Dodržování normy *bud' aktivní účastník*

interakce je pro tlumočnice pochopitelně výrazně náročnější, pokud se musí potýkat s výrazně odlišnými očekáváními ze strany moderátorů či hostů – a z rozhovorů vyplývá, že negativní zkušenost z jedné projekce může ovlivnit i očekávání u projekcí dalších. Zároveň se zjevně jedná o normu, která je pro zadavatelku velice jasnou prioritou – ale v instrukcích pro tlumočnický je zahrnuta pouze částečně. Instrukce tlumočnickům jasně kladou na srdce, aby byli aktivní v době před projekcí, vyhledali vedoucího kina, domluvili se s moderátorem a věnovali se hostovi. Případové studie však ukazují, že i v případech, kdy tlumočnice tuto aktivitu vyvinou, přichází nevyhnutelně další problematické situace přímo v průběhu projekce.

Právě u nich je pak klíčové, zda se tlumočnice orientuje spíše na normu neviditelnosti nebo na normu, která jí káže být aktivní – a zatímco norma neviditelnosti je velice široce rozšířená a tlumočnice se s ní v průběhu svých studií i pracovního života pravděpodobně výrazně setkaly (a představuje tak pro ně nejbezpečnější cestu), norma být aktivní je výrazně méně častá. Pokud tedy nedojde k její explicitní komunikaci, zjevně to u tlumočnic vede k jisté míře nejistoty, podpořené právě tlakem, který cítí ze strany publika.

Zadavatelka pak uvádí, že s některými tlumočnicemi se před jejich první projekcí setkává a tato očekávání jim sama sděluje, což může být nepochybně nápomocné (a např. u tlumočnice 5, která takovým setkáním prošla, zjevně došlo k výraznější orientaci na normu *bud' aktivní účastník interakce*, viz Tlumočnice 5 2019). Je proto otázkou, zda by takovýto pohovor nebylo vhodné provést se všemi tlumočnicemi bez výjimky či zda by nebylo vhodné základní přehled očekávání spojených s rolí tlumočnice na Jednom světě uvést i v instrukcích zasílaných tlumočnickům. Podobně tak by možná byl podobný základní přehled o tom, co je úkolem tlumočnicka na Jednom světě, užitečný i pro moderátory a v omezené míře i pro hosty – až zde samozřejmě může být jeho poskytnutí prakticky náročné, protože jde o účastníky, kteří jsou koordinováni různými týmy přímo z organizace Člověk v tísni.

Celkově je samozřejmě pravdou, že nutnost analyzovat proměnlivé situace, pracovat s nestabilními normami a očekáváními na roli tlumočnicka i vyrovnávat se s tlakem plynoucím ze situace, kdy část účastníků tlumočení nepotřebuje a kriticky jej hodnotí, je přirozenou součástí práce tlumočnice v řadě různých komunikačních situací. Jeden svět však představuje relativně specifické prostředí v tom, že běžně najímá tlumočnický na začátku kariéry, či dokonce ještě při studiu, kteří proto pochopitelně nemají tak výraznou zkušenost se zpracováváním podobných problematických aspektů tlumočení. Zároveň zde všechny respondentky uvádí, že tlak ze strany publika vnímají jako nadprůměrný i ve srovnání s jinými situacemi, se kterými již zkušenost mají. Relativně specifické pak samozřejmě je i to, že se jedná o poměrně krátké

časové období, ve kterém se tlumočnice v podobných komunikačních situacích ocitají i velice často, a tento tlak se proto postupně kumuluje. Podrobnější zadání očekávání ze strany festivalu by proto obzvláště těmto začínajícím tlumočnicím možná mohlo být nápomocné.

7. Závěr

Tato práce se zabývala otázkou, jaké jsou explicitní projevy role tlumočníka v komunikační situaci, a to konkrétně na příkladu tlumočených debat na festivalu Jeden svět. Téma tlumočení na filmových festivalech obecně i v ČR je stále do velké míry neprozkoumané až na výjimky (Merlini 2017, Císlerová 2011) a tlumočení na festivalu Jeden svět zatím nebyla věnována žádná podrobnější analytická práce. Stejně tak otázka tlumočnických rolí v dialogických kontextech, kde je přítomno i publikum, je v tlumočnickém výzkumu nepříliš častá nebo je přítomna jen ve specifickém kontextu tlumočení v médiích (Straniero Sergio 2012).

Jedním z hlavních cílů práce pak bylo popsat tlumočnické prostředí na festivalu Jeden svět a to, jakým způsobem se s ním tlumočnice vyrovnávají, jak provádí práci s tváří a jaké normy či role/činnosti určují jejich chování. To se ze získaných dat poměrně úspěšně povedlo a případové studie jasně ukázaly, jaké faktory mají na chování a rozhodování tlumočnic vliv a s jakou frekvencí k orientaci na jednotlivé normy a role dochází. Případové studie také identifikovaly, co nejčastěji způsobuje tlak na tvář tlumočnic, a ukázaly i několik způsobů, jak se tlumočnice s tímto tlakem vyrovnávají. Zároveň práce identifikovala některé deficity týkající se toho, jak jsou normy spojené s prací na festivalu Jeden svět tlumočnicím sdělovány, a navrhla možná řešení – ač zde si jsem samozřejmě vědoma toho, že ze třech případových studií nelze dělat jasné závěry a že u festivalu tak rozmanitého, jako je Jeden svět, není jednoduché jasné identifikovat doporučení, která skutečně mohou být relevantní pro většinu situací.

Celkově pak možným přínosem práce je poskytnutí relativně podrobného popisu, který může v nějaké podobě sloužit i studentům tlumočení, kteří tlumočení na Jednom světě mají jako jednu ze svých prvních tlumočnických zakázek, a lépe je připravit na možné problémy, s nimiž se mohou setkat. Stejně tak je pochopitelně možné, že poznatky práce mohou v případě zájmu posloužit zadavatelům k úpravě instrukcí, které tlumočnickům a dalším účastníkům debaty dávají.

Co se týče možností dalšího výzkumu, poměrně zjevná by byla možnost zopakovat podobný typ výzkumu v kontextu jiných filmových festivalů, které využívají konsektivní tlumočení besed, jako je třeba MF Karlovy Vary nebo Letní filmová škola Uherské Hradiště, či je srovnat s debatami simultánně tlumočeními (které najdeme třeba na MFDF Ji.hlava). Stejně tak by nepochybně mohlo být užitečné se podrobněji zaměřit jen na jeden z aspektů výzkumu – obzvláště v případě práce s tváří či normami by se bezesporu dala provést výrazně podrobnější analýza, z níž by pravděpodobně vyšly ucelenější závěry. Velmi užitečné by samozřejmě mohly být i výzkumy zaměřené na tvorbu podrobnějšího, provázanějšího modelu, který realističtěji

odráží vzájemný vztah mezi rolemi, prací s tváří a normami a očekáváními na tlumočníka, jak jsem zmínila už na začátku této kapitoly.

Použité zdroje

ALEXIEVA, Bistra. A Typology of Interpreter-Mediated Events. *The Translator*. 1997, **3**(2), 153-174. DOI: 10.1080/13556509.1997.10798996. ISSN 1355-6509. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13556509.1997.10798996>

ANDERSON, R. Bruce W. Perspectives on the Role of Interpreter. BRISLIN, Richard W. *Translation: Applications and Research*. New York: Gardner Press, 1976, s. 208-228. ISBN 0-470-14994-9.

ANGELELLI, Claudia. The Interpersonal Role of the Interpreter in Cross-Cultural Communication: A Survey of Conference, Court and Medical Interpreters in the US, Canada and Mexico. BRUNETTE, Louise. *The Critical Link 3: Interpreters in the Community*. Philadelphia: John Benjamins Pub., 2003, s. 15-26. ISBN 90-272-1652-5.

AZ TRANSLATIONS. *Instrukce pro tlumočníky úvodů a debat Jeden svět 2019*. Praha, 2019.

AZ TRANSLATIONS. *Instrukce pro tlumočníky úvodů a debat Jeden svět 2018*. Praha, 2018.

BARALDI, Claudio a Laura GAVIOLI. Introduction: Understanding coordination in interpreter-mediated interaction. BARALDI, Claudio a Laura GAVIOLI. *Coordinating Participation in Dialogue Interpreting*. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 2012, s. 1-21. ISBN 9789027224521.

BROWN, Penelope a Stephen C. LEVINSON. *Politeness: Some Universals in Language usage*. New York: Cambridge University Press, 1987. ISBN 05-213-1355-4.

ČÍSLEROVÁ, Eva. *Tlumočené interakce na filmových festivalech v České republice: Aneb biograf a tlumočení*. Praha, 2011. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

ČLOVĚK V TÍSNI O.P.S. *Jeden svět 2019* [online]. 2019 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <https://www.jedensvet.cz/2019/>

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Petr KADERKA, ULÍČNÝ, Oldřich, ed. *Studie k moderní mluvnici češtiny. I: Pragmatické aspekty češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2013. ISBN 9788024435275.

DAVIDSON, Brad. A model for the construction of conversational common ground in interpreted discourse. *Journal of Pragmatics*. 2002, **34**(9), 1273-1300.

DAVITTI, Elena. *Dialogue Interpreting as Intercultural Mediation: Integrating Talk and Gaze in the Analysis of Mediated Parent-Teacher Meetings*. Manchester, 2012. Dizertační práce. University of Manchester, Faculty of Humanities.

DRESSLER, Wolfgang U. The Text Pragmatics of Participant Roles in Oral Interpretation and Written Translation. LORGNET, M. A. *Atti della Fiera Internazionale della Traduzione II.* Bologna: Cueb, 1994, s. 97-110.

EDMONSON, Willis J. Cognition, Conversing and Interpreting. HOUSE, Juliane a Shoshana BLUM-KULKA. *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: G. Narr, 1986, s. 129-138. ISBN 387808272x.

ELIAS, Caroline. *Dolmetscher-Berlin* [online]. 2011 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <https://dolmetscher-berlin.blogspot.com/>

Festival Jeden svět 2019. *Kudyznudy.cz* [online]. CzechTourism, 2019 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity-a-akce/akce/jeden-svet.aspx>

FONETICKÝ ÚSTAV. Česká fonetická transkripce. [online]. FF UK, 2015 [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: <https://fonetika.ff.cuni.cz/o-fonetice/foneticka-transkripce/ceska-foneticka-transkripce/>

GARZONE, Giuliana. Quality and norms in interpretation. In: GARZONE, Giuliana a Maurizio VIEZZI. *Interpreting in the 21st Century*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2002, 2002, s. 107-119. Benjamins Translation Library. DOI: 10.1075/btl.43.11gar. ISBN 9789027216496. Dostupné také z: <https://benjamins.com/catalog/btl.43.11gar>

GILE, Daniel. Norms in Research on Conference Interpreting: A Response to Theo Hermans and Gideon Toury. *Translation and Norms, Multilingual Matters: Current Issues in Language and Society*. 1998, 5(1-2), 99-106.

GILE, Daniel. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Rev. ed. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 2009. Benjamins translation library, v. 8. ISBN 9789027224330.

GOFFMAN, Erving. *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Company, 1961.

GOFFMAN, Erving. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin books, 1975. Pelican Books.

GOFFMAN, Erving. *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981. ISBN 081221112X.

HOLKUPOVÁ, Jiřina. *Role komunitního tlumočnicka z hlediska očekávání účastníků tlumočnické komunikační situace*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

HRUBEC, Marek. Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech. HRUBEC, Marek. *Interkulturní dialog o lidských právech: Západní, islámské a konfuciónské perspektivy*. Praha: Filosofía, 2008, s. 13-48. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-282-0.

HUTCHBY, Ian. a Robin. WOUFFITT. *Conversation Analysis: Principles, Practices, and Applications*. Malden, Mass.: Polity Press, 1998. ISBN 07-456-1548-1.

JACOBSEN, Bente. Interactional pragmatics and court interpreting: An analysis of face. PÖCHHACKER, Franz a Miriam SHLESINGER. *Doing Justice to Court Interpreting*. Philadelphia: John Benjamins Pub., 2010, s. 193-222. Benjamins current topics, v. 26. ISBN 9789027222565.

JEFFERSON, Gail. An exercise in the transcription and analysis of laughter. VAN DIJK, Teun A. *Handbook of Discourse Analysis*. Orlando: Academic Press, 1985, s. 25-34. ISBN 0127120017.

JÜNGST, Heike E. Simultaneous film interpreting for children. In: FISCHER, Martin B. a Maria WIRF NARO. *Translating Fictional Dialogue for Children and Young People*. Berlin: Frank & Timme, 2012, s. 287-300.

KADERKA, Petr a Zdeňka SVOBODOVÁ. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru?: Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*. 2006, **43**(3-4), 18-51.

KATAN, David. Interpreting as intervention: norms, beliefs and strategies. In: MEDINA MONTERO, José Francisco a Sarah TRIPEPI WINTERINGHAM. *Interpretazione e mediazione: Un'opposizione inconciliabile?*. Rome: Aracne, 2011, s. 33-66. ISBN 978-88-548-4343-1.

KATAN, David a Francesco STRANIERO-SERGIO. Submerged Ideologies in Media Interpreting. In: PÉREZ, María Calzada. *Apropos of Ideology: Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies*. Manchester / Northampton: St. Jerome, 2003, s. 130-144. ISBN 1900650517.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine. *Les interactions verbales, tome II*. Paris: Armand Colin, 1992. ISBN 9782200211493.

KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine. Politeness in France: How to Buy Bread Politely. HICKEY, Leo a Miranda STEWART. *Politeness in Europe*. Buffalo: Multilingual Matters, 2005, s. 29-44. ISBN 1-85359-738-4.

KNAPP-POTHOFF, Annelie a Karlfried KNAPP. Interweaving two discourses: The difficult task of the non-professional interpreter. HOUSE, Juliane a Shoshana BLUM-KULKA. *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr, 1986, s. 151-168. ISBN 9783878082729.

LANSTYÁK, István. On the process of language problem management. *Slovo a slovesnost*. 2014, **75**(4), 325-351.

LEXICO.COM. Hezbollah. *LEXICO* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2019 [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: <https://www.lexico.com/en/definition/hezbollah>

LEXICO.COM. Qatar. *LEXICO* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2019 [cit. 2019-07-17]. Dostupné z: <https://www.lexico.com/en/definition/qatar>

LIDDICOAT, Anthony. *An Introduction to Conversation Analysis*. New York: Continuum, 2007. ISBN 08-264-9115-4.

MACK, Gabriele. New Perspectives and Challenges for Interpretation: The example of Television. In: GARZONE, Giuliana a Maurizio VIEZZI, ed. *Interpreting in the 21st Century*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2002, s. 203-213. Benjamins Translation Library. DOI: 10.1075/btl.43.20mac. ISBN 9789027216496. Dostupné také z: <https://benjamins.com/catalog/btl.43.20mac>

MARZOCCHI, Carlo. On norms and ethics in the discourse on interpreting. *The Interpreters' Newsletter*. 2005, **13**, 87-107.

MERLINI, Raffaella. Changing perspectives: Politeness in cooperative multi-party interpreted talk. In: SCHÄFFNER, Christina, Krzysztof KREDENS a Yvonne FOWLER. *Interpreting in a Changing Landscape: Selected Papers from Critical Link 6*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2013, s. 267-287. ISBN 978 90 272 7132 7.

MERLINI, Raffaella. Developing flexibility to meet the challenges of interpreting in film festivals. CIRILLO, Letizia a Natacha NIEMANTS, ed. *Teaching Dialogue Interpreting: Research-based Proposals for Higher Education*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 137-158. ISBN 9789027265029.

MERLINI, Raffaella a Roberta FAVARON. Community interpreting: Re-conciliation through power management. *Interpreters Newsletter*. 2003, **2003**(12), 205-229. ISSN 2421-714X.

MEYLAERTS, Reine a Theo DU PLESSIS. Multilingualism studies and translation studies: Still a long road ahead. In: GAMBIER, Yves a Luc VAN DOORSLAER, ed. *Border Crossings*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2016, 2016-8-30, s. 263-286. Benjamins Translation Library. DOI: 10.1075/btl.126.13mey. ISBN 9789027258724. Dostupné také z: <https://benjamins.com/catalog/btl.126.13mey>

NEKVAPIL, Jiří. Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel. *Češtinář*. 2000a, **10**(3), 80-87.

NEKVAPIL, Jiří. From language planning to language management. *Sociolinguistica: International Yearbook of European Sociolinguistics*. 2006, **20**, 92-104.

NEKVAPIL, Jiří a Tamah SHERMAN. An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning. *International Journal of the Sociology of Language*. 2015, **2015**(232), 1-12. DOI: 10.1515/ijsl-2014-0039. ISSN 1613-3668. Dostupné také z: <https://www.degruyter.com/view/j/ijsl.2015.2015.issue-232/ijsl-2014-0039/ijsl-2014-0039.xml>

NEUSTUPNÝ, Jiří V. Problems of English contact discourse and language planning. KANDIAH, Thiru a John KWAN-TERRY. *English and Language Planning: A Southeast Asian contribution*. Singapore: Times Academic Press, 1994, s. 50–69. ISBN 9812100474.

NEÚSTUPNÝ, Jiří V. Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. 2002, **38**(4), 429-442.

NEUSTUPNÝ, Jiří V. a Jiří NEKVAPIL. Language Management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning*. 2003, **4**(3-4), 181-366.

NFA. Kino Ponrepo: Pronájem. [online]. Laboratory, 2019 [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: <https://nfa.cz/cz/kino-ponrepo/pronajem/>

PÖCHHACKER, Franz. The role of theory in simultaneous interpreting. DOLLERUP, Cay a Anne LODDEGAARD. *Teaching Translation and Interpreting: Training Talent and Experience*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1992, s. 211-220. ISBN 9789027220974.

PÖCHHACKER, Franz. *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge, 2004. ISBN 04-152-6887-7.

PÖCHHACKER, Franz. Interpreting participation: Conceptual analysis and illustration of the interpreter's role in interaction. BARALDI, Claudio a Laura GAVIOLI. *Coordinating Participation in Dialogue Interpreting*. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 2012, s. 45-69. ISBN 978-90-272-7307-9.

PÖLLABAUER, Sonja. Interpreting in asylum hearings: Issues of saving face. In: WADENSJÖ, Cecilia, Birgitta ENGLUND DIMITROVA a Anna-Lena NILSSON. *The Critical Link 4: Professionalisation of Interpreting in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, s. 39-53. ISBN 978 90 272 1678 6.

RAZLOGOVA, Elena. The Politics of Translation at Soviet Film Festivals during the Cold War. *SubStance*. 2015, **44**(2), 66-87.

ROBERTS, Roda P. Community Interpreting Today and Tomorrow. CARR, Silvana E. *The Critical Link: Interpreters in the Community: Papers From the First International Conference on Interpreting in Legal, Health, and Social Service Settings*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997, s. 9-26. ISBN 90-272-1620-7.

ROY, Cynthia B. An interactional sociolinguistic analysis of turn-taking in an interpreted event. *Interpreting*. 1996, 1951-, **1**(1), 39-67.

ROY, Cynthia B. *Interpreting as a Discourse Process*. New York: Oxford University Press, 2000. ISBN 01-951-1948-7.

RUSSO, Mariachiara. Film interpreting: Challenges and constraints of a semiotic practice. GAMBIER, Yves, Daniel GILE a Christopher TAYLOR. *Conference Interpreting: Current Trends in Research*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1997, s. 188-192.

SACKS, Harvey. *Lectures on Conversation*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 1995. ISBN 9781557867056.

SCHEGLOFF, Emanuel A. Some sources of misunderstanding in talk-in-interaction. *Linguistics*. 1987, **25**(1). DOI: 10.1515/ling.1987.25.1.201. ISSN 0024-3949. Dostupné také z: <https://www.degruyter.com/view/j/ling.1987.25.issue-1/ling.1987.25.1.201/ling.1987.25.1.201.xml>

SOLILOVÁ, Dominika. *Tlumočení a titulkování filmů na filmových festivalech v České republice*. Praha, 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

STRANIERO SERGIO, Francesco. The Interpreter on the (Talk) Show. *The Translator*. 1999, **5**(2), 303-326. DOI: 10.1080/13556509.1999.10799046. ISSN 1355-6509. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13556509.1999.10799046>

STRANIERO SERGIO, Francesco. *Talkshow Interpreting: La mediazione linguistica nella conversazione spettacolo*. Trieste: Edizione Università di Trieste, 2007. ISBN 978-888-3032-097.

STRANIERO SERGIO, Francesco. "You are not too funny": Challenging the role of the interpreter on Italian talkshows. BARALDI, Claudio a Laura GAVIOLI. *Coordinating Participation in Dialogue Interpreting*. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 2012, s. 71-98. ISBN 9789027224521.

SVOBODOVÁ, Andrea. *Osobní rozhovor*. Praha, 17. 6. 2019.

ŠVÁBOVÁ, Kateřina. *Soudní tlumočení jako komunikační proces*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav translatologie.

TLUMOČNICE 4. *Osobní rozhovor*. Praha, 11. 3. 2019.

TLUMOČNICE 5. *Osobní rozhovor*. Praha, 11. 3. 2019.

TOURY, Gideon. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980.

WADENSJÖ, Cecilia. *Interpreting as Interaction: On Dialogue-Interpreting in Immigration Hearings and Medical Encounters*. Linköping: Dept. of Communication Studies, 1992. ISBN 91-787-1000-6.

WADENSJÖ, Cecilia. The Double Role of a Dialogue Interpreter. *Perspectives*. 1993, **1**(1), 105-121. DOI: 10.1080/0907676X.1993.9961204. ISSN 0907-676X. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0907676X.1993.9961204>

WADENSJÖ, Cecilia. *Interpreting as Interaction*. London: Longman, 1998. ISBN 978-058-2289-109.

WADENSJÖ, Cecilia. In and Off the Show: Co-constructing 'invisibility' in an Interpreter-Mediated Talk Show Interview. *Meta: Journal des traducteurs*. 2008, **53**(1). DOI: 10.7202/017982ar. ISSN 0026-0452. Dostupné také z: <http://id.erudit.org/iderudit/017982ar>

WADENSJÖ, Cecilia. Dialogue Interpreting and the Distribution of Responsibility. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business*. 2017, **8**(14), 111-129. DOI: 10.7146/hjlcb.v8i14.25098. ISSN 1903-1785. Dostupné také z: <https://tidsskrift.dk/her/article/view/25098>

Seznam příloh

Příloha 1 – Přepis k případové studii 1

Příloha 2 – Přepis k případové studii 2

Příloha 3 – Přepis k případové studii 3